

Sørum kommune

Kommunedelplan
Kulturminnevernplanen
for
Sørum kommune
2009 - 2012

Alle fotografier: Petter Tønder Jakobsen

Forord

Sørum kommunestyre vedtok 19. juni 1997 å igangsette arbeidet med kulturminnevernplan for Sørum.

Kulturminnevernplanen for Sørum skal være et bidrag til å gjøre innbyggerne og forvaltning klar over hvilke ressurser som finnes i kommunen. Planen skal danne grunnlag for at kulturminneverdiene får en tydeligere plass i saksbehandling og arealforvaltning i kommunen. Forhåpentligvis vil planen bidra til økt bevissthet og stolthet blant eiere av kulturminner i Sørum. Kulturminnevernplanen behandles som en tematisk kommunedelplan etter plan- og bygningslovens bestemmelser og skal således ligge til grunn for hele kommunens virksomhet og planlegging. Samtidig er ikke alltid bevaring forenelig med andre hensyn som skal ivaretas i kommunen. Planen er et viktig bidrag til de vurderingene som må gjøres mellom f. eks. tettstedsutvikling, fortetting, bevaring og jordvern.

Akershus fylkeskommune har utarbeidet "Fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2009 - 2018". Denne planen skisserer hovedmål, innsatsområder og handlingsprogram på fylkesnivå og gir retningslinjer for forvaltning og saksbehandling.

Bevaring, forvaltning, formidling og verdiskaping er sentrale begreper som også vil gjelde på kommunalt nivå.

Det er utarbeidet en tiltaksplan (kapittel 4). Denne skal rulleres hvert 4. år.

Planen er utarbeidet av Akershus fylkesmuseum ved konservator *Petter Tønder Jakobsen*.

Sørum kommune har oppnevnt en referansegruppe bestående av *Jan Erik Horgen*, Sørum kommune, bygdebokforfatter – *Svein Sandnes*, Blaker og Sørum Historielag – *Inger Kronen Tveranger*, Sørum kommune, plan og utbygging - *Harald Egner*, Sørum kommune, landbrukskontoret – *Erik Vea*, Sørum kommune, kulturseksjonen.

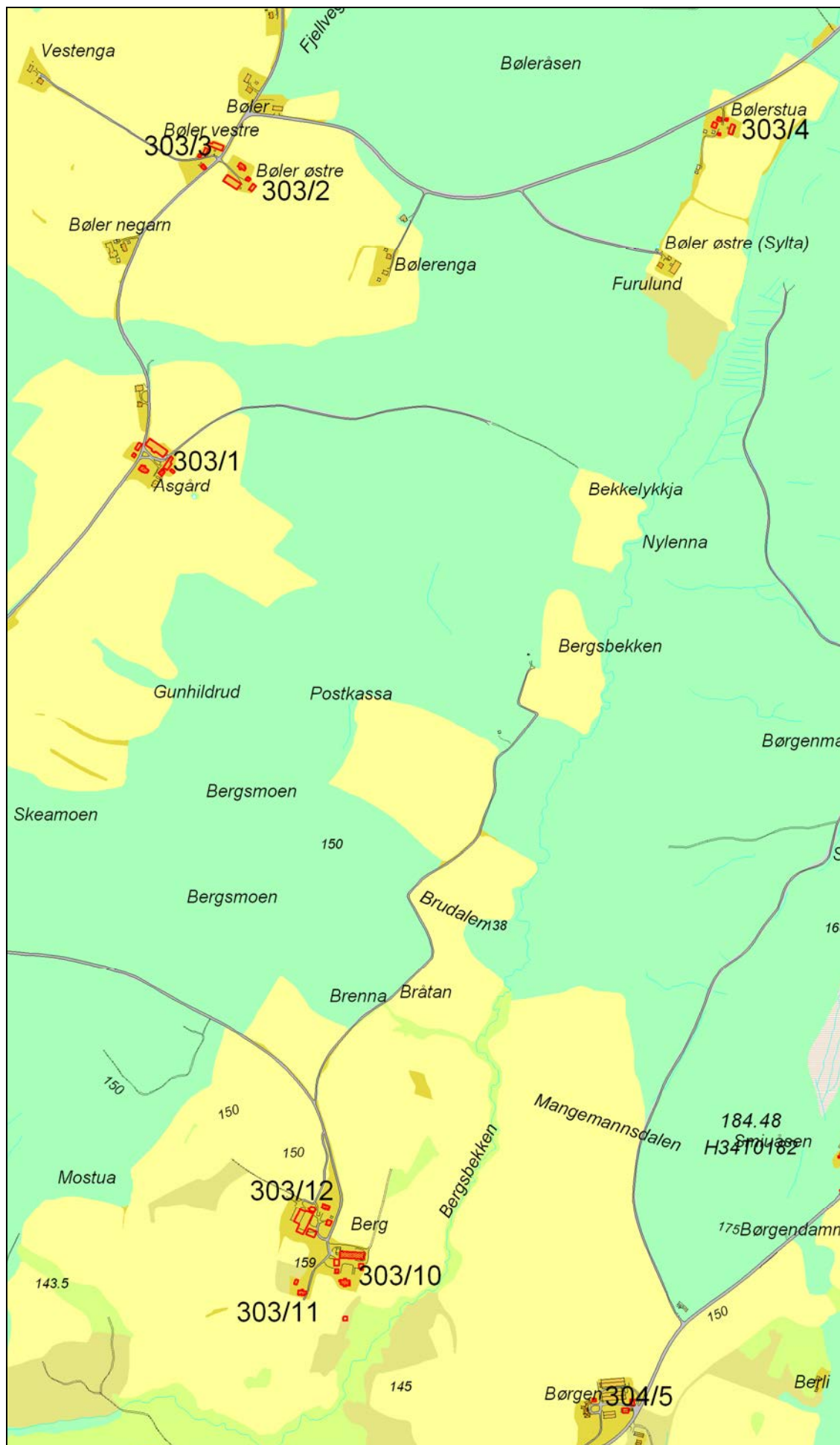
Hilsen

Hans Marius Johnsen
Ordfører

Innhold

Forord.....	2
Innhold	3
Kapittel 1 Vern av kulturminner	7
Hva er kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap	7
Hvorfor ta vare på kulturminner?.....	7
Hva skal vi ta vare på?	8
Nasjonal, regional og lokal verdi	8
Lokal verdi	8
Hvordan vurderes verneverdi	8
Vurderingen av hvert kulturminne	9
Kapittel 2 Kulturminner i Sørumsund	10
Fornminner	10
Nyere tids kulturminner	10
Tunformer.....	10
Våningshus	10
Stabbur	11
Låver.....	11
Annen gårdsbebyggelse.....	11
Tettstedsbebyggelse og villabebyggelse	11
Industri- og næringsbygg	11
Offentlige bygg/anlegg.....	11
Kapittel 3	13
Forvaltning av kulturminner.....	13
Virkemidler for å ta vare på kulturminner	13
Informasjon, kommunikasjon og kunnskap	13
Lovverket	13
Økonomiske virkemidler.....	14
Praktiske virkemidler	15
Verne- og forvaltningsplaner	15
De ulike formene for vern av kulturminner	15
Fredninger etter kulturminneloven.....	15
Bevaring etter plan- og bygningsloven	16
Verneverdig.....	16
Aktørene	16
Offentlig forvaltning	17
Grunneierne og allmennheten	18
Saksbehandlingsrutiner i plan- og byggesaker som involverer kulturminner.....	19
Kapittel 4 Tiltaksdel	20
Hovedmål	20
Bevaring	20
Forvaltning	20
Formidling.....	20
Verdiskaping	20
Tiltak i planperioden	20
Bevaring	20
Forvaltning	21
Formidling.....	21
Verdiskaping	22
Kapittel 5 Vurdering av kulturminner og kulturmiljøer.....	23
Innledning.....	23

Bevaringskategorier for kulturminnevernplan for Sørum kommune.....	23
Tegnforklaring til kartene.....	23
Blaker	24
Rånåsfoss krets 101	25
Eid krets 102.....	28
Foss krets 103.....	30
Svarstad krets 104	32
Fossum krets 105.....	34
Kvevli krets 106	36
Fjuk krets 107.....	38
Hogset krets 108.....	41
Mork krets 109	43
Sørumsand.....	47
Lystad krets 201	48
Sørumsand krets 202-203-205(Vanntårnet-Sennerud-Kuskerud).....	50
Vestby krets 204.....	53
Orderud krets 206.....	55
Sørum	57
Vølneberg krets 301	59
Hellesjø krets 302.....	62
Åsgård krets 303.....	64

.....	64
Sørumsletta(Val, Ålgård) krets 304-305	68

Lørenfallet (Hofsenga, Løri) krets 306-307	73
Lisgarden (Nordli, Lisgarden) krets 308-309.....	75
Lundermoen krets 310.....	79
Refsum krets 311	82
Frogner	85
Arteid krets 401	86
Lindeberg krets 402.....	88
Gran krets 403	90
Svennerud krets 404	93
Hekseberg krets 405	95
Frogner krets 406 Melvoll og 407 Gauteid	97
Leirud krets 408	99
Ausen krets 409	101
Tabeller.....	103
Tabell fredede kulturminner	103
Tabell kulturminner i bevaringskategori 1	103
Tabell kulturminner i bevaringskategori 2	103
Kobling mellom reg.nr og gårds/bruksnummer	106
Kilder:.....	106

Kapittel 1 Vern av kulturminner

Hva er kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap

Kulturminneloven definerer hva kulturminner og kulturmiljøer er:

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro og tradisjon til.

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Definisjonen på kulturminne er svært vid og omfatter alt som er skapt av mennesker, fra de eldste steinalderboplassene til de nyeste byggverk.

Eksempler på kulturminner fra eldre tid er helleristninger, gravhauger, bygdeborger og fangstanlegg.

Kulturminner fra nyere tid kan for eksempel være alle typer bygninger, fra husmannsstuer til storgårdsbebyggelse, industrianlegg, parkanlegg, hager, vegfar, jernbanelinjer, kaier, fergesteder og festningsanlegg.

Kulturmiljøer kan for eksempel være en stasjonsby, et kirkested med omgivelser eller en grend med omkringliggende kulturlandskap.

Kulturlandskap er landskap som forteller om samvirket mellom naturgrunnlag og menneskers aktivitet og bruk, og som avspeiler områdets naturvilkår, samfunnsforhold og historie. Begrepet blir oftest brukt om jordbrukslandskapet.

Kommunen skal ivareta ulike interesser. Denne planen har fokus på *bevaring* av kulturminner, og på *bruk, formidling* og *verdiskapning* i dag og i framtida. I visse situasjoner vil bevaring være på kollisjonskurs med andre interesser, f. eks. fortetting i de mest sentrale tettstedene. Jordvern, fortetting, tettstedsutvikling må vurderes i de enkelte tilfeller opp mot bevaringshensyn. Ofte vil de ulike hensynene være forenelige. Kulturminnevernplanen løfter frem og gir oss kunnskaper slik at samfunnet skal ha det beste beslutningsgrunnlaget når viktige avgjørelser skal tas. Dette betyr at ikke alt som trekkes frem i planen nødvendigvis skal bevares.

Hvorfor ta vare på kulturminner?

Kulturarven utgjør vår kollektive hukommelse og gir oss kunnskap om tidligere generasjoners samfunn og levekår. Sporene som mennesker har satt etter seg er et viktig grunnlag for vår forståelse og tolkning av fortiden, og de kan hjelpe oss til å forstå vår egen tid og bidra til å forme framtiden.

Kulturminner og kulturmiljøer kan også gi oss opplevelser. De kan bidra til å skape tilhørighet og gi oss bedre mulighet til å forstå sammenhengen mellom fortid og nåtid. De kan også ha identitetsverdi ved å gi et sted særpreg - de forteller noe om oss selv og vår historie.

Kulturminner kan også ha estetisk verdi og være vakre å se på.

Kulturminner er med på å gi et sted identitet. Det er viktig for Sørums kommun som har en svært høy befolkningsvekst å ta vare på de verdiene som finnes i lokalsamfunnene, og styrke dem.

Kulturminner kan ha stor bruksverdi. Gamle hus representerer ikke sjelden en bygningsmessig ressurs av god kvalitet. Om ønskelig kan verneverdige bygninger tilpasses ny bruk. Bruk er ofte det beste vern, og kulturminner som blir godt tatt vare på kan brukes som en ressurs for verdiskaping og i utviklingen av lokalsamfunnet. Da er det viktig at kulturminner tas vare på og forvaltes på en måte som sikrer de kulturhistoriske verdiene.

Kulturminner og kulturmiljøer er viktige stedbundne, ikke-fornybare ressurser i lokalsamfunnene. Å sikre kulturminner og kulturmiljøer er en viktig miljøpolitisk utfordring på lokalt nivå. I ”Leve med kulturminner” (St.meld. nr. 16 2004–2005) presenterer regjeringen en handlingsplan for kulturminnepolitikken fram mot 2020. Målet er å stoppe forfallet og tapet av verdifulle kulturminner. Politikken skal bidra til at kulturminner og kulturmiljøer også vil gi kommende generasjoner kunnskap og opplevelse. Regjeringen vil at kulturminnene skal bevares som verdifulle ressurser og være med på å skape verdier i levende lokalsamfunn. Med bakgrunn i dette og et kommunestyrevedtak fra 1998, har Sørums kommunestyre fått utarbeidet denne kulturminnevernplanen.

Hva skal vi ta vare på?

Det er et mål å bevare et representativt utvalg av kulturminner som belyser hele historien i kommunen, helt fra steinalderen til våre dager. Kulturminnene som bevares bør gjenspeile både bredde, mangfold og særpreg i kommunens historie. De bør kunne fortelle om geografiske og sosiale variasjoner, og om hvordan naturressurser og økonomiske, kulturelle og næringsmessige strukturer har påvirket utformingen av bygninger og anlegg, eller endret landskapet rundt oss. Kulturminner knyttet til historisk viktige hendelser og personer er også verdifulle. Å bruke kulturminner til å profilere Sørums kommunestyre er også en begrunnelse for bevaring.

Nasjonal, regional og lokal verdi

Verdien av kulturminner graderes etter skalaen nasjonal, regional og lokal verdi.

I prinsippet er det Riksantikvaren som definerer hvilke kulturminner som har nasjonal verdi, på samme måte som de regionale kulturminnevernmyndighetene definerer hva som har regional verdi. Alle fredete kulturminner er pr. definisjon av nasjonal verdi.

Den regionale kulturminneforvaltningen skal formidle overfor kommunene og andre aktører hvilke kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som har nasjonal og regional verdi.

En oversikt over hvilke kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som har nasjonal og regional verdi lages ikke en gang for alle. Det vil hele tiden komme ny kunnskap om kulturhistorien, og framtiden vil kanskje legge vekt på andre verdier enn vi gjør i dag. Samtidig skapes morgendagens kulturminner i dag. Det bør derfor være rom for senere vurderinger av hva som er verneverdig.

Lokal verdi

Alle lokalsamfunn har kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som er verdifulle og som kan gi grunnlag for opplevelser, kunnskap og verdiskaping. For det enkelte lokalsamfunn kan det være viktig å bevare enkeltbygninger eller andre installasjoner fordi de utgjør ”landemerker” og dermed styrker stedets identitet. Dette behøver ikke være kulturminner som har regional eller nasjonal verdi, men som allikevel er viktige for lokalsamfunnet.

Hvordan vurderes verneverdi

Ved vurdering av om et kulturminne eller kulturmiljø er verneverdig, og om det har nasjonal, regional eller lokal verdi, legges det vekt på en rekke kriterier (utarbeidet av Riksantikvaren) som er knyttet til kunnskaps-, opplevelses- og bruksverdier:

- **Representativitet.** Det er viktig å bevare kulturminner og kulturmiljøer som er representative for en stilperiode, en funksjon eller et område. Representativitet må også ses i sammenheng med variasjon og

mangfold, og om et kulturminne er sjeldent eller typisk. Ved å bevare et allsidig utvalg, er målet at de utvalgte kulturminnene skal illustrere et tverrsnitt av historien.

- **Sammenheng og miljø.** Kulturminner og kulturmiljø som viser sammenheng i tid og rom, funksjonelt og sosialt, vil bidra til større helhetsforståelse og heve et kulturminnes verneverdi.
- **Autentisitet.** Begrepet autentisitet kan oversettes med opprinnelighet, eller at noe virkelig er det som det utgir seg for å være. Vanligvis vil et kulturminne eller kulturmiljø med høy autentisitet vurderes til å ha høy vernverdi. Endringer som har skjedd underveis kan i noen tilfeller defineres som en del av kulturminnets eller kulturmiljøets opprinnelighet. I forbindelse med fredning vil høy autentisitet tillegges stor vekt.
- **Fysisk tilstand.** Ofte kan kulturminner med høy autentisitet være i svært dårlig stand. Utskifting av store mengder originalt materiale kan føre til at bygningens verneverdi reduseres.
- **Identitet og symbol.** Kulturminner kan ha betydning for opplevelse, gjenkjennelse og tilhørighet, noe som tillegges stor vekt ved vurdering av verneverdi.
- **Arkitektonisk/kunstnerisk kvalitet.** Her legges det vekt på at form, struktur, materialvalg og detaljutforming står i forhold til en kunstnerisk idé og fullførelsen av den.
- **Økonomi og bruk.** Hvis en bygnings tilstand er god, kan det være økonomisk lønnsomt å ta vare på en kulturhistorisk interessant bygning, fremfor å rive og bygge nytt. Om ønskelig kan eldre bygninger få en ny bruk. Bruk er ofte det beste vern.
- **Økologi.** Å bruke eldre bygninger og anlegg i stedet for å rive og bygge nytt representerer i mange tilfeller en bærekraftig utvikling med positive effekter for miljøet.
- **Aldersverdi.** Ofte vil et kulturminnes alder være med på å øke verneverdien, da det som regel øker graden av sjeldenhet.
- **Historisk kildeverdi.** Sammensatt av kulturminnets representativitet/sjeldenhet, aldersverdier, autentisitet/ekthet.)

Disse kriteriene kan deles inn i flere underkriterier / delverdier. Hvilke kriterier det legges mest vekt på, avhenger av hva slags kulturminne eller kulturmiljø som skal vurderes. De ulike kriteriene kan ofte overlape og underbygge hverandre.

Vurderingen av hvert kulturminne

Etter en vurdering av interessante objekter etter disse kriteriene er hvert enkelt kulturminne eller kulturmiljø gitt en status etter hvor stor bevaringsverdi det har. Det er utarbeidet følgende bevaringskategorier:

- F. Fredet kulturminne, automatisk fredet fornminne eldre enn 1537, automatisk fredete bygninger fra før 1650, eller kulturminner vedtaksfredet etter Kulturminneloven. Og de forskriftsfredete kulturminnene.
- VK1. Kulturminne/ -miljø med nasjonal og/eller regional betydning. Kan være fredningsverdig.
- VK2. Kulturminne/ -miljø med stor lokal/regional betydning. Bevaringsverdig, bør sikres gjennom regulering til spesialområde bevaring.
- VK3. Kulturminne/-miljø av lokal betydning, har verdi som del av et større kulturminnemiljø.
- VK4. Kulturminne/ -miljø av lokal betydning, som er endret, men som er del av et ellers verdifullt miljø, eller på annen måte har interesse.

Kapittel 2 Kulturminner i Sørum

Fornminner

I Sørum har det bodd mennesker fra lang tid tilbake, de eldste sporene er fra bronsealder (1800-500 f. kr.) som for eksempel helleristningene ved Bingsfossen, de eneste på Romerike. I dette området rundt Sørumsletta hvor det har vært bosetting i lang tid, finner vi også en rekke gravhauger og spor etter oldtidsveger. På Huseby ved Lørenfallet ligger kommunens største gravhaug, med en diameter på over 20 meter. Området rundt Sørum kirke har mange fornminner, bl.a. spor etter flere langhus fra jernalderen funnet ved arkeologiske undersøkelser i de aller seneste årene. Liknende funn er gjort både på Borgen og ved Huseby.

Andre områder med stor fornminnetetthet er området rundt Blaker med bl.a. gårdene Svarstad og Huseby, hvor flere store gravhauger er bevart. I Frogner er det registrert fornminner i området ved Frogner kirke, og nord og sørover langs den tidligere oldtidsvegen.

Nyere tids kulturminner

Sørum er tradisjonelt en landbrukskommune, og kulturminnene her er i stor grad preget av dette. En svært stor del av de SEFRAX- registrerte kulturminnene er knyttet til landbruket.

Av 582 registrerte objekter er nærmere halvparten bolighus, svært mange våningshus på gårdsbruk, ca 100 stabbur, men bare drøyt 50 driftsbygninger/låver. I denne planen er det likevel tatt med langt flere låver som jo er et svært viktig element i tunet, men også som elementer i kulturlandskapet.

Tunformer

På Romerike som ellers i landet har gårdstunet vært preget av mange mindre hus. Husene har ligget mer eller mindre regelmessig rundt et tun, gjerne firkantet eller noe langstrakt. Husene var også ofte gruppert slik at innhus og uthus lå i hver sin del av tunet. Mange gårder ble delt i flere bruk, som ofte lå sammen i et flerbølt tun. Det er bevart flere eksempler på dette. Enbølte tun er vel likevel det vanligste.

Våningshus

Av de eldre typene våningshus er treroms-stuer med forstue(gang), stue og kåve og de såkalte akershusiske stuer, med et oppholdsrom og en kove, og med inngangen rett inn i stua. Disse husene hadde en etasje og var vanlig frem til ut på 1800-tallet.

På større bruk kunne det også stå svalgangsbygninger med to eller tre rom som alle hadde inngang fra svalgangen. I Sørum finnes det muligens noen få slike, men alle er ombygd. Disse bygningene kunne være i to etasjer. På Gamle Hvam museum i Nes står det en slik bygning i noenlunde opprinnelig stand.

På 1700-tallet begynte man på større bruk å bygge midtgangshus, med gjennomgående gang på midten, og ett rom på hver side, henholdsvis kjøkken og storstue. Utover på 1800-tallet begynte man å videreutvikle denne typen til det som i dag kalles midtkammerbygninger.

En stor del av de våningshusene som er bevart i Sørum, er midtkammerbygninger. Disse bygningene er rektangulære, med en gang og et kammer i midtpartiet, og på hver side, henholdsvis storstue og kjøkken. På større hus kunne disse være oppdelt med et kammer i tillegg til storstue og kjøkken. Disse husene var som regel i halvannen etasje, men noen bygde etter hvert på til to fulle etasjer. Dette var den vanligste hustypen på mellomstore og store gårder i Sørum fra midt på 1800-tallet. På mindre bruk ble gjerne midtpipehuset, eller fireromsplanen brukt. Dette er en hustype som har vært vanlig til langt inn på 1900-tallet, også som villaer og er et kvadratisk hus delt i fire omtrent like store rom med pipe i midten.

Stabbur

På de aller fleste gårdsbrukene står det stabbur fortsatt. Dette var bygninger som hadde en viss status, og som det derfor er tatt vare på en del av. Det er bevart langt flere stabbur enn de SEFRAK-registrerte fordi et flertall av disse stabburene er bygd i første del av 1900-tallet.

De tradisjonelle stabburene i Sørum var laftete bygninger i en eller to etasjer, eventuelt med svalgang på forsiden. Utover på 1900-tallet ble det bygd en rekke nasjonalromantiske stabbur med utkraget annen etasje og med buformet avslutning på laftehodene, inspirert av gamle telemarksloft. Disse ble bygget helt frem til ca 1950.

Låver

Frem til slutten av 1800-tallet besto gårdstunene av mange bygninger, en til hver funksjon. I forbindelse med moderniseringen av landbruket som kom i siste halvdel av 1800-årene ble det utviklet en ny type landbruksbygning, enhetslåven. Det er den rødmalte låven vi i dag ser på svært mange bruk over hele landet. De fleste enhetslåvene i Sørum er bygd i første halvdel av 1900-tallet. I Sørum er det bevart mange av dem, selv om nye krav og driftsformer i landbruket gjør at de mange steder er gått ut av bruk. Disse bygningene er viktige elementer i kulturlandskapet og bør i størst mulig grad bevares.

Annen gårdsbebyggelse.

Det er også bevart en del bryggerhus, struss eller veslebygninger, som ofte var den eneste av funksjonen som forble under eget tak, ofte kombinert med drengestue eller lignende.

I Sørum er det et bredt spekter av gårdsbruk, fra storgårder via mellomstore bruk til småbruk og husmannsplasser. Det er bevart eksempler på alle kategorier, noe som også er forsøkt ivaretatt i denne planen.

Tettstedsbebyggelse og villabebyggelse

I tettstedene Blaker, Sørumsand, Lørenfallet og Frogner er det bevart en del eldre boligbebyggelse fra ca 1900 og frem til den kraftige vekstperioden etter krigen. De eldste husene er preget av sveitserstilen og ulike varianter av senhistorisme. På slutten av 1930-tallet gjorde funkisstilen sitt inntog også i Sørum, og det finnes flere relativt godt bevarte funkisvillaer i disse tettstedene. Av eksempler på etterkrigstidens gjenreisningsarkitektur er det særlig boligområdet Kommunesletta på Sørumsand som utmerker seg ved et større sammenhengende område med toetasjes bolighus fra ca 1950. Også noen nyere boligområder er nevnt, bl.a. rekkehusene populært kalt "Trikken" og småhusområdet "Rødbyen" eller "Rød front", spøkefullt oppkalt etter fargen på husene og/eller beboernes politiske tilhørighet.

Industri- og næringsbygg

I Sørum er det bevart noe eldre næringsbebyggelse, bl.a. i tettstedene Blaker, Sørumsand, Lørenfallet og Frogner. I alle tettstedene er for eksempel meieribygningen bevart, dette var bygninger som ble reist fra slutten av 1800-tallet i forbindelse med fremveksten av landbrukssamvirket. Her ble gårdens produkter videreforedlet og videresendt til markedene for eksempel i hovedstaden.

Av møller og kverner er det bevart to anlegg, Slora mølle og Sørum meieris mølle i Lørenfallet. En vassdrevet sag på Bøss er også bevart. Det er også bevart andre industribygg, som verkstedhallen på Sørumsand verksted og bygninger på Sørumsand trevarefabrikk.

Det er også bevart enkelte forretningsgårder hovedsakelig fra første del av 1900 tallet i Blaker, på Sørumsand og i Lørenfallet. Disse har hovedsakelig vært knyttet til handel.

Offentlige bygg/anlegg

De første offentlige byggene var kirkene. I Sørum var det fem kirker i middelalderen og to er bevart, Sørum og Frogner, i tillegg er det en nyere kirke i Frogner ved siden av den gamle og en 1800-talls kirke i Blaker.

Gamle skolebygninger er bevart på Frogner, Sørum, Sørumsand, Sørvald, Vølneberg, Rånåsfoss, Mork, Asak og Refsum, samt Romerike ungdomsskole på Sørumsand.

De tre kommunehusene på Sørvald(skolen), Nordli og i Blaker er også bevart og kommunens nye rådhus fra 1973 er tatt med i planen.

Blaker skanse representerer den tidlige forsvarshistorien, mens det ikke er registrert andre forsvarsanlegg i kommunen.

Sørum har fire jernbaner, Hovedbanen fra 1854 med den gamle stasjonen på Frogner, Kongsvingerbanen fra 1862 med gamle stasjoner på Sørumsand, og i Blaker, den fredete Urskog-Hølandsbanen med stasjoner på Sørumsand, Bingsfoss og Fossum og til sist Gardermobanen fra 1999.

Den gamle hovedvegen mellom Oslo og Trondheim går gjennom kommunen og traseen er i dag lokalveg. Hovedvegen østover fra Frogner mot Aurskog går gjennom kommunen på tvers og flere steder er det bevart kulturminner knyttet til denne, som fergestedet over Glomma og vegtraseen gjennom Blaker skanse.

Kapittel 3

Forvaltning av kulturminner

Hvilken verdi et kulturminne eller et kulturmiljø har, er avhengig av flere faktorer, men vil alltid gjenspeile de rådende verdier på det tidspunkt verdien fastsettes. Verdien på et kulturminne eller et kulturmiljø fastsettes som oftest i forbindelse med at et tiltak planlegges gjennomført i området der kulturminnet/miljøet er. Den verdi et kulturminne eller et kulturmiljø tillegges, avgjør om det skal tas vare på, hvem som i så fall skal gjøre det og hvilket virkemiddel som bør brukes.

Virkemidler for å ta vare på kulturminner

I arbeidet med vern av kulturminner og kulturmiljøer finnes det forskjellige typer virkemidler som kan benyttes. Virkemidlene er i første rekke knyttet opp til kommunen og fylkeskommunen som forvaltere av det lokale og regionale nivået, men er også aktuelle for andre samarbeidspartnere som frivillige organisasjoner og private aktører. De fleste kulturminner er i privat eie, og det påhviler disse eierne et stort ansvar for å forvalte kulturminnene til beste for ettertiden.

Informasjon, kommunikasjon og kunnskap

For å sikre kulturminnene, er lokal og tradisjonsbåren kunnskap viktig. Kunnskapsbygging i form av registreringer, forskning og miljøovervåking er også avgjørende for å kunne ta riktige beslutninger. Og ikke minst er det viktig at informasjon om kulturminner i kulturminneregistre etc. er tilgjengelig for både offentlig forvaltning og allmennheten.

Informasjon, kommunikasjon og kunnskap er holdningsskapende virkemidler. Eksempler på slike virkemidler er rådgivning, veiledere, retningslinjer, litteratur, opplæringstiltak og gode kulturminneregistre. Slike virkemidler er avgjørende for å få til en god forståelse for kulturminneområdet og legge grunnlag for et godt samarbeidsklima.

Kommunen har gjennom den daglige plan- og byggesaksbehandlingen en god mulighet til å opplyse om og gi råd vedrørende kulturminner og kulturmiljøer.

Fylkeskommunen som regional kulturminneforvaltning har en sentral rolle som veileder overfor kommunene og tiltakshavere, og som rådgiver og fagekspert overfor eiere av verneverdige og fredete kulturminner.

Fortidsminneforeningen er en viktig aktør innenfor det frivillige kulturminnevernet. I tillegg til at Foreningen arbeider aktivt som pådriver i konkrete vernesaker, utgir den informasjonsmaterieell om istandsetting og vedlikehold av verneverdig bebyggelse. Fortidsminneforeningen har egen lokalavdeling for Oslo og Akershus med sekretariat på Vøyenvollen i Oslo.

Lovverket

Plan- og bygningsloven (PBL) er kommunens viktigste verktøy for å kunne ivareta kulturminner og kulturmiljøer. Sammen med PBL er kulturminneloven (KML) og naturvernloven (NVL) de to lovene som brukes for å sikre kulturminner og kulturmiljøer. I tillegg finnes det forskrifter og rundskriv knyttet til de ulike lovene.

Plan og bygningsloven (PBL)

Arealplanleggingen skal sikre at ulike interesser blir klarlagt og vurdert opp mot hverandre før vedtak treffes. Kommunene kan gjennom bevisst bruk av PBL sørge for at kulturminneverdiene forvaltes på en best mulig måte for den enkelte og for samfunnet. PBL forutsetter også et aktivt samarbeid mellom kommune og fylkeskommune, private aktører, eiere og andre berørte parter.

Plan- og bygningsloven er et virkemiddel for å:

- utforme langsiktige mål og strategier for forvaltning og vern av kulturminner og kulturmiljøer,
- samordne kulturminnesektoren og de øvrige sektorene i arbeidet med fylkes- og kommuneplaner,
- avklare den langsiktige statusen for kulturminner og kulturmiljøer gjennom kommuneplanens arealdel,
- utrede konsekvenser knyttet til kommuneplanens arealdel, reguleringsplaner og større
- utbyggingstiltak,
- styre hvordan kulturminner og kulturmiljøer blir brukt og tatt vare på, gjennom reguleringsplaner og bebyggelsesplaner med bestemmelser om bevaring, endringer, nybygg og bruk,
- styre gjennom byggesaksbehandlingen.

Plan- og bygningsloven er hovedvirkemiddel for å avklare arealbruksinteresser og forholdet til automatisk fredete kulturminner. Kommunen har også et sterkt virkemiddel for vern av kulturminner og kulturmiljøer gjennom muligheten til å regulere et område til spesialområde bevaring.

Fylkeskommunen kan fremme innsigelse etter PBL der nasjonale og viktige regionale interesser er truet.

Kulturminneloven (KML)

Kulturminneloven inneholder de sterkeste virkemidlene en har i arbeidet med kulturminnevern. Kulturminneloven skal sikre varig vern av et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer. Loven tar i første rekke for seg kulturminner som er automatisk fredet, samt kulturminner og kulturmiljøer som fredes etter vedtak eller forskrift av Riksantikvaren eller Miljøverndepartementet. Alle kulturminner som er eldre enn 1537 og stående byggverk fra før 1650, samiske kulturminner eldre enn 100 år og skip under vann som er eldre enn 100 år er automatisk fredet. Fylkeskommunen kan midlertidig frede, igangsette fredning av kulturminner som er oppført etter 1537 og er dispensasjonsmyndighet for vedtaksfredete kulturminner. Riksantikvaren er dispensasjonsmyndighet for automatisk fredete kulturminner.

Kulturminneloven er en særlov. Det innebærer at kulturminnelovens formål skal veie tyngst når det fattes vedtak etter annen lov som berører fredete kulturminner og kulturmiljøer.

Naturvernloven (NVL)

Vern etter naturvernloven skal sikre internasjonale, nasjonale og regionale verneverdier. Av vernekategoriene i naturvernloven er det opprettelse av nasjonalparker i medhold av nvl. § 3 og opprettelse av landskapsvernområder i medhold nvl. § 5, som i særlig grad er av betydning for kulturminner og kulturlandskap. Opprettelse av verneområder i medhold av nvl. gjøres av Kongen i statsråd gjennom kongelig resolusjon.

Økonomiske virkemidler

Økonomiske virkemidler skal stimulere til bevaring og vedlikehold av kulturminner og kulturmiljøer. I tillegg til kulturminneforvaltningens tilskuddsmidler finnes også andre låne- og tilskuddordninger som forvaltes av bl.a. landbruksmyndighetene og statsbankene. Man må også påregne en viss egenandel i form av eget arbeid og egne midler. Eiere av fredete og vernede kulturminner forvalter viktige regionale og nasjonale verdier og er den viktigste målgruppen for de ulike tilskuddsmidlene. Dersom verne- og fredningsvedtak stiller spesielle krav til materialvalg og utførelse, kan det medføre reelle tilleggskostnader for vedlikehold og istandsetting. Forvaltningen på lokalt og regionalt nivå kan bruke økonomiske virkemidler for å motivere til vern av kulturminner og kulturmiljøer.

Kulturminneforvaltningens tilskuddsordninger er det fylkeskommunen som forvalter. Akershus fylkeskommunen forvalter både statlige tilskuddsmidler og fylkeskommunes egne tilskuddsmidler. I tillegg er det mulig å søke midler fra Norsk kulturminnefond.

Det skal understrekes at de økonomiske virkemidlene er sterkt begrensede i fht de reelle behovene.

Oversikt over støtteordninger kan man bl.a. finne i kap 6.3 i Fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus.

Plan og utbyggingsseksjonen, landbruk forvalter tilskuddsordningen *Produksjonstilskudd i jordbruket*, som blant annet bidrar til at foretakene/gårdbrukerne vedlikeholder kulturlandskapet gjennom aktiv arealutnyttelse. Regionalt miljøprogram (RMP) kan støtte kulturlandskapstiltak som vanlige innmarskbeiter, spesielle kulturlandskapsområder, slått og skjøtsel av artsrike enger, småbiotoper og slått og skjøtsel av automatisk fredede kulturminner. (her kommer trolig noen endringer i forbindelse med rullering av RMP)

Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) er en ordning som kan nyttes til istandsetting av kulturminner- og miljøer som gårdsbrønner, gamle hageanlegg, smier og løer av særlig betydning, gamle ferdselsårer m.v. Fylkeskommunen, historielaget mv. er aktuelle samarbeidspartnere i slike saker. Nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) kan nyttes til å ivareta spesielle kulturminner- og miljøer i skogen.

Praktiske virkemidler

Praktiske virkemidler handler om hvordan kulturminneverdier rent praktisk kan ivaretas. Det kan være både skriftlige og mer håndfaste virkemidler. Eksempler på praktiske virkemidler er: - Antikvariske retningslinjer for bygningsvern. - Fagbøker og andre veiledere om bygningsvern. – Arkitekt- og håndverkertjenester. Det er viktig at de som utfører istandsetting har kompetanse om byggeskikk og arkitektur, og om tradisjonell materialbruk og håndverksmessig utførelse.

Informasjon om dette kan man bl.a. finne i kap 7.2.10. i Fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus.

Verne- og forvaltningsplaner

Verne- og forvaltningsplaner utarbeides av kommuner, fylkeskommuner eller sektorer, som f.eks. forsvaret eller vegvesenet. Planene skal være bindende eller retningsgivende for hvordan ansvaret for kulturminner og kulturmiljøer skal håndteres. Det finnes ulike typer verne- og forvaltningsplaner. Fylkeskommunen har utarbeidet en fylkesdelplanen for kulturminner og kulturmiljøer. Denne finnes på Akershus fylkeskommunes nettsider.

Denne kulturminnevernplanen for Sørums kommunen er kommunens egen plan. Planen skal være et bidrag til å gjøre innbyggerne og forvaltning klar over hvilke ressurser som finnes i kommunen. Planen skal videre danne grunnlag for at kulturminneverdiene får en tydeligere plass i saksbehandling og arealforvaltning i kommunen. Forhåpentligvis vil planen bidra til økt bevissthet og stolthet blant eiere av kulturminner i Sørums kommunen. Kulturminnevernplanen behandles som en tematisk kommunedelplan etter plan- og bygningslovens bestemmelser og skal således ligge til grunn for hele kommunens virksomhet og planlegging. Samtidig er ikke alltid bevaring forenelig med andre hensyn som skal ivaretas i kommunen. Planen er et viktig bidrag til de vurderingene som må gjøres mellom f. eks. tettstedsutvikling, fortetting, bevaring og jordvern.

De ulike formene for vern av kulturminner

Det finnes flere former for vern av kulturminner. De ulike formene for vern gir ulik virkninger for bruk og utvikling av kulturminne grad av vern og da også ulik grad av restriksjoner for endringer. De forskjellige formene for vern hjemles i ulike lover og beskrives i det følgende.

Fredninger etter kulturminneloven

Fredning er det sterkeste juridiske virkemiddelet i kulturminnevernet. Alle kulturminner eldre enn 1536 og bygninger eldre enn 1650 er automatisk fredet etter kulturminnelovens § 4. I Sørums kommunen har vi

mange automatisk fredede kulturminner. Blant annet klebersteinsbruddet på Brenneppåsen, Sørum kirke, Frogner gamle kirke, alle gravhauser, fangstgroper og mange andre spor etter bosetting.

Kulturminner yngre enn 1650 kan fredes etter kulturminnelovens § 15, hvis de kulturhistorisk eller arkitektonisk har nasjonal verdi. Dette kalles vedtaksfredning. Vedtaksfredete bygninger har strenge vernebestemmelser angående eksteriør, og som regel også for interiør. Det er også mulig å frede et område rundt en bygning ved hjelp av § 19 i kulturminneloven. Ønsker man å frede et større kulturmiljø eller et landskap med flere typer kulturminner, benyttes § 20 i kulturminneloven.

I Sørum er Urskog Hølandsbanens trase til Fossum med Bingsfoss og Fossum stasjoner, Trekanttomta på Sørumsand stasjon og den gamle hovedbygningen Vilberg øvre vedtaksfredet etter kulturminneloven §15.

Bevaring etter plan- og bygningsloven

Kulturminner og kulturmiljøer kan vernes gjennom plan- og bygningslovens § 25.6 ved å regulere til ”Spesialområde bevaring”. Regulering til bevaring vil alltid være kombinert med et annet formål, som f. eks. bolig, foretning eller skole.

Det må utarbeides et planforslag som planutvalget legger ut på høring. De berørte involveres i en reguleringsprosess, og gis anledning til å komme med innspill til et planforslag. Kommunestyret vedtar planen på samme måte som ved alle andre reguleringsplaner.

For den enkelte eier vil slik plan innebære at bygninger ikke kan rives. Vernet vil omfatte det utvendige ved bygninger. Etter ny plan- og bygningslov, som sil tre i kraft i løpet av 2009, vil en også kunne regulere elementer inne i bygninger. Dette vil kunne være aktuelt å benytte i svært spesielle tilfeller. Reguleringsbestemmelsene vil avklare hva som kan/ikke kan tillates av endringer. Regulering til spesialområde bevaring gir ikke kommunen noen mulighet til å *pålegge* eieren vedlikehold, men gir bestemmelser om hvordan kulturminnet kan vedlikeholdes og hvilke endringer som tillates.

Ved regulering av enkelte bygninger er hensikten ofte å bevare fasadene. Ved regulering av større kulturmiljøer legger man ofte vekt på å bevare helheten i et område, for eksempel med bestemmelser om volum og plassering av bygninger, bevaring av hager, vegetasjon, veier, terreng og landskapsformasjoner.

I Sørum kommune er blant annet Blaker Skanse, funksjonærboligene på Rånåsfoss, Solstad hotell, Valstad kafé, alle de gamle barneskolene og Sorenskrivergården regulert til bevaring

I byggesaker vil en påse at bestemmelsene i reguleringsplanen følges opp ved behandling av søknader i områder som er regulert til bevaring. Estetikk tillegges ofte stor vekt i slike områder. Det kan kreves at nye tiltak tilpasses kulturminnet ved plassering, volum og uttrykk.

Verneverdig

Selv om et kulturminne eller kulturmiljø ikke er fredet eller regulert til spesialområde bevaring, kan det ha verneverdi. Alle objekter som er nevnt i kapittel 5 i denne planen har en verdi som kulturminne. Det er derfor viktig at både kommunen og fylkeskommunen vurderer verneverdien til disse kulturminnene i forbindelse med plan- og byggesaker. Det kan ofte være behov for at nye tiltak tilpasses kulturminnet eller kulturmiljøet. Noen ganger kan det være nødvendig å gi kulturminnet et formelt vern, enten gjennom fredning eller regulering til spesialområde bevaring. Men det viktigste er det at den enkelte eier er oppmerksom på og verdsetter de kulturhistoriske og arkitektoniske verdiene som de verneverdige kulturminnene og kulturmiljøene. I noen tilfeller vil en finne at verneverdien eller hensynet til kulturminnet må vike for andre hensyn.

Sefrak – et register for gamle bygninger

De fleste norske bygninger fra før 1900, er registrert i det nasjonale bygningsregisteret Sefrak. Det innebærer ikke at bygningen har et formelt vern. En Sefrak-registrert bygning er en indikasjon på at bygningen **kan** være verneverdig, eller at den tilhører et verneverdig kulturmiljø eller kulturlandskap.

Aktørene

Kulturminner og kulturmiljøer i Norge blir tatt vare på av offentlige myndigheter på ulike nivåer og innenfor ulike sektorer, av den enkelte eieren og av frivillige organisasjoner. Et godt resultat avhenger

av at de ulike aktørene kan samhandle på en effektiv, fleksibel, rasjonell og gjensidig understøttende måte.

Offentlig forvaltning

Innenfor offentlig forvaltning har både stat, fylkeskommune og kommune, et ansvar for forvaltningen av kulturminner. Hensyn til bruk og vern av kulturminner og samordning mellom stat, fylkeskommune og kommune er hjemlet i formålsparagrafen i plan- og bygningsloven.

Miljøverndepartementet

Miljøvernmyndighetene har ansvar for å koordinere regjeringens arbeid med å fastsette de miljøvernpolitiske målene, både nasjonalt og for sektorene, herunder Kulturminnevernet. Miljøvernmyndighetene har videre ansvaret for å sikre egnete systemer for å overvåke miljøtilstanden.

I de tilfellene hvor en plan påvirker viktige kulturminneinteresser (nasjonale eller vesentlige regionale) på en uakseptabel måte skal fylkeskommunen sende saken over til Riksantikvaren for vurdering av innsigelse. En innsigelse vil medføre at planen ikke blir rettskraftig selv om politikerne vedtar den. Hvis tiltakshaver og kommunen ikke ønsker å endre planen slik at den ivaretar innsigelsesgrunnlaget må planen stadfestes av miljøverndepartementet før den blir gyldig

Fylkesmannen

Vedtak etter plan- og bygningsloven kan påklages til Fylkesmannen.

Riksantikvaren

Som direktorat under Miljødepartementet har Riksantikvaren ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført. Dette innebærer bl. a. et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes arbeid som regional kulturminnemyndighet. Riksantikvaren kan frede bygninger og områder.

Fylkeskommunen

Riksantikvaren har delegert ansvaret som regional fagmyndighet for kulturminnevern til fylkeskommunen. Forvaltningen av kulturminnene skjer både innenfor rammen av kulturminneloven og som følge av den rollen fylkeskommunen har innenfor arealplanlegging etter plan- og bygningsloven.

Fylkeskommunen skal samarbeide med kommunene og komme med innspill og medvirke i planprosesser slik at de samlede kulturminneinteresser blir ivaretatt på en god måte i plan- og utbyggingssaker. Kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen skal sørge for at det tas hensyn til kulturminner og -miljøer i planleggingen, også på kommunenivå. Dette innebærer en innsigelsesrett i plansaker når regionale eller nasjonale verneverdier er truet.

Fylkeskommunen har rådgivnings- og veiledningsansvar overfor offentlige organer på fylkes- og kommunenivå, samt grunneiere, tiltakshavere og andre som har ansvar for kulturminner. Tilskudd kan ytes til vedlikehold og spesielle arbeider på fredete og bevaringsverdige bygninger og anlegg.

Akershus fylkeskommunene kan sette i gang nye fredningssaker etter kulturminneloven, men det er Riksantikvaren som vedtar fredningene til slutt. Hvis et kulturminne av nasjonal verdi er truet, kan også fylkeskommunen vedta midlertidig fredning for å sikre at det ikke skjer noe med kulturminnet inntil en vanlig fredningsak er avsluttet. Privatpersoner og kommuner kan også foreslå fredning. I slike tilfeller vil fylkeskommunen vurdere saken og bestemme om det skal settes i gang en formell fredningssak eller ikke.

Kommunen

Kommunen er plan- og bygningsmyndighet og har dermed et selvstendig ansvar for å ta vare på

kulturminnene gjennom sin arealplanlegging og byggesaksbehandling. Dette gjelder kulturminner og kulturmiljøer av både nasjonal, regional og lokal verdi. Kommunen har likevel et særlig ansvar for å ta vare på kulturminner med stor lokal verdi.

Kommunen kan sikre kulturminner og kulturmiljøer ved regulering til spesialområde med formål bevaring. Plan- og bygningsloven har også egne regler om estetikk som kan benyttes for å ivareta kulturmiljøer.

Landbrukskontoret i kommunen gir gårdbrukere veiledning om det generelle areal- og kulturlandskapstillegget. Formålet med denne økonomiske støtteordningen er å bidra til å vedlikeholde kulturlandskapet gjennom aktiv arealutnyttelse. Alle grunneiere som forplikter seg til å hindre forfall og skade på kulturmark og kulturminner har rett til areal- og kulturlandskapstillegget.

Grunneierne og allmennheten

Selv om kommunen har en del av ansvaret for kulturminnene i Sørums er det urealistisk at alle kulturminner kan være i offentlig eie. Mange kulturminner registret i kapittel 5 ligger på privat eiendom. Private eiere blir derfor en viktig part i kulturminnevernet.

Mye av kulturminnevern i dag foregår på privat initiativ, det være seg eier av kulturminner eller foreninger. Da det offentlige ikke har ressurser som på noen måte kan måle seg med behovet er en bærekraftig utvikling med hensyn på kulturminner avhengig av private ressurser. Kulturminner som er i privat eie er gjerne i bruk som boliger, men det er også en del bygninger og anlegg er tilknyttet gårdsdrift og andre deler av primærnæringen. En del verneverdige anlegg omfatter også bygninger som eieren selv ikke har behov for.

Privat engasjement er ved de fleste tilfeller avgjørende for bevaring, uavhengig av hva slags formelt vern et kulturminne har. Regulering til bevaring er lite hensiktsmessig dersom objektet blir stående å forfalle istedenfor at det blir brukt og vedlikeholdt. Hensikten med å regulere til bevaring kan derfor ikke være å hindre bruk av kulturminnet. Grunneierens rolle i bevaringen er svært viktig, uavhengig av verneverdi eller status. En kan derfor ikke se bort fra eiers interesse, behov og ressurser ved bevaring av kulturminner.

Ved planlegging av skjøtsel og vedlikehold er det en forutsetning at det etableres et samarbeid mellom kulturminnemyndighetene og grunneier. Vedlikeholdssituasjonen varierer sterkt. Bygninger og anlegg som fyller en funksjon eller er i bruk, er gjennomgående i bedre stand enn bygninger som ikke er i bruk. Men også for bygninger som er i bruk, varierer situasjonen sterkt, avhengig av bygningens karakter og eierens økonomiske evne og interesse.

En hovedutfordring er bygninger som går ut av bruk eller som har mistet den opprinnelige funksjonen i forhold til omgivelsene. En annen utfordring er når vernhensynet kolliderer med dagens forventninger og krav til standard på bygg, eller fordyrer en oppgradering av bygget dersom det er mulig. Særlig i landbruket kan dette være en utfordring med nye krav til driftsbygninger, maskiner og effektivitet. Også forventningen til hvordan en funksjonell bolig skal være er i dag noe helt annet en for 100 år siden. Et vern av bebyggelse kan gripe inn i eiers mulighet for å benytte bygget som bolig eller til næringsvirksomhet.

Økonomiske konsekvenser, inngripen i råderett over eiendom og/eller bebyggelse samt mulighet for å nyttegjøre seg av eiendommen er hensyn som ikke er vurdert i registreringene over alle Sørums verneverdige bygg med mer i vedlegg 1. Det er også slik at disse forholdene endres etter hvert som eierens rammebetingelse forandres. Planen gir derfor ikke alene et godt nok grunnlag til forvaltningen å fatte en beslutning i saker som omfatter kulturminner.

I forvaltningssaker som involverer private interesser er det offentlige derfor nødt til å belyse konsekvensene av vern i tillegg til kulturminnets tilstand. Dette er verken mulig å ta med i planen på grunn av planens omfang eller hensiktsmessig fordi eieres rammebetingelser er i stadig endring.

Funn av automatisk fredete kulturminner skal straks rapporteres til Akershus fylkeskommune. Vernemyndighetene vil vurdere og registrere de steder som viser seg å inneholde verdifulle kulturminner.

Saksbehandlingsrutiner i plan- og byggesaker som involverer kulturminner

For å gjøre saksbehandlingen av tiltak som berører objekter i planen forutsigbar og sikre likebehandling skal fastsatte rutiner for slike saker følges. Dette er viktig også for å sikre at forvaltningen har fokus på at kulturminnevern i saksbehandlingen. I mange tilfeller skal saken sendes til regionale kulturminnemyndigheter for uttalelse. (Akershus fylkeskommune)

Det følgende er en presisering av hvordan forvaltningen (byggesak og plan) skal behandle søknader som berører kulturminner:

- For de fredede kulturminnene (F), vil alle søknader om tiltak som berører kulturminnet behandles av regionale kulturminnemyndigheter, fylkeskommunen, og eventuelt nasjonale kulturminnemyndigheter, Riksantikvaren.
- For tiltak som berører kulturminner i kategorien VK1 skal Regionale kulturminnemyndigheter kontaktes. Det skal vurderes om tiltaket påvirker kulturminnet på en negativ måte og om det er aktuelt å igangsette fredningsprosess. Det er eventuelt Riksantikvaren som fatter et fredningsvedtak. Om det ikke er aktuelt å frede kulturminnet er det stor sannsynlighet for at det vil være aktuelt å regulere til spesialområde bevaring. Det er kommunen som i så tilfelle vurderer om det skal iverksettes planarbeid, og eventuelt vedtar planen.
- For tiltak som berører kulturminner i kategorien VK2 skal saken oversendes regionale kulturminnemyndigheter for uttalelse. Kommunen skal vurdere om det er hensiktsmessig å regulere til spesialområde bevaring. Dersom kommunen er negativ til tiltaket kan kommunen nedlegge midlertidig bygge- og deleforbud i påvente av reguleringsplan.
- For tiltak som berører kulturminner i kategorien VK3 skal kommunen vurdere om tiltaket påvirker kulturminnet og/eller kulturmiljøet på en negativ måte. Dersom det er tiltak på bygg eldre enn fra 1850, eller dersom kommunen vurderer tiltaket til å berøre bygginger/bygningsmiljøer fra 1900-tallet som er godt bevart og typisk for sin tid og kan ha interesse ut over lokal verdi skal saken sendes regionale kulturminnemyndigheter for uttalelse. Det skal tilstrebes å finne løsninger som i størst mulig grad ivaretar kulturminnet eller kulturmiljøet.
- For tiltak som berører kulturminner i kategorien VK4 skal kommunen vurdere om tiltaket påvirker kulturminnet og/eller kulturmiljøet på en negativ måte. Dersom det er tiltak på bygg eldre enn fra 1850 skal saken oversendes regionale kulturminnemyndigheter. Det skal tilstrebes å finne løsninger som i størst mulig grad ivaretar kulturminnet eller kulturmiljøet.

Alle tiltak i VK1-VK4 som berører landbruket skal sendes til Kultur og PLU landbruk for uttalelse. Tilsvarende dersom tiltaket berører annen kommunal myndighet; som skole, barnehage, helse.

Uttalelse fra kommunen skal ligge ved saken dersom den sendes til regional kulturminnemyndighet.

Dersom kulturminnet/kulturmiljøet vurderes fredet vil Regionale kulturminnemyndigheter overta saken.

Dersom kommunen er negativ til et tiltak og det vurderes om det skal reguleres til spesialområde bevaring vil det bli varslet midlertidig bygge- og deleforbud i påvente av reguleringsplan. Dette forbudet gjelder for 2 år, men mulighet for forlengelse på 1 år. Det er M/U som vedtar et eventuelt bygge- og deleforbud.

Kapittel 4 Tiltaksdel

Hovedmål

Bevaring

Et mål med denne planen er å bevare et representativt utvalg av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som belyser Sørums historie, fra de tidligste tider og frem til i dag. De bevarte kulturminnene skal gjenspeile både bredde, mangfold og særpreg i kommunens historie. Planen skal gi en oversikt over hvilke kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som i dag vurderes som verdifulle. Planen skal være en del av beslutningsgrunnlaget når avgjørelser relatert til utvikling og vern skal tas.

Forvaltning

Det er viktig at kommunen integrerer og tar hensyn til kulturminner i sin virksomhet og arealplanlegging. Planen er ment som et hjelpemiddel for kommunal arealplanlegging og saksbehandling etter Plan og bygningsloven. Planen redegjør også for hvilke juridiske, økonomiske og andre virkemidler som kan brukes for ivareta kulturminneverdier.

Formidling

For at kulturminner skal bli godt bevart og få en større betydning som ressurser i samfunnsutviklingen, er det avgjørende med formidling av kulturminner som gir folk kunnskap og opplevelser. God formidling er viktig for at allmennheten skal få forståelse for betydningen av kulturminnevern. Her gjøres det allerede en stor innsats av både frivillige og offentlige aktører som historielag, Fortidsminneforening, skole og museer.

Verdiskaping

I stortingsmeldingen "Leve med kulturminner", er det lagt stor vekt på den positive betydningen kulturarven kan ha for utviklingen av gode, attraktive og levende lokalsamfunn og som grunnlag for næringsliv.

Tiltak i planperioden

Bevaring

Det er registrert 56 objekter som har en verdi og en betydning som tilsier at de kan vurderes regulert til bevaring. Det vil ta svært mange år og svært store ressurser å få regulert alle objektene. Det er vanskelig å se for seg at kommunen ha kapasitet til å besørge regulering av alle viktige kulturminner i kommunen de nærmeste tiårene. Kulturminnevernplanen vil derfor i stor grad vil måtte fungere som er "beredskapsplan" i kommunens løpende plan- og bygningsforvaltning. Kommunen skal vurdere om et kulturminne skal regulere til bevaring fortløpende når det kommer inn søknader om tiltak som kan være i strid med verneinteresser.

I tillegg skal det i løpet av planperioden prioriteres regulering til bevaring:

- **Blaker sentrum.**

Det er flere objekter som er viktige for Blaker som tettsted og som har høy verdi i som kulturminne. Det er for tidlig å si hvilke objekter i Blaker som bør reguleres til bevaring. Det

skal derfor utføres et forarbeidarbeid for å kartlegge hva som skal foreslås regulert til bevaring. I løpet av planperioden skal det utarbeides et forslag til reguleringsplan.

- **Øvre Vilberg gård**
I henhold til konsesjonen som ble gitt ved kjøp av gården skal deler av gården reguleres. I planprosessen skal det vurderes hva som skal reguleres til bevaring og hvordan restriksjoner det skal legges på bruken. Husmannsplassen Rulla må også med i vurderingen av det som skal reguleres.
- **Kornmagasinet ved Vest-Bingen**
Dette var Sørums Sogneselskaps kornmagasin, et beredskapslager i tilfelle uår eller liknende. Bør reguleres til spesialområde for bevaring
- **Frogner sentrum**
I løpet av planperioden skal det utføres et forarbeidarbeid for å kartlegge hva som er viktig å bevare for tettstedet Frogner
- **Slora mølle**
Mølla med mølledam som er en typisk norsk bygdemølle fra tidlig 1900-tall bør reguleres til spesialområde for bevaring
- **Asbjørnsenstien**
I Hekseberg krets bør "Asbjørnsen stien" inngå som et vernet landskap. En foreslått målsetting er å reise et nasjonalt minnesmerke over eventyrsamleren på stiens høyeste punkt med utsikt over Romerike.

Aktuelle kriterier for å vurdere hva som skal tas vare på i tettstedene; betydningen for identiteten til tettstedet, fare for at kulturminnet går tapt, tilgjengelig for allmennheten, teknisk stand, eierforhold, konkurrerende hensyn, bevare et representativt utvalg, mulighet for å benytte bygget.

Forvaltning

Da kulturminnevernplanen i mange tilfeller vil være en "beredskapsplan", er det viktig at informasjonen som ligger i planen blir synliggjort i kommunens løpende plan- og bygningsforvaltning. For å gjøre saksbehandlingen av tiltak som berører objekter i planen forutsigbar skal behandlingen følge fastsatte rutiner for hvordan slike saker skal behandles. Dette er viktig både for å sikre lik behandling og forutsigbarhet, men også er det viktig å sikre at forvaltningen har fokus på at kulturminnevern i saksbehandlingen. Alle saker som berører kulturminner nevnt i denne planen skal sendes kulturkontoret for uttalelse. Kulturkontoret skal påse at kulturminnehensynet blir belyst i saksbehandlingen. I mange tilfeller skal saken også sendes til regionale kulturminnemyndigheter for uttalelse.

Formidling

Kulturminner i skolen

"Den kulturelle skolesekken" er et program for kultur i grunnskolen. Den kulturelle skolesekken dekker et bredt spekter av kulturaktiviteter der elevene skal få kjennskap til både billedkunst, dans, musikk, arkitektur, skulptur med mer. I Sørums har elevene til nå hatt flere opplegg knyttet til kulturminner. "En dag på Vølneberg skole", tur med Tertitten, kulturminner langs Bingsfosstranda, tur til Lensemuseet i Fetsund er alle eksempler på slike opplegg. Dette er opplegg som legges til bestemte klassetrinn slik at alle vil få oppleve disse mens de er elever i vår grunnskole.

Kulturminneatlas

Med utgangspunkt i kulturminneplanen bør det lages et konsentrat i form av et hefte eller bok, et kulturminneatlas som tar for seg et utvalg av bygdas kulturminner. En slik trykksak kan inneholde: historikk, kart, bilder og turtips til egnede objekter. Godt samarbeid mellom grunneiere, historielag og kommunen er avgjørende for et godt resultat i et slikt prosjekt.

Infotavler og artikler på kommunens nettsider

Ved et utvalg kulturminner kan det settes opp infotavler med kort historikk og forklaring på hvorfor nettopp dette kulturminnet er blitt til, og akkurat på dette stedet. Slike tavler vil gjøre turområdet mer interessant for brukerne og samtidig skape større interesse for kulturminner og vern av disse. Den samlede teksten og bildene som brukes på tavlene kan enkelt legges inn på kommunens hjemmesider som interessante historiske artikler og turtips. Til et slikt arbeid er det naturlig å ha et nært samarbeid med grunneiere og historielag.

Verdiskaping

Det bør legges vekt på næringsvirksomhet som fremmer kulturminnevern. For kulturminnene i tilknytning til Glomma, kan dette gjøres i samarbeid med vår nabokommune Fet. Sørums kommune skal i løpet av perioden ta kontakt med Fet kommune med formål å utarbeide et forslag til opplegg for dagsturisme med utgangspunkt i kulturminnene langs Glomma. Lag og foreninger og private skal også inviteres med i dette samarbeidet.

Skjøtsel av kulturlandskapet

Kommunen forvaltet midler til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL). I kommunens tiltaksstrategier for perioden 2009-2012 er det satt opp følgende mål for kulturlandskapet i jordbruket:

- Det skal årlig gjerdes inn 5 beiter av gammel kulturmark
- Det skal fjernes 5 km gammel piggtråd i året
- 2 gamle alleer/hageanlegg skal restaureres i perioden
- 2 gamle smier og lignende skal restaureres i perioden
- Det skal merkes/skiltes minst to stier i perioden

Kapittel 5 Vurdering av kulturminner og kulturmiljøer

Innledning

Inndelingen av kommunen i delområder følger i hovedsak samme kretsinndeling som SEFRAK. Kommunen er delt i fire hovedområder, Blaker, Sørumsand, Sørum og Blaker. Disse er igjen oppdelt i mindre kretser som følger grunnkretsene fra matrikkelen.

På grunn av at det tilgjengelige kildematerialet har vært ulikt i de ulike delene av kommunen, har avsnittene med kort historikk i de ulike kretsene svært forskjellig omfang. Dette er særlig merkbart i de vestre delene av Sørum og Frogner, der det ikke foreligger nye bygdebøker, og hvor den gamle bygdeboka ikke gir lite og spredt informasjon om hver enkelt gårdsbruk.

Bevaringskategorier for kulturminnevernplan for Sørum kommune

Et mål med planen er å sikre et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer gjennom lovmessig vern. For å kunne foreta en slik prioritering er det utarbeidet følgende bevaringskategorier, hvor to (VK1 og VK2) foreslår formelt vern.

- F. Fredet kulturminne, automatisk fredet fornminne eldre enn 1537, automatisk fredete bygninger fra før 1650, eller kulturminner vedtaksfredet etter Kulturminneloven. Og de forskriftsfredete kulturminnene.
- VK1. Kulturminne/ -miljø med nasjonal og/eller regional betydning. Kan være fredningsverdig.
- VK2. Kulturminne/ -miljø med stor lokal/regional betydning. Bevaringsverdig, bør sikres gjennom regulering til spesialområde bevaring.
- VK3. Kulturminne/-miljø av lokal betydning, har verdi som del av et større kulturminnemiljø.
- VK4. Kulturminne/ -miljø av lokal betydning, som er endret, men som er del av et ellers verdifullt miljø, eller på annen måte har interesse.

Tegnforklaring til kartene

Omtalt bygningsmasse i rapporten har fått røde omriss i kartene. Er det et helt tun som er omtalt har alle bygningene på tunet et omriss og registreringsnummeret har stor skrift. Blir ett bygg beskrevet spesielt, har det en rød skravur i tillegg til omrisset og et registreringsnummer med mindre skrift. Noen steder er det skraverte bygg uten registreringsnummer. Det er tidligere sefrak-registrerte bygg. I mer tettbygde strøk kan det være større deler av tettstedene som er omtalt. For å kunne avgrense disse ble det laget et grønt omriss rundt området i tillegg til de røde bygningsomrissene.

Blaker

Blaker var inntil 1919 del av Aurskog herred. Fra 1919 var Blaker egen kommune inntil den 1962 ble slått sammen med Sørum.

Blaker består av kretsene Rånåsfoss, Eid, Foss, Fossum, Svarstad, Kvevli, Fjuk, Hogset, Mork.

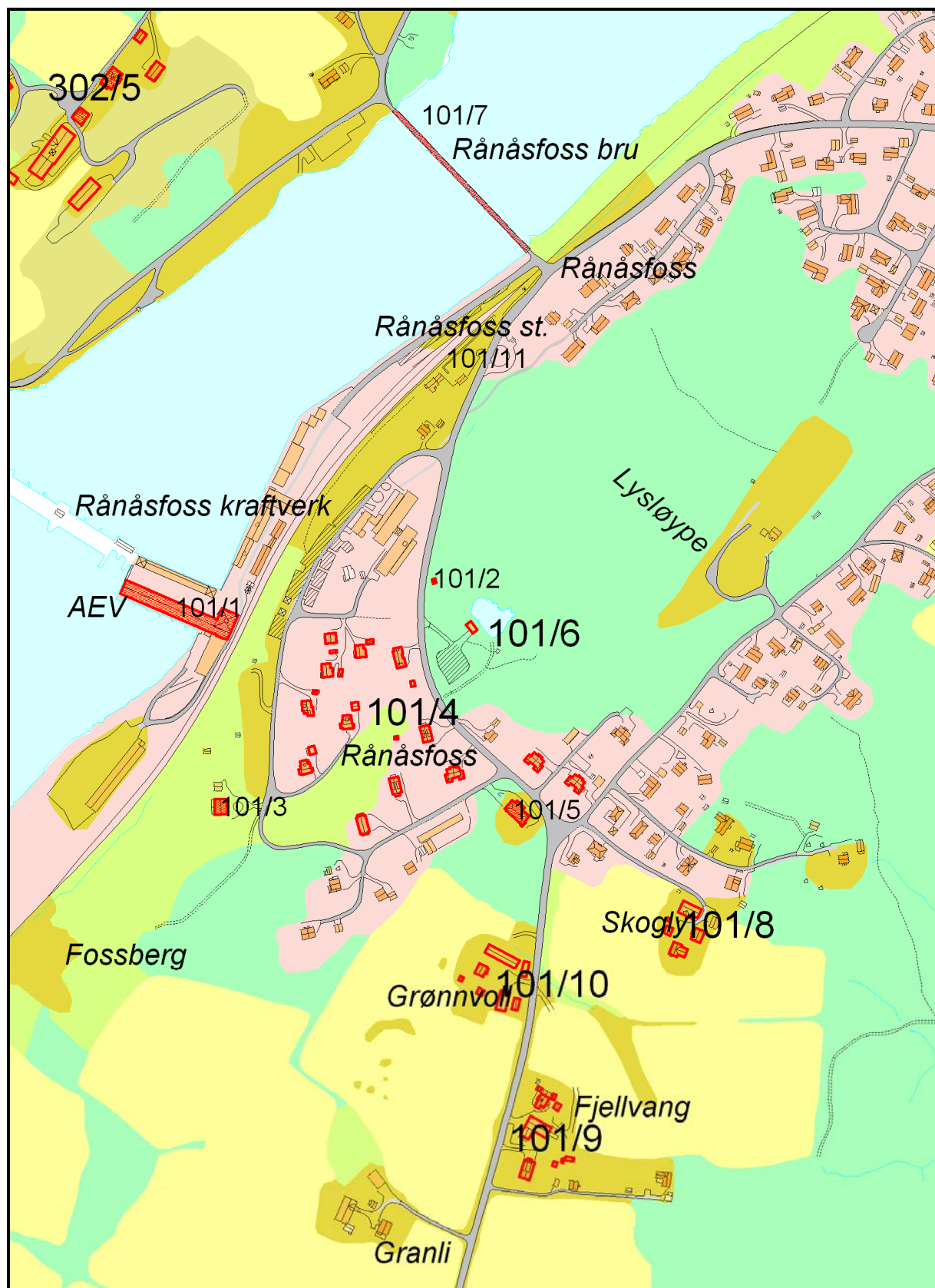
Blaker har vært en typisk jordbruksbygd, med en del skog. Sentralt i bygda ligger gårdene Huseby, Svarstad og Foss. Området har vært bebodd helt fra forhistorisk tid, noe bl.a. en rekke gravhauger viser. Gjennom disse gårdene gikk den gamle hovedvegen østover mot Aurskog. Denne vegen ble etter hvert til den Øvre Fredrikshaldske hovedveg. Blaker skanse ble etablert på gården Svarstad i 1683 for å sikre denne vegen mot fiender østfra. På nabogården Foss ble det bygd kirke i middelalderen på samme sted som den nåværende kirken fra 1880. Sentrum i den nye kommunen Blaker var også her, med kommunehus på gården Huseby.

Kongsvingerbanen ble anlagt i 1862 med stasjon nedenfor Blaker skanse og i 1896 ble den smalsporete Urskog-Hølandsbanen anlagt med tre stasjoner i Blaker: Bingsfoss, Kvevli og Mork. Ved Blaker var det sundsted, med ferge over til Blakersund. Gårdene Blakersund og Imshaug på vestsiden av Glomma var fra 1500-tallet og frem til 1861 en del av Blaker.

Videre var det skysstasjon på gården Kjølstad, hvor den Fredrikshaldske hovedvegen fortsatt passerer gjennom tunet.

Rånåsfoss krets 101

Lokalisering

Rånåsfoss ligger nordøst i Sørum på østsiden av Glomma, og består av et område som hørte til gårdene Eid og Sandnes og delvis Svarstad. Navnet har området etter den 1 ½ km lange fossen eller

rettere sagt strykene som lå her på grensen til Nes før byggingen av kraftverket i 1918-19. Gården Rånås ligger i Nes på vestsiden av Glomma.

Kort historikk

På 1600-tallet lå det vassager her og på slutten av 1800-tallet ble det lagt planer for utnyttelse av vannkraften. Rettighetene til fossen ble på slutten av 1800-tallet kjøpt opp av grosserer A.O. Haneborg og solgt til Akershus amt i 1914. Området som kraftverk og boliger ligger på ble solgt fra Eid Søndre i 1917.

Akershus amt satte i gang bygging av Rånåsfoss kraftstasjon i årene 1918-22 og i denne perioden skjedde det store omveltninger i området. Det ble bygget en midlertidig anleggsby og etter hvert en rekke permanente bygninger knyttet til kraftverket. I mange år var kraftstasjonsområdet med boligene inngjerdet med et høyt nettinggjærde. Dette var med på å fremheve skillet mellom det "moderne høyteknologiske" kraftverkssamfunnet Rånåsfoss og de omkringliggende jordbruksområdene.

I årene før kraftverket ble bygget, ble det reist tre bureisningsbruk, Skovli, Fjeldvang og Grønvold, langs hovedvegen syd for Rånåsfoss.

Registreringer.

Fornminner

Det er ikke registrert fornminner i området.

Nyere tids kulturminner

Det er ikke registrert SEFRAK-objekter i området.

101/1 - Rånåsfoss kraftstasjon med tilhørende bygninger og installasjoner 1918-22 tegnet av arkitekt Thorvald Astrup. Kraftstasjonen er med i NVEs landsverneplan *Kulturminner i norsk kraftproduksjon*. **VK1**

101/2 - Transformator-tårn **VK1**

101/3 -Direktørbolig (arkitekt Otto Juell) og **101/4**, 11 funksjonærboliger (arkitektene Astrup og Juell) og **101/5** - "Skolen", senere forsamlingshus. **VK1**

101/6 - Friluftsbad (ca 1960) **VK3**

101/7 - Hengebro over Glomma fra 1927 er med i "Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner", men er ikke formelt vernet. **VK2**

101/8 -Bureisningsbrukene, Skovly med våningshus, låve og stabbur fra ca 1917, **101/9** Fjeldvang og

101/10 Grønvold. **VK4**

101/11 – Rød telefonkiosk. Tegnet i 1933 av arkitekt Georg Fasting. Oppført i Telenor sin landsverneplan. **VK2**

Vernestatus/planstatus

Boligområdet og gamleskolen til kraftverket er regulert til spesialområde bevaring, de øvrige områdene er regulert til bolig og næring, samt LNF i Sydøst.

Begrunnelse for vern

Rånåsfoss er et meget godt bevart anlegg fra en viktig periode i oppbyggingen av det moderne Norge. Kraftstasjonen med tilhørende anlegg representerer en måte å organisere og bygge nye industrisamfunn på som er typisk for de første tiårene av 1900-tallet. Det ble lagt vekt på å bruke arkitekter og anleggene ble en slags templer for fremskrittet. I pakt med de rådende ideer ble gode boliger til de ansatte en viktig del av bedriftenes samfunnsansvar.

Bureisningsbrukene Skovly, Fjeldvang og Grønvold ligger ganske godt bevart i utkanten av Rånåsfoss. Dette illustrerer godt den kontrasten det opprinnelig var mellom kraftverket og bygdesamfunnet rundt.

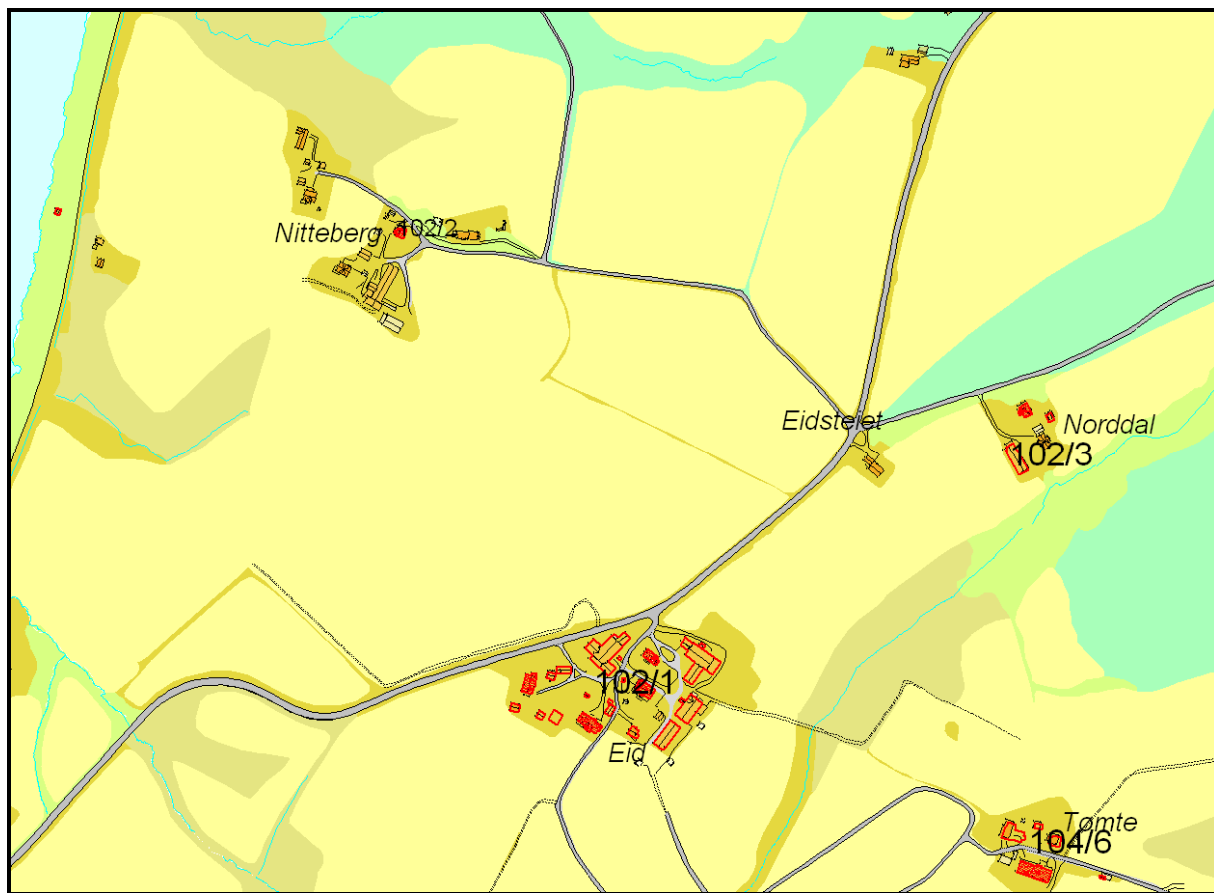
Forslag til forvaltning

Det bør vurderes om reguleringen til spesialområde bevaring som allerede er gjennomført for boligdelen av anlegget, skal utvides til å gjelde kraftverk med tilhørende anlegg, inklusive friluftsbad, og Rånåsfoss bru. Brua må i følge Statens vegvesen stenges/rives hvis den ikke blir utbedret i nær fremtid

Det bør søkes å opprettholde LNF-området rundt bureisningsbrukene langs vegen syd for Rånåsfoss.

Den røde telefonkiosken står på Telenor sin landsverneplan og følges opp derfra.

Eid krets 102

Lokalisering

Eid krets ligger nord for Blaker Skanse og består av gårdene Søndre Eid, Nordre Eid og Nitteberg.

Kort historikk

Eid er et landskapsnavn og viser at gården hører til blant de eldste gårdene i Sørumsund.

Gården ble delt i to i 1730-årene og etter hvert også i flere bruk. Rundt 1860 var det som nå 6 gårder på Eid. Nitteberg kjenner man fra middelalderen og gården var kirkegods i lang tid. På 1600-tallet var gården enkesete for Aurskogpresten. På 1700-tallet ble gården delt i to bruk.

Registreringer

Fornminner

Eid: Langs gårdsvegen til Larsrud, mellom Nordal og Langeland ligger det en gravhaug (42336)

Nyere tids kulturminner

Det er SEFRAK-registrert 8 bygninger i kretsen.

Eid: **102/1** - De fire brukene på Søndre Eid ligger samlet i et flerbølt tun. Hovedbygningen på bnr 7 (Vestre Eid) er eldst, muligens fra 1700-tallet. Hovedbygningene på bruk 4 og 6 er satt opp i 1851, og på bnr 3 i 1860-årene. Alle er av midtkammertypen, de tre førstnevnte i sveitserstil, mens bnr 3 er ombygd i 1965. Hovedbygningen på bnr 6 er nylig rehabilitert, etterisolert med nytt panel og nye vinduer i tilnærmet opprinnelig utseende. Tre av brukene har låvene i behold. De to på bnr 3 og 6 er fra 1900-tallet, mens låven på bnr 4 er eldre, med laftet fjøs fra 1907 som står på en murt gjødselkjeller. Her står det også en veslebygning, og på bnr 7 står det en veslebygning og et stabbur. **VK2**

Nitteberg: **102/2** - Tidligere hovedbygning på bnr 1, antakelig fra tidlig 1800-tall, opprinnelig visstnok med svalgang i vest, påbygget 1/2 etasje i sveitserstil på slutten av 1800-tallet. **VK2**

102/3 - På Norddal under Svarstad er det et godt bevart våningshus fra 1885 og låve fra 1901. **VK3**

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Begrunnelse for vern

Det flerbølte tunet på *Eid* med i alt fire bruk er relativt intakt, selv om det er revet og gjort endringer på en del av bygningene. Dette tunet er et viktig element i kulturlandskapsområdet langs Glommas østside mellom Blaker og Rånåsfoss. På tunet ligger fire verneverdige midtkammerbygninger fra 1800-tallet, hvorav to er ganske intakte, låve med tømmerfjøs, to 1900-talls låver samt ett stabbur og en veslebygning. Tunet viser godt hvordan mange gårder fremsto på 18- og 1900-tallet etter at mange gårder ble delt i flere bruk.

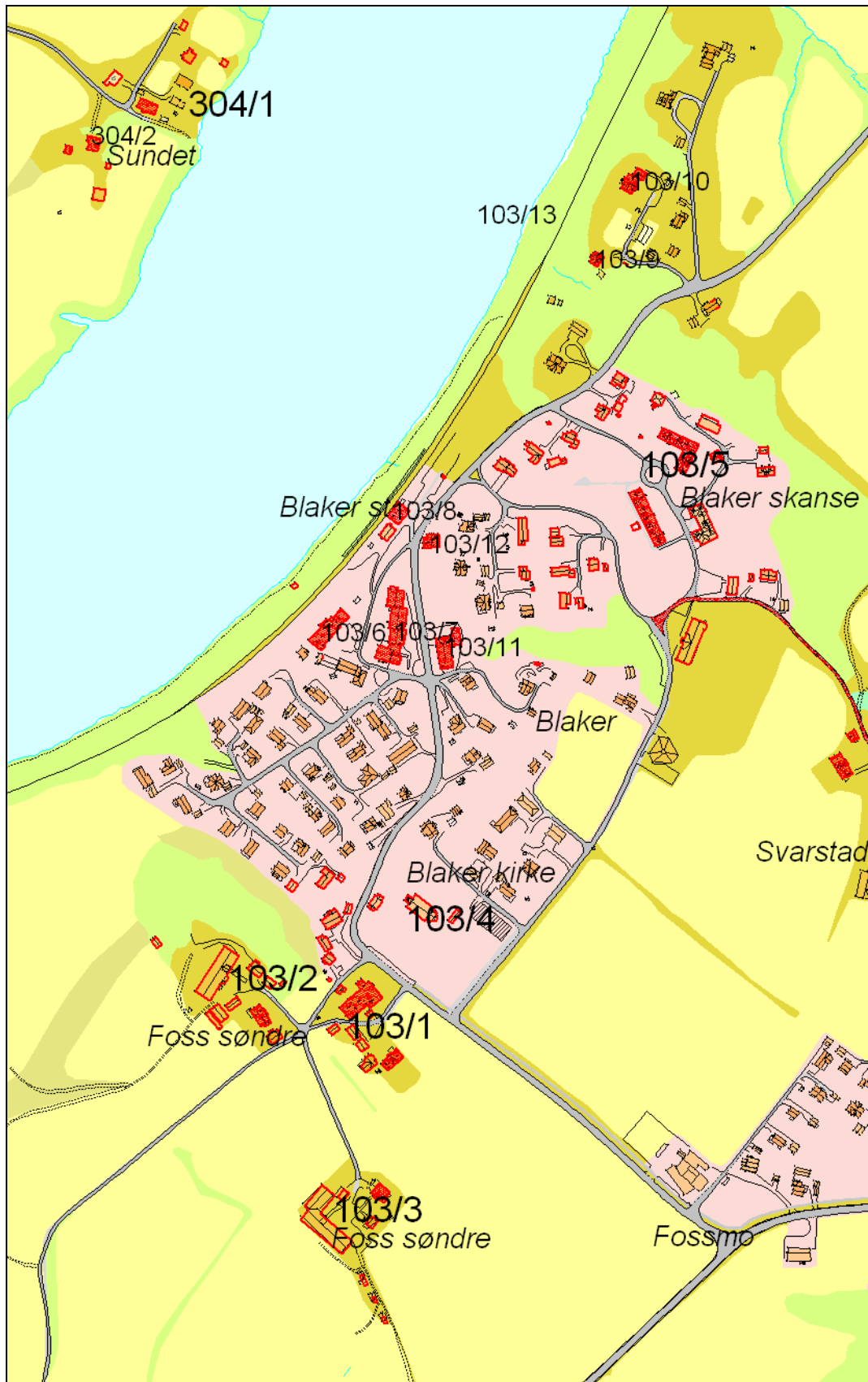
Hovedbygningen på *Nitteberg* er antakelig en akershusisk stue bygget tidlig på 1800-tallet. Eksteriørmessig er bygningen i sveitserstil godt bevart også i detaljene.

Forslag til forvaltning

Fellestunet på *Eid*-gårdene bør reguleres til spesialområde bevaring. De verneverdige bygningene må bevares og det bør være klare begrensninger på tillatt nybygging. Et vesentlig poeng vil være å opprettholde nåværende bebyggelsesstruktur, omfang og silhuett.

Hovedbygningen på *Nitteberg* er en svært godt bevart bygning fra tidlig 1800-tall, og bør vurderes regulert til spesialområde bevaring.

Foss krets 103

Lokalisering

Foss krets består foruten av gårdene Søndre og Nordre Foss med i alt 4-5 bruk også av Blaker Skanse og Blaker tettsted/stasjon, samt Blaker kirke.

Kort historikk

Foss, gammelnorsk Fors, etter Sundfossen i Glomma er etter navnet å dømme blant de eldste gårdene i bygda. Allerede i middelalderen var Foss delt i to gårder, og etter hvert er disse blitt delt i til sammen 4-5 bruk. To av brukene ligger vis a vis Blaker kirke i utkanten av Blaker tettsted. Blaker er det eldste tettstedet i kommunen og vokste opp rundt Blaker skanse som ble etablert på slutten av 1600-tallet. Stedet var et viktig kommunikasjonsknutepunkt langs den Fredrikshaldske kongeveg på grunn av fergestedet over til Blakersund på vestsiden av Glomma. Blakersund var fergested til i 1927 og båtsund til i 1928, helt frem til broene på Sørumsand og Rånåsfoss ble bygget på 1920-tallet

Registreringer

Fornminner

På tunet til Foss N.(ved inngangen til Blaker skanse) finnes en langhaug (2961)

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 11 SEFRAK-objekter i kretsen

103/1 - Foss Nordre: Hovedbygning fra 1844, ombygd til sveitserstil i 1911, låve fra 1838 ombygd i 1898. Stabbur fra 1906. **VK3**

103/2 - Foss Søndre: Våningshus 1833, ombygd 1956. Låve fra 1905, ombygd/ påbygd. **VK4**

103/3 - Foss Søndre bnr2: Våningshus fra 1870-80 (sterkt ombygd) **VK4**

103/4 - Blaker kirke fra 1880 tegnet av sivilingeniør Otto Schönheyder, med kapell fra ca 1915, tegnet av Arnstein Arneberg. **VK2**

Blaker Kirke, på samme kirkested som to tidligere Blaker kirker, ble innviet 21.desember 1881 og Blaker kapell ble innviet 9.desember 1928

103/5 - Blaker Skanse, festningsanlegg 1683 -1894, med kommandantbolig fra ca 1810, nybygd etter brann i 1977, Artilleri- og magasinbygning og kruttårn fra ca 1750, bastioner fra 1750 – 1814. **VK1**
Utenfor anlegget ligger Nansenbygget, (ark Odd Nansen) 1946 administrasjons og undervisningsbygg for Statens lærerskole i forming som ble bygget på dugnad av skolens ansatte og elever. **VK2**

I Blaker tettsted er det en del eldre bebyggelse.

103/6 - Blaker meieri, bygningskompleks med flere bygninger fra 1911- **VK2**

103/7 - Blaker Hotell, nå aldershjem (sterkt ombygd/påbygd). **VK4**

Blaker aldersheim fra 1960. Utvidet midt på 1970-tallet i det som var hotellets park

103/8 - Godshus på Blaker stasjon **VK2**

103/9 - To sveitserstilsvillaer langs Rånåsfossvegen. **VK3**

103/10 - Det tidligere Solstad hotell, nå bolig. **VK2**

Solstad- opprinnelig Ullerud Hotell, bygd av Chr: Ullerud i 1912. Boliger fra 1920

103/11 - Samvirkelagsbygningen fra 1930-årene. **VK3**

Blaker Samvirkelag 1920 – 1980 oppførte denne forretningsgården i 1933 og begynte sin handel der i februar 1934

103/12 - Butikkbygning/bakeri fra tidlig 1900-tall. **VK3**

Butikkbygningen med bakeri i kjelleren oppført ca 1920. Bakeriet drevet fra 1926 til i 1959

103/13 - Øvre Fredrikshaldske hovedveg gikk gjennom Blaker skanse. Nede ved Glomma er det rester etter fergestedet med bevart mast for kabelferge. **VK2**

Vernestatus/planstatus

På Blaker skanse er kommandantbolig, proviant- og artillerihus og kruttårn administrativt fredet, og hele området med fem bastioner er regulert til spesialområde bevaring.

I Blaker tettsted er Solstad regulert til bevaring.

Begrunnelse for vern

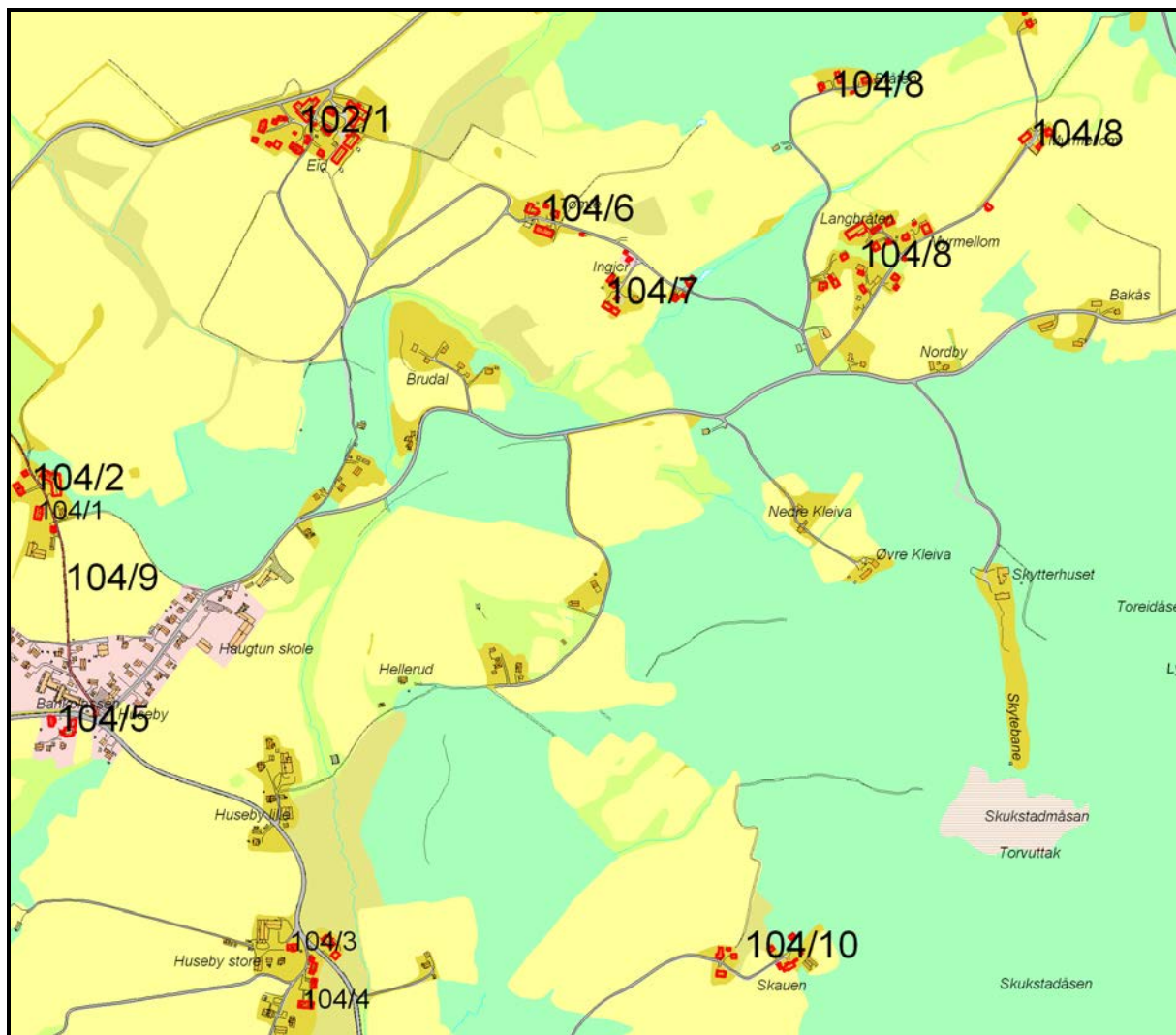
Sammen med kirken inngår Foss-gårdene i et større sammenhengende kulturmiljø som omfatter Blaker skanse, Blaker tettsted med flere verneverdige bygninger, og de omkringliggende gårdene Svarstad, Eid og Huseby. (se kretsene 102 og 104). Dette er et sentralt område i Blaker, med flere viktige kulturminner både av lokal, regional og nasjonal verdi.

Forslag til forvaltning

I forbindelse med rullering/endring av reguleringsplan/-planer for Blaker tettsted/kirkested bør regulering til spesialområde bevaring vurderes for hele eller deler av området.

Svarstad krets 104

Lokalisering

Svarstad krets omfatter store deler av det sentrale Blaker, med Svarstad-gårdene og eiendommer skilt ut fra denne, med unntak av Blaker Skanse som ligger i Foss krets (se denne), samt Huseby-gårdene.

Kort historikk

Første gang vi hører om Svarstad er på 1300-tallet i Raudeboken. Navnet er et –stad navn som er regnet for å stamme fra vikingtid. Gården var klostergods, senere krongods og etter en periode på private hender ble gården overtatt av staten i 1680-årene. Blaker skanse ble så anlagt på gårdens grunn. I alle fall fra tidlig på 1700-tallet har gården hatt to brukere og denne todelingen har fortsatt frem til i dag. Gården var også bolig for kommandanten på Blaker skanse, og hovedbygningen på Svarstad (Østre) bnr 1, sies å ha vært brukt som kommandantbolig i en periode på 1700-tallet.

Husebygårdene ligger like syd for Svarstad-gårdene og etter navnet å dømme er det en av de eldste og viktigste gårdene i området. Huseby har vært delt i to siden middelalderen, og er siden delt opp i flere bruk. Hovedbygningen på Huseby store ble påbygd og tatt i bruk som Blakers kommunehus etter løsrivelsen fra Aurskog i 1919.

Grenda Myrmellom ligger langs Toreidvegen mellom Toreid og Haugtun og består av flere mindre bruk som er skilt ut fra Svarstad og Toreid.

Registreringer

Fornminner

Det finnes flere viktige fornminner i kretsen.

- gravhaug på Haugtun skole (32368)
- gravhaug "Kjempehaugen" med bautastein på Huseby lille (2960)

- gravfelt med 7 gravhauger på Svarstad, langs vegen like nord for Haugtun.(70460)
- gravfelt med 31 gravhauger øst for tunet på Huseby lille (2964)
- arkeologisk lokalitet/bosetningsspor (88218) ved Haugtun skole.
- oldtidsvegtrasé gjennom Blaker skanse/Svarstad

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 15 SEFRAK-objekter i kretsen.

104/1 - Hovedbygning på Svarstad Østre fra 1700-tallet. **VK1**

104/2 - Gårdstun på Svarstad Vestre med låve og hovedbygning(ombygd) **VK3**

104/3 - Hovedbygningen på Huseby Store bnr 6-9, angivelig fra 1700-tallet, ombygd. **VK3**

104/4 - Blaker kommunehus, ombygd våningshus på Huseby store fra 17-1800-tallet. **VK2**

Blaker kommunehus, oppbygd i 1920. Våningshus på Huseby store fra 17- 1800-tallet. Huset i privat eie fra 2004

104/5 - Fossmoen – landhandel med intakt butikkinteriør, tidl. husmannsplass, noe ombygd våningshus med intakte uthusbygninger. **VK2**

104/6 - På Tømte er det bevart låve, to våningshus og stabbur fra ca 1900. **VK4**

104/7 - På de to brukene på Ingjer er to låver som ligger vegg i vegg bevart. **VK4**

104/8 - I grenda Myrmellom er det flere småbruk med noe gammel bebyggelse. **VK4**

104/9 - Øvre Fredrikshaldske kongeveg er bevart gjennom Blaker skanse og tunet på Svarstad fram til Bankplassen. En annen og muligens nyere trasé som vises på vegkart fra 1820, går langs nåværende trase forbi Fossmoen og Blaker Kirke, ned gjennom Blaker sentrum til fergestedet. Videre østover følger den i traseen til eksisterende riksveg. **VK3**

104/10 – Skauen øvre og nedre, tidligere husmannsplasser, skilt ut fra Huseby Store. Begge brukene har godt bevarte bygninger fra tidlig 1900-tall. Det øvre bruket er ikke bebodd, og har umalte bygninger, våningshus, stabbur og låve ned tømmerfjøs. Det nedre bruket har våningshus, stabbur og låve samt nytt bolighus. **VK3**

Vernestatus/planstatus

Størstedelen av området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel. Dette gjelder ikke området rundt Haugtun skole og Blaker Sparebank som er regulert til boligområde, samt til offentlig bebyggelse/erhverv.

Begrunnelse for vern

Området langs den gamle Øvre Fredrikshaldske hovedveg øst for Blaker Skanse med Svarstad- og Husebygårdene er en del av det som i *Grøntstruktur Romerike* er definert som et nasjonalt kulturmiljø. Området har flere store gravhauger, verneverdige gårdstun, både på Svarstad, Fossmoen og Huseby samt en rekke store og mindre gravhauger. Sammen med Blaker skanse, kirke og tettsted, er dette et svært verdifullt område også i nasjonal sammenheng.

Av enkeltbygninger med særlig verdi er den gamle hovedbygningen på Svarstad Østre som med stor sannsynlighet er fra første del av 1700-tallet, og hvor originale detaljer fra 17- og 1800-tallet er godt bevart. Videre er Blakers gamle kommunehus på Huseby, opprinnelig hovedbygningen på Store Huseby klart verneverdig med 1700-talls deler. Bygningen er antakelig et 1700-talls midtgangshus som er forlenget en gang på 1800-tallet, og påbygd en etasje ca 1920. Fossmoen har godt bevart våningshus med intakt butikkinteriør og uthusbygninger fra slutten av 1800-talet.

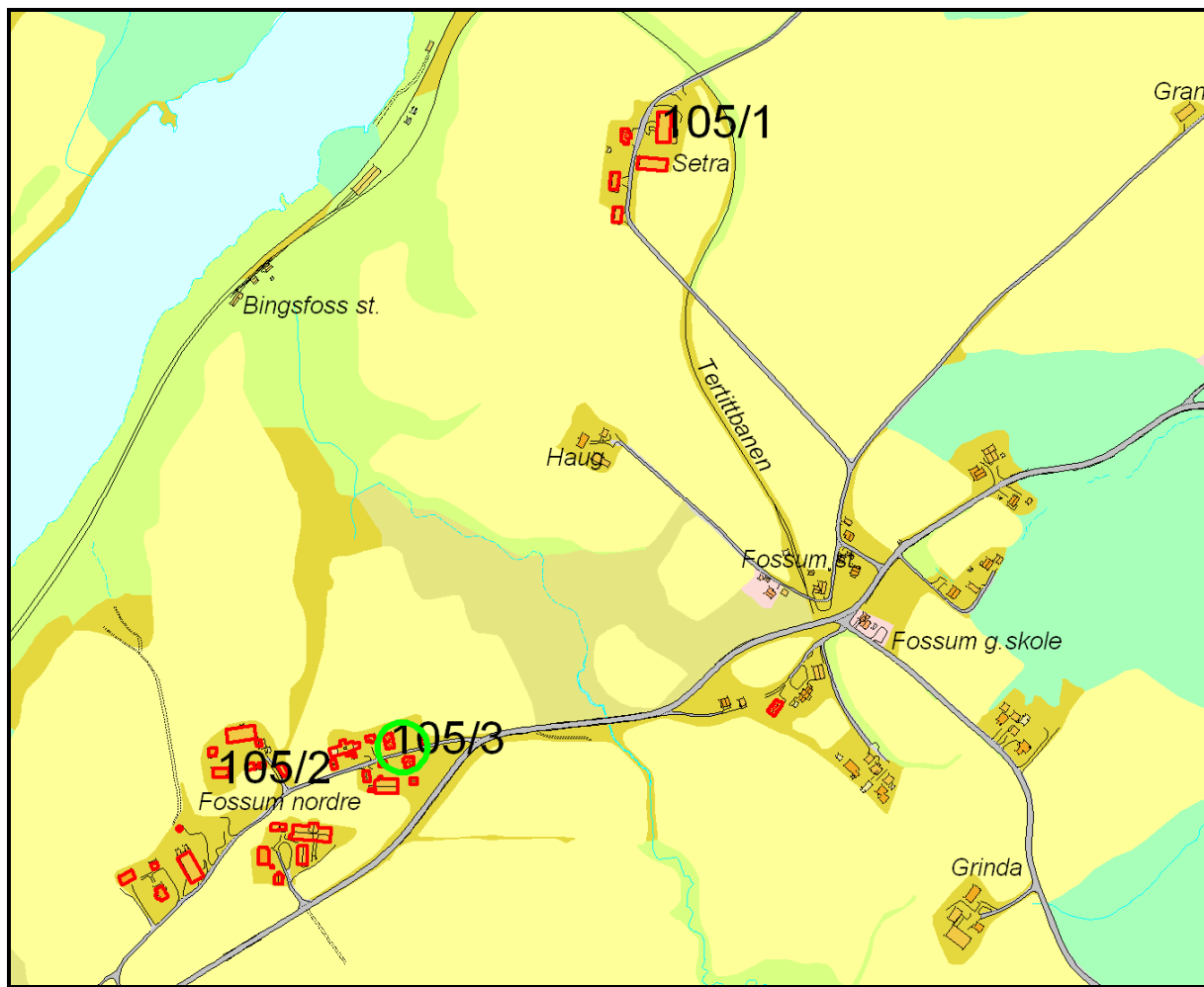
Forslag til forvaltning

Det er viktig å se på hele området som en helhet, også i sammenheng Blaker skanse, -kirke og – tettsted. (Se Foss krets).

Det er viktig at eventuell ny bebyggelse i området ikke kommer i konflikt med viktige kulturminner. Det er viktig med en klar avgrensning av bebyggelsen mot jordbrukslandskapet rundt Blaker skanse/kirke/tettsted. Opprettholdelse av dette landskapet som LNF område er viktig. En samlet plan for området bør vurderes.

Enkeltobjekter som bør få særskilt vern er kommunehuset på Huseby verneverdig og bør reguleres til bevaring. Det samme gjelder Fossmoen med hovedhus og uthusbygninger.

Fossum krets 105

Lokalisering

Fossum krets grenser til kretsene Orderud i V, til Foss og Kvevli i Ø og til Svarstad i N. Kretsen består av Fossum nordre, Monsrud, Sætra og Gran. De to sistnevnte er utskilt fra Foss-gårdene i Foss krets. Fossum søndre inngår i Orderud krets. Riksveg 171 Sørumsand-Blaker, går gjennom kretsen.

Kort historikk

Fossum-gårdene har navn etter Bingsfossen i Glomma. Gården har så langt man kjenner vært delt i to, Fossum nordre og søndre. Disse har igjen blitt delt i flere bruk. Fossum nordre er i dag delt i fem gårder som ligger samlet i et flerbølt tun på hver side av den nå omlagte riksvegen Sørumsand – Blaker. Det er fradelt mange mindre bruk i området.

Registreringer

Fornminer

Det er to gravhauger på Fossum Nordre, en vest for Fossumggrenda på grensen til Fossum Søndre (2963), og en på bruket Breiholen bnr 14 (12618)

Nyere tids kulturminner

105/1 - Urskog Hølandsbanens trase til Fossum med Bingsfoss og Fossum stasjoner.

F (kml §15)

På begge stasjoner står originale stasjonsbygninger fra banens driftstid, flyttet hit fra henholdsvis Finstadbru og Mork.

Det er 10 SEFRAK-registrerte bygninger i kretsen.

105/2 - Hovedbygningene på Fossum nordre bnr 1 og 2 er fra rundt 1850, men begge er noe ombygde.

På bnr 2 står det også en låve og en veslebygning. De øvrige brukene har nyere eller ombygde hovedbygninger. På bnr 4 står det et eldre stabbur, låve og hovedbygning ombygde i 1918. På bnr 10 er hovedbygningen antakelig fra mellomkrigstiden, med stabbur og låve. På bnr 9 er det bevart eldre hovedbygning, stabbur og låve. **VK3**

105/3 - På bruket Åserud står det et eldre våningshus og et lite steinfjøs murt opp i naturstein fra ca 1900. **VK3**

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel. I området ved Monsrud er det regulert til spredt bosetning.

Begrunnelse for vern

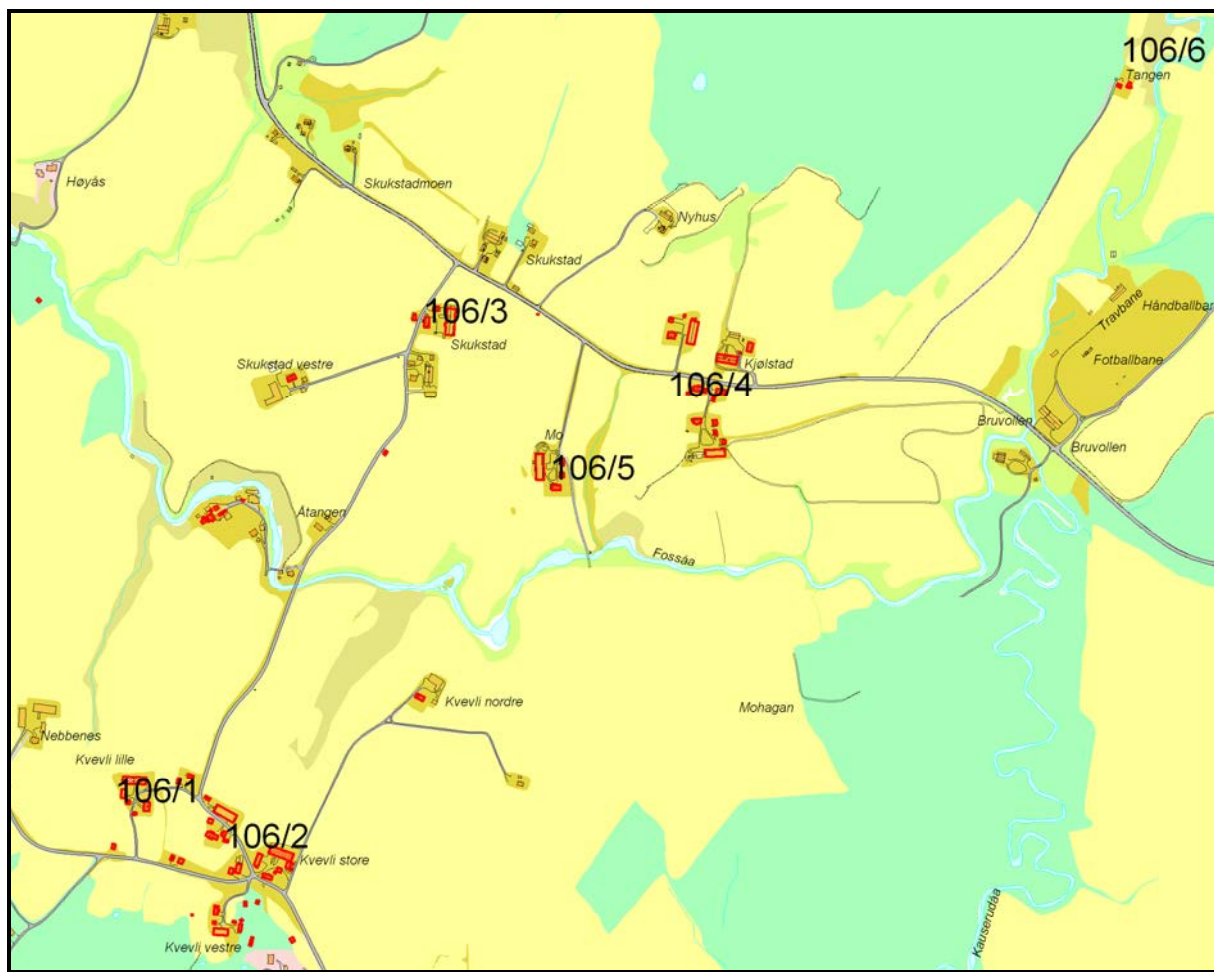
Fossum-gårdene ligger som et relativt godt bevart flerbølt tun/grend langs den gamle vegen mellom Sørumsand og Blaker. To av våningshusene er fra midten av 1800- tallet, men begge er noe ombygd. Det er viktig at Fossumgrenda blir bevart som landskapselement.

Urskog-Hølandsbanens trase fra Sørumsand til Fossum er fredet. For å kunne bevare banens omgivelser er det viktig at det ikke kommer ny bebyggelse i banens nærmeste omgivelser, der denne passerer gjennom jordbrukslandskapet fra Blakervegen og nordover til Fossum stasjon.

Forslag til forvaltning

Fossum-gårdene, det flerbølte tunet med omkringliggende kulturlandskap bør opprettholdes som LNF-område.

Kvevli krets 106

Lokalisering

Kvevli krets består av to deler, syd og nord for Fossåa. Nordre del ligger langs riksvegen mellom Sørumsand og Blaker, og består av gårdene Skukstad, Kjølstad og Mo. Syd for Fossåa ligger Kvevli-gårdene ved den tidligere Urskog-Hølandsbane-traseen.

Kort historikk

Kvevli har i alle fall siden Svartedauden vært delt i to gårder, Kvevli Store og Lille.

Kvevli Store har i alle fall siden 1600-tallet vært delt mellom flere brukere. I dag er gården delt i fire bruk, hvorav tre ligger samlet sammen med Kvevli Lille, og utgjør Kvevli-grenda.

Nebbenes lå øde etter svartedauden og ble gjenopptatt på 1600-tallet og har siden vært drevet som ett bruk.

Skukstad ble etter navnet å dømme tatt opp i jernalderen, og lå ikke nede etter Svartedauden. Gården ble etter hvert delt i fire bruk, nordre, søndre, østre og vestre.

Kjølstad ble etter navnet å dømme tatt opp i jernalderen, og lå ikke nede etter Svartedauden. Gården ble rundt 1700 delt i to og etter hvert tre bruk. Øvre Fredrikshaldske hovedveg/nå Blakervegen går gjennom tunet på Kjølstad. Her har det vært skystasjon.

Mo lå nede etter Svartedauden, og ble ikke tatt i bruk igjen før på 1500-tallet. Gården er ikke delt i flere bruk, men tunet lå tidligere nærmere Fossåa.

Registreringer

Fornminner

I utmarka til Kvevli Store, i Langdalen vest for plassen Rundtom, ligger et klebersteinsbrudd (22453) hvor det har vært uttak også i nyere tid (1800-tallet).

På Kjølstad er det registrert et gravfelt med 2 hauger, like n/v for gården(22018).

På Mo sør for Blakervegen ved Bruvollen ligger en gravhaug (22478).

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 31 SEFRAK objekter i kretsen.

106/1 - Kvevli - Våningshusene på Kvevli lille, og Kvevli store bnr 6 **106/2** er fra 1860-årene, men noe ombygd. Det er rester av/deler av en 1700-talls tømmerlåve på Kvevli lille. For øvrig er det store enhetslåver på alle tre brukene på Kvevli store. Grenda utgjør et markant innslag i kulturlandskapet.

VK3

På Nebbenes er husene fra midt på 1900-tallet..

106/3 - Skukstad - Våningshuset på Skukstad Østre er sannsynligvis fra tidlig eller midt på 1800-tallet. Videre er det, låve, stabbur og veslebygning. **VK3**

106/4 - Kjølstad - De tre Kjølstadgårdene ligger samlet på en bakkedopp langs Blakervegen. På to av brukene står det midtkammerbygninger i 1 ½ etasje i sveitserstil, trolig bygget på 1700-tallet.

Bygningen på bnr 1 er svært intakt og har høy verneverdi. **VK2** Blakervegen går gjennom det opprinnelige tunet og dette har resultert i at tunet på bnr 2 ble flyttet på 1930-tallet, bare den gamle hovedbygningen står igjen. Tunet på bnr 1 er flyttet i senere år, ved at nytt bolighus og garasje er bygget på baksiden av låven som er fra ca 1900. **VK3**

106/5 - Mo - Hovedbygningen og stabburet på Mo er antakelig fra midten av 1800-tallet. På tunet står også en veslebygning som er omgjort til lagerskur. Våningshuset er ombygd og påbygd i høyden på 1930-tallet, og etterisolert med ny kledning og vinduer i senere år. Låven er fra 1930- tallet. **VK3**

106/6 - (Kjølstad)Tangen - Tidligere husmannsplass under Kjølstad, etablert på slutten av 1700-tallet. Selveiende fra 1910. Våningshus og låve fra 1800- tallet i original stand. **VK2**

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel. Det er to områder på Kvevli hvor spredt boligbygging er tillatt.

Begrunnelse for vern

Gårdene Kvevli, Nebbenes, Skukstad, Mo og Kjølstad utgjør samlet et svært viktig sammenhengende kulturlandskap av lokal/regional verdi. Landskapet med ravinelandskapet langs Fossåa, hvor det tidligere var flere møller og sager er klart verneverdig. I Grøntstruktur Romerike er området vurdert som et viktig kulturmiljø med lokal verdi. Området består av fra sør;

Kvevli-grenda med flere verneverdige bygninger og langs vegen til Skukstad passerer Fossåa hvor det tidligere lå møller. Blant gårdstunene på Skukstad, er særlig tunet på Skukstad østre som består av hovedbygning i to etg., låve og stabbur, samt sidebygning klart verneverdig.

Mo - Gårdstun med stabbur og hovedbygning fra ca 1850 (ombygd) og nyere låve ligger på en høyde og er et markant innslag i landskapet.

Kjølstadgårdene med sine to gamle midtkammerbygninger langs Blakervegen, med låvebygning fra 1906-35 på motsatt side av vegen, viser hvordan vegen tidligere gikk gjennom tunet, og hvordan dette har blitt løst, først i mellomkrigstiden ved bygging av nytt tun på Kjølstad nordre, og i dag med nytt tun på baksiden av den gamle låven.

Låven og våningshuset på bnr 1 er stor grad uendret med intakte detaljer i eksteriøret og er klart verneverdige.

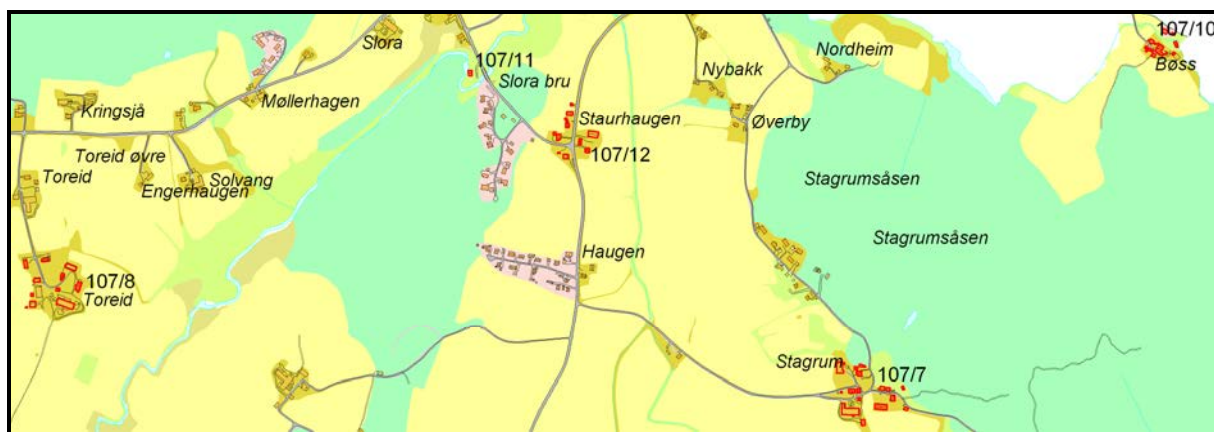
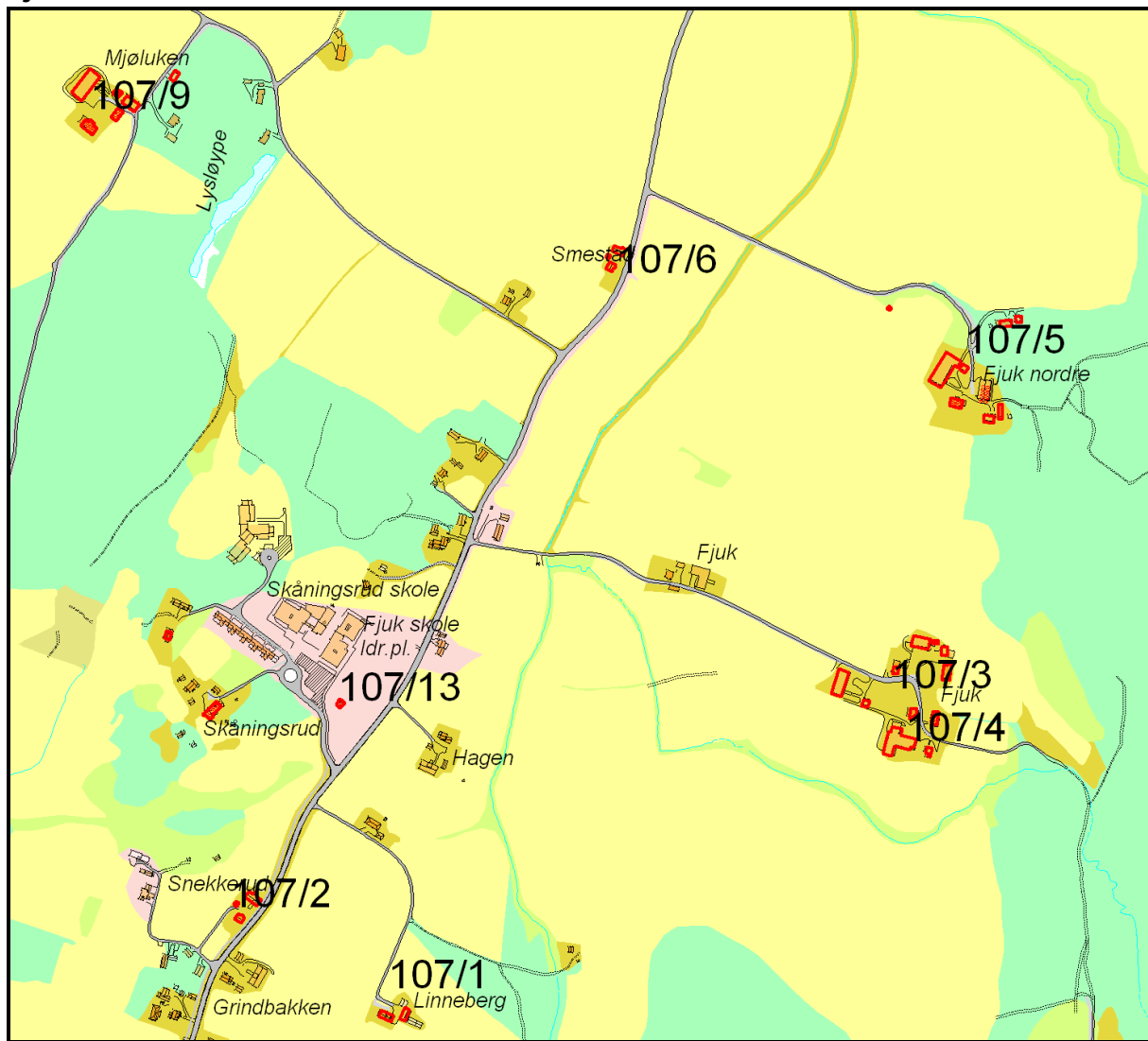
Forslag til forvaltning

Det bør utformes en samlet plan for området (gårdene Kvevli, Nebbenes, Skukstad, Mo og Kjølstad, inkludert småbruket Kjølstadtangen).

Her bør LNF området suppleres med retningslinjer i kommuneplanen som ivaretar landskapstrekk, gårdstun og enkeltbygninger.

Av enkeltobjekter som er særlig verdifulle er husene på Kjølstadtangen som bør reguleres til spesialområde bevaring. Hovedbygningen på Kjølstad bnr 1 med tilhørende låve tvers over vegen, bør vurderes regulert til bevaring.

Fjuk krets 107

Lokalisering

Fjuk krets omfatter områdene langs riksveg 175 fra litt nord for krysset med Blakervegen ved Hellne og til grensen mot Nes. Den består av gårdene Fjuk, Stagrim og Toreid samt gårder utskilt fra disse som Mjøluken og Bøss samt en rekke mindre bruk.

Kort historikk

Fjuk har vært bondeeid i alle fall fra 1600-tallet, etter å ha ligget nede etter Svartedauden. Gården har vært delt allerede fra 1600-tallet, og i dag er det ett bruk på Fjuk Nordre og fire på Fjuk Søndre, tre ligger samlet i et flerbølt tun, det fjerde ligger langs samme gårdsveg. Av de tre er nå to slått sammen og bare låven står igjen etter bnr 1.

Stagrim ble ryddet på ny rundt 1600 etter å ha ligget nede etter Svartedauden. Gården ble delt i to i 1659 (nordre og vestre) og rundt 1800 ble nordre delt i tre hvorav to av brukene, nordre og østre ligger sammen med vestre i et flerbølt tun. Gården Bøss er også skilt ut herfra.

Toreid var i sin tid blant de største gårdene i det tidligere Aurskog og Blaker, og gården omfattet tidligere også Mjøluken. *Toreid* ble etter hvert delt opp i flere bruk og i dag er det fire bruk, samt de utskilte gårdene Mjøluken søndre og nordre, Staurhaugen samt en rekke mindre bruk. Store *Toreid* har vært hovedbølet og har vært eid av samme slekten i over 450 år.

Registreringer

Fornminner

Nord for *Stagrim*, på St.Hansberget er det registrert en bygdeborg(42345)

Nyere tids kulturminner

107/1 – På den tidligere husmannsplassen Linneberg står et lite våningshus og en tømmerlåve som ikke er SEFRAK reg. men som godt kan være eldre enn 1900. Det er satt opp nytt bolighus og stort uthus/garasje på eiendommen. Eier vil rive de gamle bygningene.

107/2 - Snekkerud, småbruk med våningshus fra 1905, stabbur fra 1850 og låve fra 1925.

Fjuk. **VK2**

107/3 – De tre brukene på Fjuk Søndre med det fjerde litt lenger nord langs gårdsvegen har flere godt bevarte bygninger, bl.a. flere låver. Den gjenstående låven på Nystun, antakelig fra 1924, sammen med et laftet stabbur fra 1937 er svært intakte og typiske representanter for sin tid. Våningshuset på dette bruket er revet. **VK3**

107/4 - På Fjuk Søndre bnr 3 er hovedbygningen antakelig fra 1700-tallet. **VK2**

107/5 – På Fjuk Nordre er det et godt bevart gårdstun med 1800-talls hovedbygning ombygd ca 1920 og låve fra 1912. **VK3**

107/6 – Smedstad, et godt bevart eksempel på et småbruk med våningshus, stabbur og låve fra 1920 tallet. **VK3**

107/7 - På *Stagrim Nordre* står et struss og et stabbur som er ganske uendret, men av ukjent alder. På- og ombygd våningshus fra slutten av 1800-tallet, låve fra 1934. På *Stagrim Vestre* står det en veslebygning flyttet fra husmannsplassen Smedsrud. Videre står det et stabbur fra ca 1900, låve og hovedbygning. På *Stagrim Østre* er det bevart stabbur, veslebygning og hovedbygning. Låven er revet. **VK3**

Gamlevegen går gjennom tunet på *Stagrim*.

107/8 - På *Toreid store* står det igjen hovedbygning fra 1831 og ett av tre SEFRAK-registrerte stabbur fra ca 1900, de øvrige er revet. **VK4**

107/9 - Mjøluken har hovedbygning fra midt på 1800-tallet i sveitserstil, men sterkt ombygd (panel og vinduer), stabbur fra ca 1900 og låve fra 1920. **VK4**

107/10 – Gårdstunet på Bøss består av våningshus i sveitserstil fra 1905, stabbur fra 1909, bryggerhus fra 1880 årene og en eldre tømmerlåve og fjøs fra 1880 årene. I utkanten av tunet ligger en vandrevet sag med flishøvel og tilhørende sagdam fra ca 1880. **VK2**

107/11 - Slora Mølle med møllebygning fra 1908 med delvis intakt maskineri (Francisturbin og forbrenningsmotor) med rester av damanlegg. **VK2**

107/12 – Staurhaugen har bevart flere eldre bygninger, her har også vært landhandel. **VK4**

107/13 – På Fjuk skole står den gamle husmannsplassen fa Løkka under Kjølstad bygget i 1902. Huset ble flyttet hit i 1992.

Vernestatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel. Stua på Fjuk skole er regulert til bevaring.

Begrunnelse for vern

Snekkerud/Smestad. De to tidligere husmannsplassene/småbrukene som ligger langs Fjukvegen er godt bevart, og sammen med Fjuk-gårdene og *Stagrim*-gårdene gir de et godt bilde av hvordan de ulike sosiale sjiktene levde og bygget. Hovedbygningen på Fjuk Søndre bnr 3 er sannsynligvis fra 1700-tallet, ombygd i sveitserstil, og godt bevart. Bygningene på Snekkerud fremstår som et typisk eksempel på et lite bruk med hus fra begynnelsen av 1900-tallet, lite endret, med mange detaljer både i interiør og eksteriør godt bevart.

Bøss-tunet med sag og flishøvel viser hvordan man på mindre bruk ofte baserte seg på tilleggsnæringer. Anlegget er istandsatt og svært godt bevart.

Slora mølle med mølledam er en typisk bygdemølle fra tidlig 1900-tall. Mølla er prioritert av norsk kulturråd allerede i 1988, i en rapport om teknisk industrielle kulturminner fordi den er den eneste bevarte med forbrenningsmotor.

Forslag til forvaltning

Det bør utformes en samlet plan for området fra Stagrim-gårdene i nord til og med Fjuk-gårdene i sør inkludert småbrukene Snekkerud og Smestad hvor LNF området suppleres med vernebestemmelser som ivaretar landskapstrekk, gårdstun og enkeltbygninger.

Av enkeltbygninger/-miljøer som bør underlegges særskilt vern er tunet på Snekkerud, Bøss-tunet med sag og Slora mølle med mølledam som alle bør reguleres til spesialområde bevaring.

Hogset krets 108

Lokalisering

Hogset krets ligger langs riksveg 171 og strekker seg fra Bruvollen og til Aurskog grense. Kretsen består av gårdene Ånerud, Armoen og Hogset og eiendommer utskilt fra disse.

Kort historikk

Ånerud ble etter navnet å dømme ryddet i middelalderen. Gården har ligget nede etter Svartedauden, og har vært bonde-eid i alle fall siden 1600-tallet. Gården har like lenge vært delt i to bruk, nordre og søndre.

Armoen har også ligget nede etter Svartedauden, gården har vært enbølt helt frem til i dag.

Hogset er antakelig fra Vikingtid, og er første gang nevnt i 1364. Gården ble delt på 1700-tallet og har siden bestått av to bruk. I tillegg er det skilt fra flere mindre bruk.

Registreringer

Fornminner

Aurskog varde, (2920 og 32342) to gravrøyser på Sameieåsen.
I Hogsetgrenda ligger en gravhaug (42310).

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 12 SEFRAK-objekter i kretsen

108/1 - Ånerud, hovedbygning angivelig fra 1763 – midtkammerbygning/midtgangshus, ombygd i 1980-årene. Låve og stabbur fra 1900-1950. **VK4**

108/2 - Armoen - hovedbygning fra 1850-årene /ombygd **VK3**

108/3 - Hogset – Våningshus og bur fra 1857. Våningshuset er en godt bevart midkammerbygning med sveitserstilspreg som er forlenget i 1980 årene. Låve 1910-20 påbygd/tilpasset. **VK3**

108/4 - På Sandbakken utskilt fra Ånerud er det bevart et gammelt våningshus fra 1800-tallet som har vært hvilestue for reisende. Huset har ny kledning og vinduer. **VK4**

Videre langs Blakervegen mot Aurskog ligger flere mindre bruk, Sandem **108/5** og Høgmoen **108/6**, utskilt fra Ånerud. Videre er det bevart en eldre sag/verksted **108/7**. **VK4**

Vernestatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel, med unntak av boligområdene Sandbakken, Hogsetgrenda og Hellne, samt et mindre næringsområde ved Hogsetgrenda..

Begrunnelse for vern

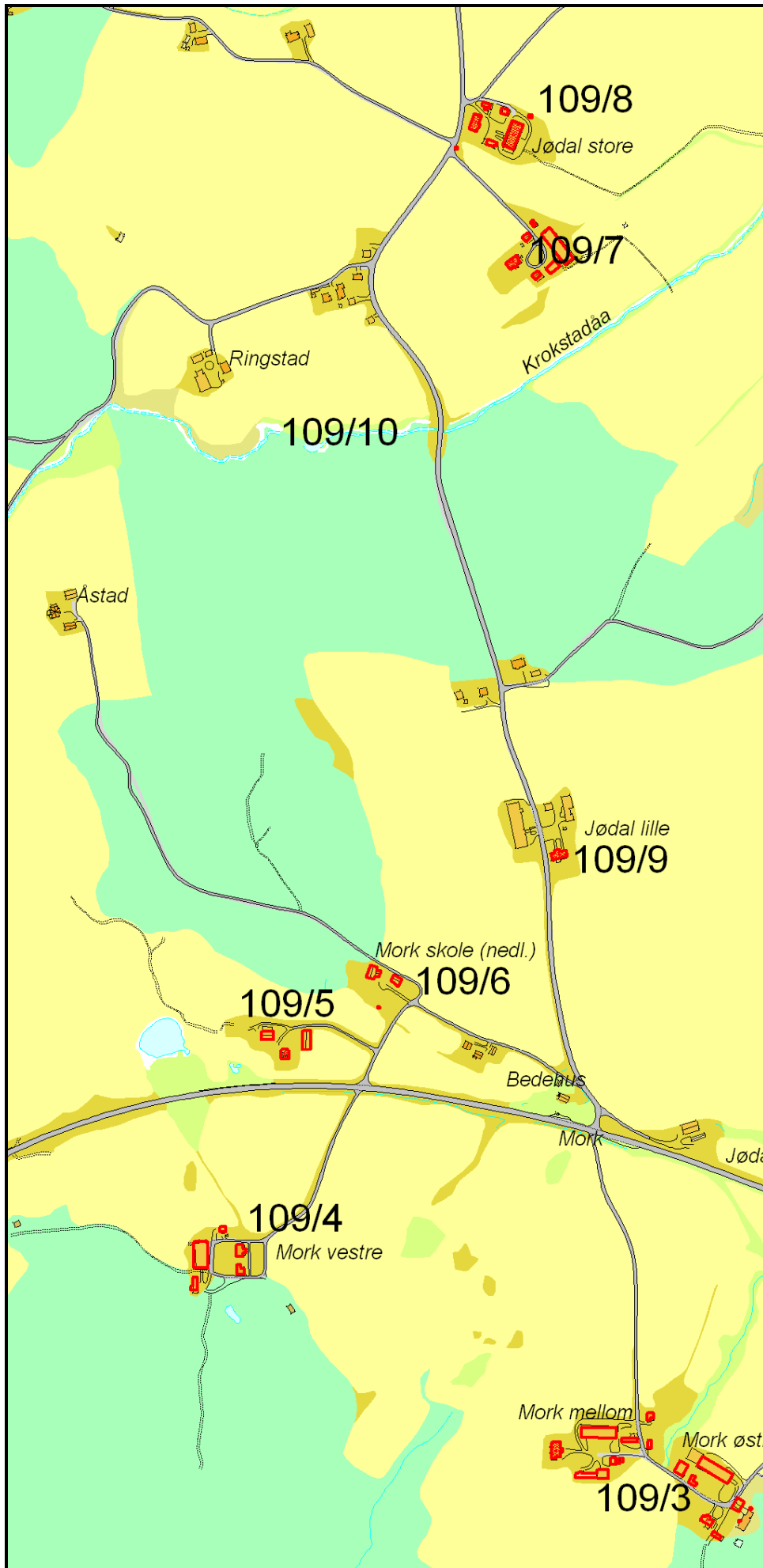
Gårdene Armoen, Ånerud og Hogset har godt bevarte tun og ligger i et åpent jordbrukslandskap med lite spredt boligbebyggelse. Området rund Hellne og Hogsetgrenda består av nyere boligbebyggelse, og det er viktig at denne bebyggelsen ikke utvides nærmere de tre gårdsmiljøene. Det er derfor viktig at området opprettholdes som LNF-område.

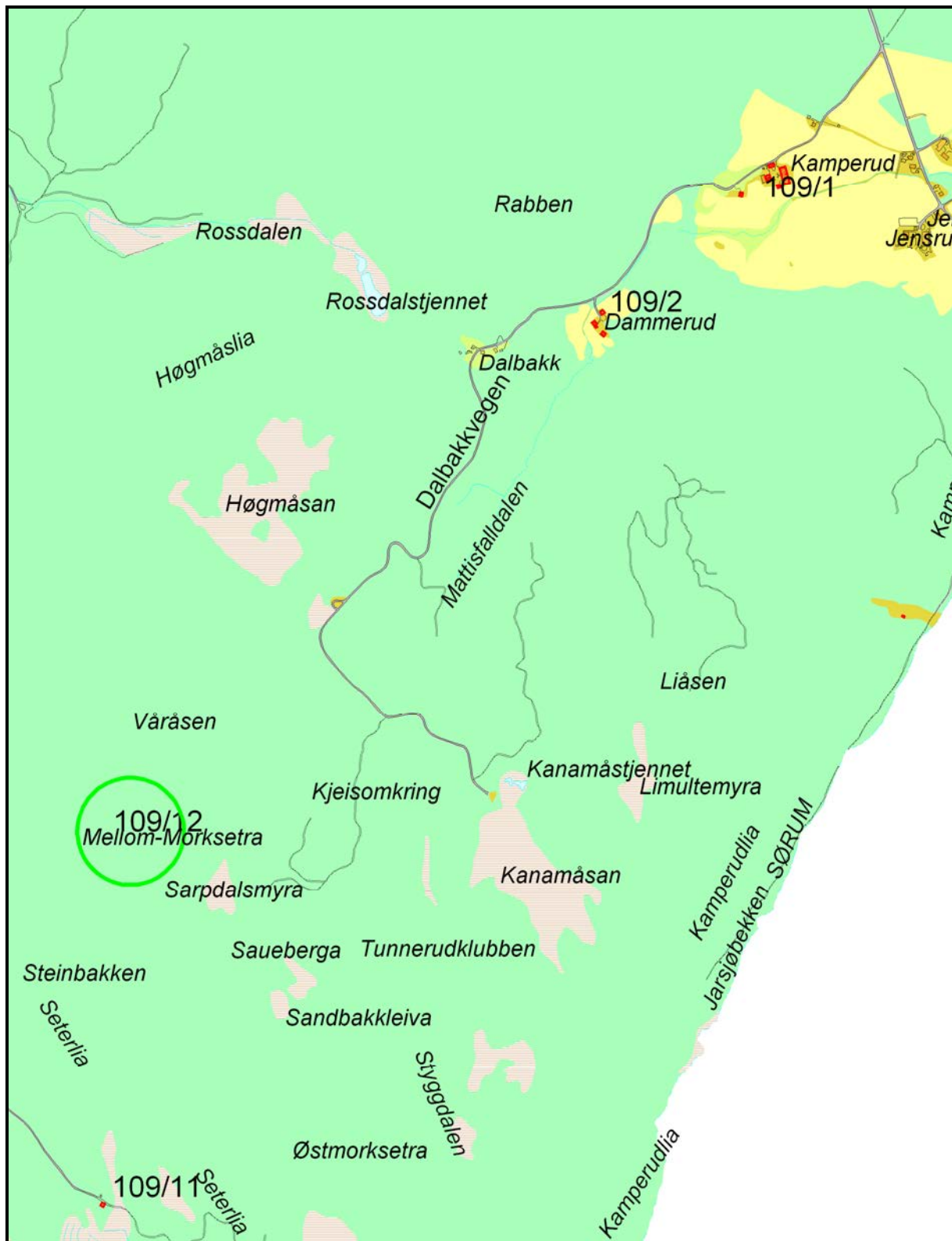
Småbruk og sag/verksted langs Blakervegen viser bredden næringsliv og bosetning i området og er derfor viktig å bevare i lokal sammenheng.

Forslag til forvaltning

Gårdene Armoen, Ånerud og Hogset bør opprettholdes som LNF-område. Småbrukene langs Blakervegen bør søkes bevart.

Mork krets 109

Lokalisering

Mork krets omfatter hele den sørlige delen og nesten halve arealet av Blaker. Store deler av kretsen består av skog. Den består av gårdene Kville, Kamperud, Mork Østre, Mork Vestre, Jødal Lille, Jødal Store og Krokstad.

Kort historikk

Kville er første gang nevnt i 1650-årene som ødeplass. Antakelig har det vært gård her tidligere, for gården kalles i lang tid også Tømte, dvs tomtene, noe som tyder på at det har vært bebyggelse her tidligere. Gården var selveierbruk fra slutten av 1600-tallet og rundt 1800 ble den delt i to som siden igjen er delt i til sammen fem bruk.

Kamperud er som navnet tilsier antakelig ryddet i middelalderen. Gården lå nede etter Svartedauden, og ble ikke tatt opp igjen før på 1600- tallet. Brukerne var da selveiere.

På 1700- tallet ble gården leilendinggods, og vekslende eiere, bl a familien Haneborg eide gården frem til jorda ble skilt ut og solgt til brukeren i 1904. Skogen er nå en del av skogeiendommene til familien Astrup.

Morkgårdene er blant de eldste i bygda, og har vært delt i østre og vestre allerede fra middelalderen. Mork Østre er siden delt i tre bruk, Mork, Mork Østre og Mork Midtre. Også Mork Vestre er delt i to, øvre og nedre, samt at det er skilt ut flere bruk som for eksempel plassen Hellås som ble skilt ut allerede i 1795. I kommuneskogen ligger restene av to setre under Mork.

Jødal er etter navnet å dømme en gammel gård. Den er da også nevnt i gammelnorske kilder. Allerede i middelalderen var den delt i to, lille og store. Jødal lille tilhørte da kirken og ble etter en periode som selveierbruk overtatt av trelastdynastiet Anker og siden av familien Haneborg som solgte gården i 1892. Jødal Store lå ikke nede i middelalderen, og var også delvis kirkegods, men ble etter hvert overtatt av brukerne. I 1833 ble den delt i to bruk.

Krokstad er etter navnet en gammel gård, men den lå nede etter Svartedauden og ble tatt opp igjen på 1500- tallet. Krokstad er den eneste gården i Blaker hvor det aldri har sittet selveiere, i likhet med flere av gårdene i kretsen har det tilhørt verdifull skog som også her har inngått i større skogeiendommer bl.a. tilhørende familiene Anker, Haneborg, med flere. Det er skilt ut flere bosteder fra Krokstad, som Varsjøen, Sollia, Baksetra og Djupdalen.

Registreringer

Fornminner

Mork Vestre - bygdeborg (2936) på toppen av Borgmundåsen.

Jødal Lille – gravfelt med 9 gravhauger langs Morkvegen litt nord for gården.(22454)

Jødal Store – gravhaug litt s/ø for bnr 5 (61550)

Kamperud - I utmarka, sydvest for gården finnes et felt med dyregraver.

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 26 SEFRAK-objekter i kretsen

109/1 - Kamperud- Ny hovedbygning, stabbur, låve med tømmerfjøs fra 1800-tallet og struss. **VK3**

109/2 - Dammerud- Husmannsplass med våningshus fra slutten av 1800-tallet, godt bevart. Jakthytte fra århundreskiftet. **VK3**

109/3 - Mork Østre – Tobølt tun med 2 hovedbygninger, angivelig fra 1700-tallet, begge sterkt ombygd. Nyere driftsbygninger. **VK4**

109/4 - Mork Vestre – svært godt bevart tun med stabbur fra ca 1800, veslebygning fra 1901, låve fra 1908 og våningshus fra 1925. Gårdsdam ved tunet. **VK2**

109/5 – Mork Vestre bnr 7 har bevart hovedbygning fra 1880-årene. Gårdsdam ved tunet. **VK3**

109/6 - Mork skole – skolebygning fra 1886, uthus/låve. **VK3**

109/7 - Jødal Store bnr 5 – Godt bevart tun med midtkammerbygning fra 1850-60 årene, låve fra 1914. **VK3**

109/8 - Jødal Store bnr 1 Gårdstun med bygninger fra ca 1900. **VK3**

109/9 - Jødal Lille – Godt bevart tun med midtkammerbygning fra 1854, låve fra 1911, 1900-talls stabbur, vognskjul og sidebygning. **VK2**

109/10 - Det er spor etter Urskog-Hølandsbanen ved tidligere Mork stasjon, traseen er nå gårdsveg, og på grunnen til Jødal Lille ligger restene av Jødalsbekk kulvert, en hvelvet stor kulvert bygget i 1896 der Urskog-Hølandsbanen krysser Jødalsbekken. **VK2**

109/11- Østmorksetra – spor etter seter.

109/12 – Mellom-Morksetra, spor etter seter.

Vernestatus

Området er avsatt som LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Begrunnelse for vern

Mork Vestre har et godt bevart tun med sidebygning og låve med sveitserstilsdetaljer, stabbur fra tidlig 1800-tall og en tidstypisk hovedbygning fra 1925 som er preget av tidens nasjonalt pregete panelarkitektur, påvirket av tidens boligidealer med klare trekk fra periodens villa –arkitektur, samtidig som bygningen kan minne om en midtkammerbygning. Anlegget er meget godt bevart.

De tre Jødal-gårdene langs Kvevlivegen har godt bevarte tun som ligger i et jordbrukslandskap uten særlig mye spredt boligbebyggelse. Området er klart verneverdig.

Restene etter Jødalsbekk-kulverten er det eneste større kulturminnet langs UHB-traseen i Sørums kommun som ennå står. Kulverten er i dårlig stand, men er absolutt verneverdig.

Forslag til forvaltning

Gårdstunet på Mork Vestre bør reguleres til spesialområde bevaring.

Jødalsbekk-kulverten bør reguleres til spesialområde bevaring.

Området langs Kvevlivegen med Jødalsgårdene bør opprettholdes som LNF-område.

Sørumsand

Dagens Sørumsand består av 6 folketellingskretser, krets 201 Lystad, krets 202 Vanntårnet, krets 203 Sennerud, krets 204 Vestby og krets 205 Kuskerud, som noenlunde tilsvarer det området som tidligere ble kalt Sanden og som var del av det gamle Sørum herred. Størstedelen av krets 206 Orderud, samt deler av krets 205 Kuskerud, var del av det tidligere Blaker herred.

Området var frem til slutten av 1800-tallet i all hovedsak dominert av landbruksvirksomhet og virksomhet knyttet til lensene.

Bingen lenser var i alle fall siden 1500-tallet, hovedoppsamlingssted for fløte-tømmer fra hele Glommavassdraget. Frem til 1861 ble både oppsamling og sorteringen av tømmer utført ved Bingen lenser, men som følge av byggingen av bro for Kongsvingerbanen ved Fetsund måtte sorteringsanlegget flyttes til Fetsund. Bingen lense var fortsatt i bruk som oppsamlingslense frem til fløtingen i Glomma tok slutt i 1985. Lensene tilhørte opprinnelig eierne av gårdene på begge sider av Bingsfossen. Fra 1811 eide Kristiania Tømmerdireksjon, senere Glomma fellesfløtningsforening lensene, inkludert en rekke gårder på begge sider av elva. På Sørumsand-siden gjaldt dette både Vestby og Sennerud. For Vestbys del var alle brukene eid av Glomma Fellesfløtningsforening så sent som på 1950-tallet. Den siste gården, Vestby- Nystua, ble solgt til brukeren som også var fløtningsformann, så sent som i 1981.

Virksomheten rundt lensene var betydelig, og en rekke husmannsplasser ble opprettet på begge sider av elva, med arbeidsplikt på lensene.

I 1862 ble Kongsvingerbanen åpnet, men ikke før i 1892 ble Sørumsanden stoppested etablert. Da Urskog-Hølandsbanen ble forlenget fra Bingsfoss til Sørumsand i 1903, ble stoppestedet utvidet til fellesstasjon for de to banene. Sørumsand stasjon, som den het fra 1909 var en mellomstor stasjon, med stasjonbygning i mur tegnet av Paul A. Due. Begrunnelsen for byggingen av denne var nok også at virksomheten på Sørumsand hadde økt kraftig.

Det startet med at det i 1892 ble etablert en landhandel ved stoppestedet og i årene etter ble det etablert to større virksomheter her, Sørumsand Trevarfabrikk og Høvleri i 1898, og Sørumsand Verksted i 1903. En av forutsetningene for dette var kommunikasjoner. I dette tilfelle var nærheten til jernbanen sentral.

Etableringen av disse hjørnesteinsbedriftene resulterte i flere mindre virksomheter og stedet vokste sterkt i årene fremover. Det ble etablert en rekke mindre virksomheter, småindustri og håndverksbedrifter, flere butikker, bank, telefonsentral, kafé, lege, tannlege og veterinær. Jernbanevirksomheten var også en virksomhet med mange arbeidsplasser.

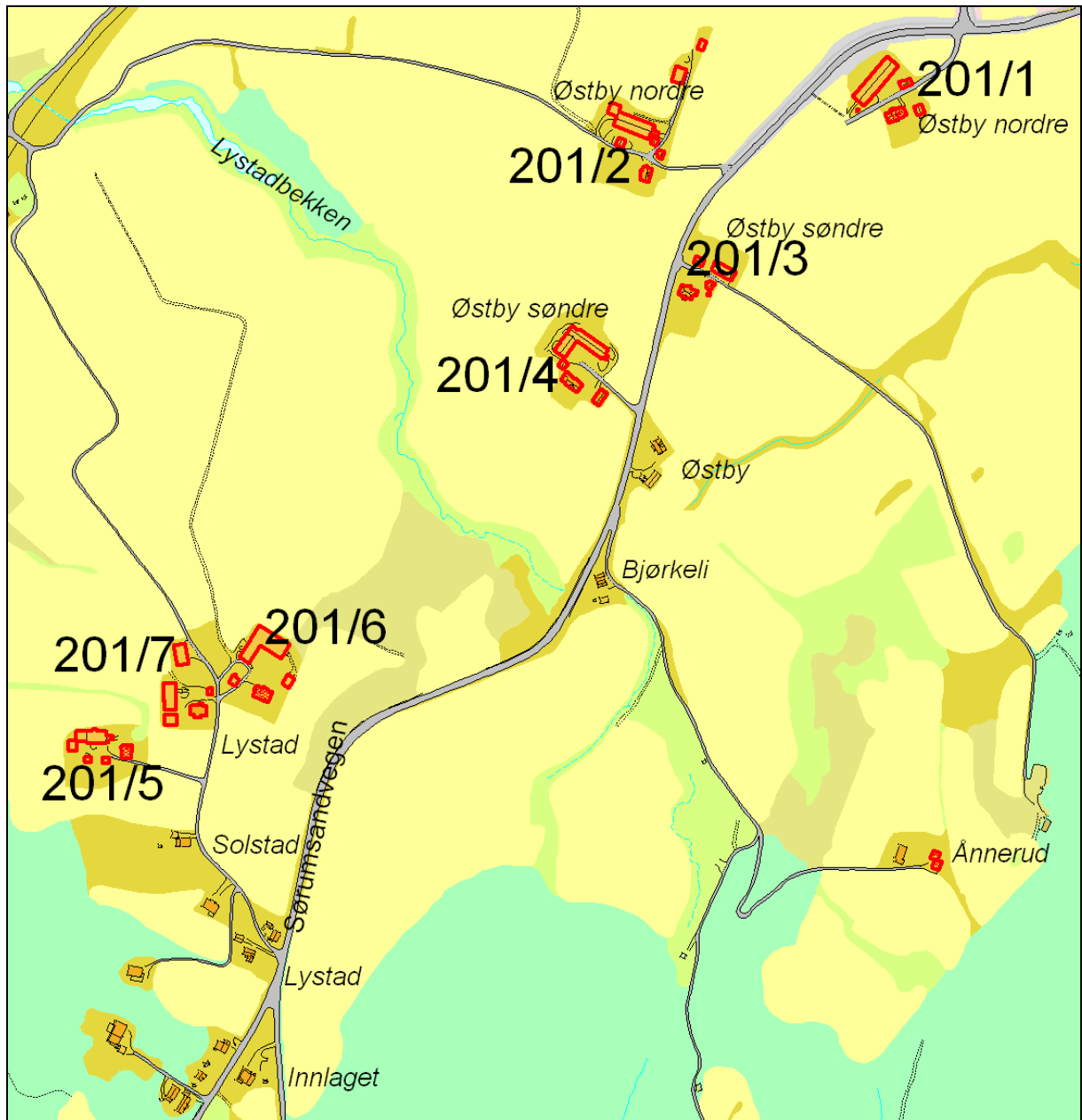
Også mer regionale funksjoner ble lagt til Sørumsand: Nes Sorenskriverembete fra 1914 og Romerike ungdomsskole med elevinternat fra 1929. Fra 1952 holdt Romerike husmorskole til her og fra 1956 Jentoft husflidsskole og etter hvert Sørumsand videregående skole.

Den første bebyggelsen vokste frem rundt jernbaneundergangen, og de første bolighusene ble bygget langs de eksisterende vegene, først sør for jernbanen og ved Sørumsand verksted, siden også nord for stasjonen. I 1930 var det rundt 100 boliger i tettstedet. I løpet av krigsårene 1940-45, ble det utarbeidet en reguleringsplan for Sørumsand, vedtatt i 1947, som bl.a. omfattet Kommunesletta. I dette området ble det bygd ca 20 hus i de neste årene, mange tegnet av Sørumsand-arkitekten Birger Finckenhagen. Videre utover i 1950-årene ble det også skilt ut en del tomter på Vestby og Sennerud.

Etter kommunesammenslåingen i 1962 ble det etter noen år vedtatt at Sørumsand skulle være administrasjonssted for den nye Sørum kommune og nytt rådhus sto ferdig i 1974.

På 1960-tallet ble Fyn-feltet nord for Sørumsand i det tidligere Blaker bygd ut, og i de kommende tiårene ble det bygd ut flere boligfelt, Sennerud 1, 2, og 3 med både frittstående eneboliger og rekkehus/småhus-bebyggelse.

Lystad krets 201

Lokalisering

Lystad krets ligger på begge sider av Fetvegen/RV 172 syd for Sørumsand tettsted og består av gårdene Lystad og Østby.

Kort historikk

Østby er sammen med Vestby deler av samme enhet, Sand eller Sander, som har gitt navn til dagens Sørumsand. Østby, (den østre gården) er således blant de eldste gårdene i bygda. Lystad er muligens en utvidelse av den gamle Sand-gården og etter navnet å dømme ryddet i vikingtid. Det er i dag to bruk på Østby Søndre, to på Østby Nordre og to, samt noen mindre eldre bruk på Lystad.

Registreringer.

Fornminner

Lystad – Klebersteinsbrudd på Brenneppåsen (80588)

Østby Nordre – Gravfelt, 2 hauger (22426), gravhaug (80552), lokalitet/registrering div spor etter gravhauger, kokegroper og stolpehull(89358)

Nyere tids kulturminner

Det er registrert i alt 7 SEFRAK-objekter i kretsen.

201/1 - På Østby Nordre, bnr 3 står en midtkammerbygning, antakelig fra 1800-tallet, struss, stabbur og låve fra tidlig 1900-tall. **VK3**

201/2 - På bnr 1 er det bevart hovedbygning, veslebygning, stabbur og låve. **VK3**

201/3 - På Østby Søndre er det bevart hovedbygning fra 1920-tallet på bnr 1 **VK4** og hovedbygning og stabbur med nyere/ombygd låve på bnr 3, **201/4- VK4**.

De fire Østby-gårdene ligger hver for seg langs RV 172 og er stort sett godt bevart.

Lystad-gårdene ligger samlet i et nærmest flerbølt tun og består av tre bruk, alle med låver og stabbur intakt.

201/5 - Våningshuset på Lystad bnr 1 er muligens fra 1700-tallet. Huset er i en etasje med loft og har en treromsplan med innebygget sval-/trappegang. Stabbur og låve med fjøs fra 1900-tallet. **VK3**

201/6 - Våningshuset på Lystad bnr 4 er en midtkammerbygning fra 1800-tallet, påbygd ½ etg i 1904 i sveitserstil. Enhetslåve fra tidlig 1900-tall med separat teglsteinfjøs i vinkel. **VK3**

201/7 - På bnr 6 er låve, stabbur og hovedbygning fra begynnelsen av 1900-tallet bevart. **VK3**

Bygningene på et tidligere fjerde bruk er revet.

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel. Klebersteinsbruddet på Brenneppåsen er automatisk fredet.

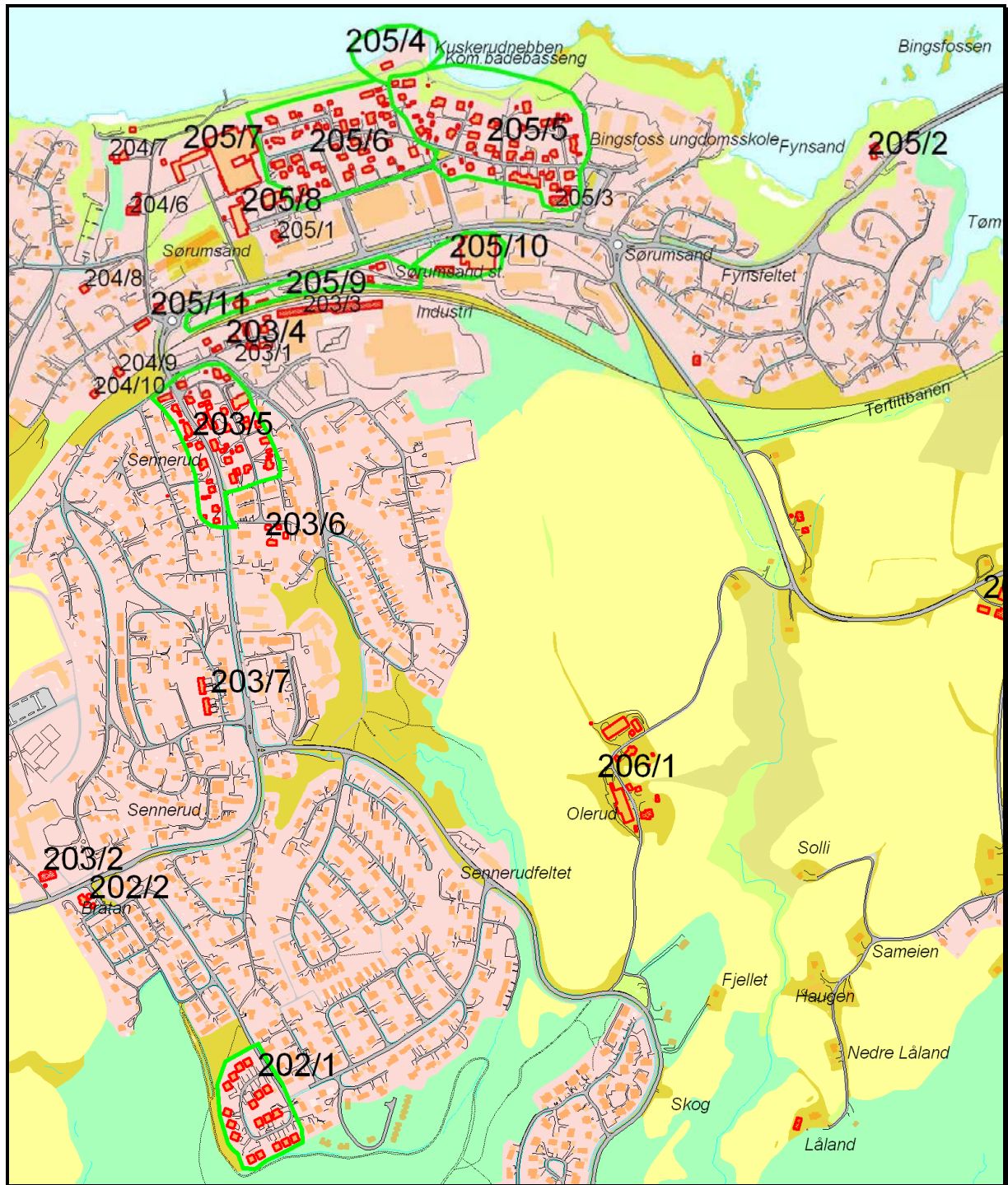
Begrunnelse for vern

Gårdstunene på Lystad- og Østbygårdene med i stor grad intakte våningshus, stabbur og låver utgjør et viktig innslag i kulturlandskapet langs RV172 før man kommer inn til tettstedet Sørumsand. Området er et avgrenset og homogent område preget av jordbruk med lite annen bebyggelse, og viser tydelig at Sørumsand ligger i en jordbruksbygd. Området henger sammen med kulturlandskapet på Vestbygårdene og inngår i Glommalandskapet sammen med Bingen lenser og Hammeren-gårdene på den andre siden.

Forslag til forvaltning

For å sikre verdifullt kulturlandskap og gårdsmiljøer på Lystad- og Østbygårdene bør området opprettholdes som LNF-område.

Sørumsand krets 202-203-205(Vanntårnet-Sennerud-Kuskerud)

Lokalisering

Området består av Sørumsand sentrum, i hovedsak avgrenset av Skrivervegen, jernbanen sydvestover, grensen for tettbebyggelse vest for Skolevegen, Sørumsand skole samt Sennerudfeltet langs grensen til Orderud ned til Sørumsand verksted, langs jernbanen østover til Blakervegen med Fyen-feltet. Kretsene består av de tidligere gårdene Sennerud, Kuskerud som var fradelt Vestby Nordre, samt Fyen-området, som opprinnelig tilhørte Fossum Søndre.

Kort historikk

Tettstedet ble etablert på slutten av 1800-tallet rundt Kongsvingerbanens stoppested Sørumsanden, som senere ble utvidet til Sørumsand stasjon. De to bedriftene Sørumsand Trevarefabrikk og høvleri (1898) og Sørumsand Verksted (1903) samt en rekke mindre virksomheter vokste frem på begynnelsen av 1900-tallet.

Registreringer.

Fornminner

Det er registrert en gravhaug på Sennerudfeltet(32305)

I haven til villaen Lund i Skrivervegen ligger det en stor gravhaug(52079) og spor etter to andre hauger, som antakelig er en del av et større felt, Kuskerud-feltet.

Ved Sørumsand idrettspark er det registrert en rekke bosettingsspor (107043).

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 6 SEFRAK-objekter i de tre kretsene.

202/1 – Rødbyen i Østbyvegen, enhetlig utbygd område med tomannsboliger fra 1978 på Sennerudfeltet. **VK3**

202/2 - Slettum (før Bråten), godt bevart småbruk med sveitserstils våningshus, stabbur og uthus. **VK2**

203/1 - Valstad Kafe(se 203/4) **VK2**

203/2 - Østbyskolen – skole-bygning for Sørumsand krets fra 1909/1933 **VK2**

203/3 - Sørumsand verksted med verkstedhall fra 1903, samt senere påbygninger. Inne på området ligger en ny produksjonshall fra 1990-årene i ”moderne tidstypisk industristil” **VK2/ VK3**

203/4 - Ing. Bøhns veg, med fire sveitservillaer, hvorav to er ganske intakte, særlig Valstad kafé, med intakt kafeinteriør fra 1930-50-tallet. Telefonsentral fra ca 1960. **VK2**

203/5 - Fagerlivegen, boligbebyggelse fra 1900-1940 som sammen med bebyggelsen langs Sørumsandvegen utgjør en sentral del av det tidlige Sørumsand. **VK2**

203/6 - Øverst ligger våningshus og veslebygning på Sennerud Nordre. **VK2**

203/7 - Trikken, rekkehusboliger i to husrekker med flatt tak fra 1970-årene. Første boligbyggelagsutbygging på Sørumsand. **VK3**

205/1 - Kuskerud – Villa bygget av skipsreder Jentoft, som endret navnet på gården Kuskerud til Jentoft, et navn som senere i en periode ble brukt på Sørumsand videregående skole. **VK2**

205/2 Villa Kollen ved Bingsfossen, en svært godt bevart villa fra 1930-årene med elementer av klassisisme og funkis, bygget av stasjonsmester Hoff på Sørumsand stasjon. **VK2**

205/3 - Festiviteten, Sørumsands første forsamlingshus, bygget i 1935 av andelslaget Festiviteten. **VK2**

205/4 - Kuskerudnebben utendørsbasseng/bad i Glomma fra 1930-1950-tallet. **VK4**

205/5 - Villaområde i Tverrvegen/Sletta med ca 10 hus, med en- og tomannsboliger hovedsaklig fra mellomkrigstiden, men også med noen nyere hus, bl.a. to godt bevarte typehus av typen Ytong hus fra 1950/60 tallet, Sletta 4 og 15. **VK3**

205/6 - Kommunesletta, boligområde regulert på 1940-tallet med villaer med enhetlig preg fra 1950-tallet, de fleste tegnet av arkitekt Finckenhagen. **VK2/VK3**

205/7 - Sørumsand videregående skole, ny og gammel del, hovedbygning og fløybygning, opprinnelig bygget som Romerike ungdomsskole, ferdig i 1929. Ny skole fra 2003 av Østgaard arkitekter as. **VK2**

205/8 - Sørums rådhus fra 1974, tegnet av Christoffersen og Hvalby arkitekter MNAL. **VK2**

205/9 - Stasjonsområdet på Sørumsand, Trekanttomta på Sørumsand stasjon med den originale omlastingskrana for Urskog-Hølandsbanen er fredet. Her finnes også kopi av banens stasjonsbygning og lokomotivstall på Bjørkelangen. **F** (trekanttomta er fredet etter kml §15)

NSBs fellesstasjonsbygning for de to banene ble bygget i 1903, men ombygd i 1962. **VK4**

205/10 - Sørumsand trevarefabrikk, administrasjonsbygning og produksjonshall, antakelig bygget på 1940-tallet, senere om og påbygget flere ganger. **VK4**

205/11 - To forretningsbygg nord for jernbaneundergangen. **VK3**

Deler av det eldste sentrum i Sørumsand som lå på begge sider av jernbaneundergangen.

Vernestatus/planstatus

Området er regulert.

Urskog-Hølandsbanen, stasjonsområde samt trasé er fredet kml §15.

Regulert til spesialområde bevaring:

- Ing Bøhns veg
- Sørumsand verksted, verkstedhall(fasade) samt telesentral i Ing.Bøhns veg
- Sennerud Nordre
- Østbyskolen
- Sørumsand videregående. Gammel hovedbygning på Romerike Ungdomsskole, med gymsal, stabbur og allé.
- Kuskerudvillaen
- Slettum

Begrunnelse for vern

En rekke enkeltbygninger og noen miljøer er regulert til spesialområde bevaring på Sørumsand. Likevel er det fremdeles spor etter områdetets første bebyggelse som fremdeles finnes, men som ennå ikke er sikret for fremtiden. Det første sentrum på Sørumsand lå på begge sider av Jernbaneundergangen, og ble bygd i årene rundt 1900, da stedet begynte å vokse. Flere av bygningene rundt Jernbaneundergangen, to på vestsiden og flere oppover Sørumsandvegen og Fagerlivegen er bevart, delvis i ombygd stand. Området kan sies å være Sørumsands "vugge" og har som sådan klar lokal verneverdi.

Det eldste regulerte boligområdet på Sørumsand, "Kommunesletta" fra 1940-50-tallet er verdifullt som det første helhetlig utbygde området på Sørumsand og som eksempel på en nøktern etterkrigsarkitektur fra gjenreisningen etter annen verdenskrig.

I tillegg er villa Kollen ved Bingsfossen en godt bevart villa fra 1930-årene.

Av offentlige bygninger er Festiviteten og Sørum rådhus to ytterpunkt, det ene bygget ved frivillig innsats på 1930-tallet som forsamlingshus for tettstedet Sørumsand, det andre som moderne arkitekttegnet rådhus for den nye kommunen Sørum etter sammenslåingen. Begge er godt bevarte og tidstypiske eksempler på offentlige bygninger fra ulike perioder og er klart verneverdige.

Av nyere arkitektur for øvrig er den nye Sørumsand videregående skole et eksempel på god moderne arkitektur i samspill med den verneverdige skolebygningen fra Akershus ungdomsskole. Skolen er et godt eksempel på en stortilt satsing på skolebygg i perioden rundt år 2000, hvor landets beste arkitekter deltok. Bygningen er klart verneverdig.

Forslag til forvaltning

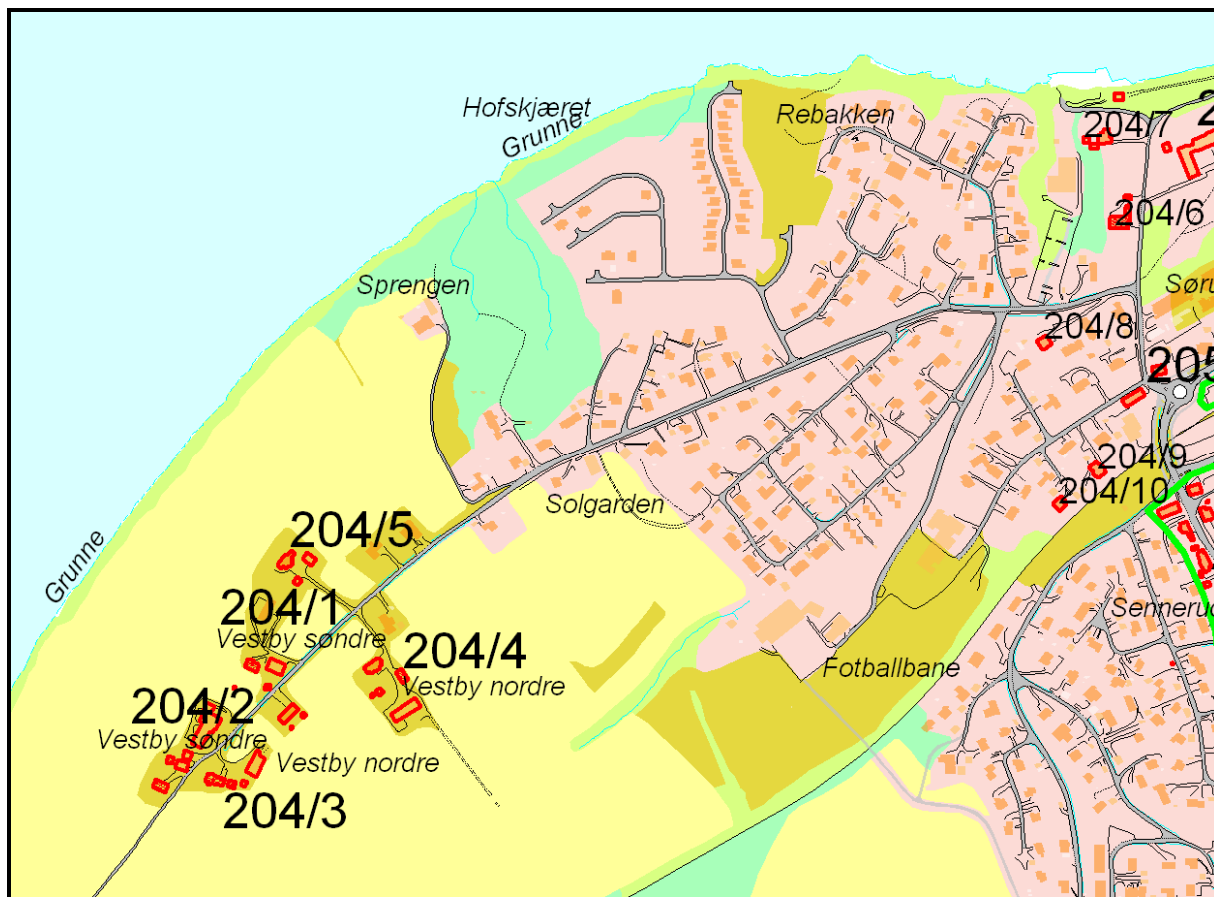
Det bør vurderes å regulere hele eller deler av området sør for jernbaneundergangen langs Sørumsandvegen og Fagerlivegen til spesialområde bevaring.

Kommunesletta bør vurderes regulert til spesialområde bevaring.

Av enkeltbygg som bør reguleres til bevaring er villa Kollen ved Bingsfoss, Festiviteten, Sørumsand videregående skole (nyere del), Sørum rådhus.

Sørumsand trevarefabrikk, administrasjonsbygning og produksjonshall vurderes regulert til spesialområde for bevaring

Vestby krets 204

Lokalisering

Kretsen består av arealet mellom Glomma og Kongsvingerbanen frem til Skrivervegen og omfatter gårdene Vestby søndre og Vestby nordre.

Kort historikk

Navnet Vestby viser at gården sammen med Østby utgjorde deler av en større enhet, Sand eller Sander, som også har gitt navnet til hele denne delen av Sørur, nemlig Sanden eller Sørumsand. Vestby ble tidlig delt i to bruk, søndre og nordre, som igjen er delt opp i flere bruk. Vestby søndre består i dag av to bruk Stua og Nystun. Vestby Nordre består av tre bruk, Nordgarden og Arstun, samt av bruket Solgård, skilt ut ca 1920. På denne tiden ble det også skilt ut flere småbruk til lensarbeidere i området mellom Vestbygårdene og tettstedet. Disse brukene ble bebygd med bolighus fra 1950-årene og fremover.

Tidligere tilhørte også Kuskerud, som store deler av Sørumsand sentrum er skilt ut fra, Vestby Nordre. I likhet med nabogårdene på begge sider av Glomma, var det også på Vestbys grunn anlagt tømmerlenser. Vestby-gårdene var så sent som i 1950 eid av Glomma Fellesfløtningsforening, og året etter ble alle unntatt en av dem ekspropriert til fordel for brukerne. Den siste Vestby Nystua, ble ikke selveiende før i 1981.

Registreringer.

Fornminner

I forbindelse med reguleringsplan-arbeid i området nordvest for Vestbyvegen mot Glomma er det registrert en rekke (ikke kartfestede) bosetningsspor som kullgroper, dyrkingsspor med mer. (64828), (64829), (64830), (23659), (33991), (64827)

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 9 SEFRAK-objekter i kretsen.

204/1 - Våningshus og stabbur på Vestby Stua. **VK3**

204/2 - Våningshus og stabbur på Vestby Nystun **VK3**

204/3 - Våningshus og stabbur på Vestby Arstun **VK3**

204/4 - Sidebygning og stabbur på Vestby Nordgarden. **VK3**

204/5 – Hvilebrakke for tømmerfløterne ved Bingen lenser. Bevart i sin opprinnelige form. Tilhører eiendommen Vestby. Satt opp etter krigen og i daglig bruk til 1985. **VK2**

204/6 - Sorenskrivergården fra 1920-årene, bygget som bolig og kontor for Sorenskriveren i Nes, tegnet av arkitekt Arnstein Arneberg. Nyere fløy fra 1950-tallet. **VK2**

204/7 - Lund, Sveitservilla bygget for disponenten på Sørumsand trevarefabrikk. I hagen ligger en stor gravhaug (461). **VK2**

204/8 - Lillebis, villa i Vestbyvegen for advokat Bisgaard fra ca 1920. **VK3**

204/9 – Sveitservilla, Idrettsvegen nr 4 fra tidlig 1900-tall. **VK3**

204/10 – Sveitservilla, Idrettsvegen nr 10 fra tidlig 1900-tall. **VK3**

I tillegg til tunene på de fire Vestbybrukene, som fremdeles ligger relativt fritt i kulturlandskapet, er eiendommen Kringsjø fra 1920 **204/5**, som var bolig for fløtningsinspektøren ved Glomma fellesfløtningsforening, godt bevart. **VK3**

Vernestatus/planstatus

Området er dels regulert til boligformål, dels til friområde, samt at en stor del av området er avsatt til LNF-område i Kommuneplanens arealdel, (merket fremtidig boligområde).

Regulert til spesialområde bevaring:

- Sorenskrivergården og Villa Lund

Begrunnelse for vern

Vestbygårdene ligger samlet i utkanten av bebyggelsen på Sørumsand, med et godt bevart kulturlandskap i syd og sydvest som henger sammen med Østby- og Lystadgårdene på den ene siden, og med Glomma-landskapet med lensekarene og jordbrukslandskapet på Hammeren-gårdene på den andre siden. Gårdsbebyggelsen er relativt godt bevart på de fire brukene som ligger samlet i en grend. Området er et viktig element som del av Bingen lenser som har nasjonal verdi og er klart verneverdig.

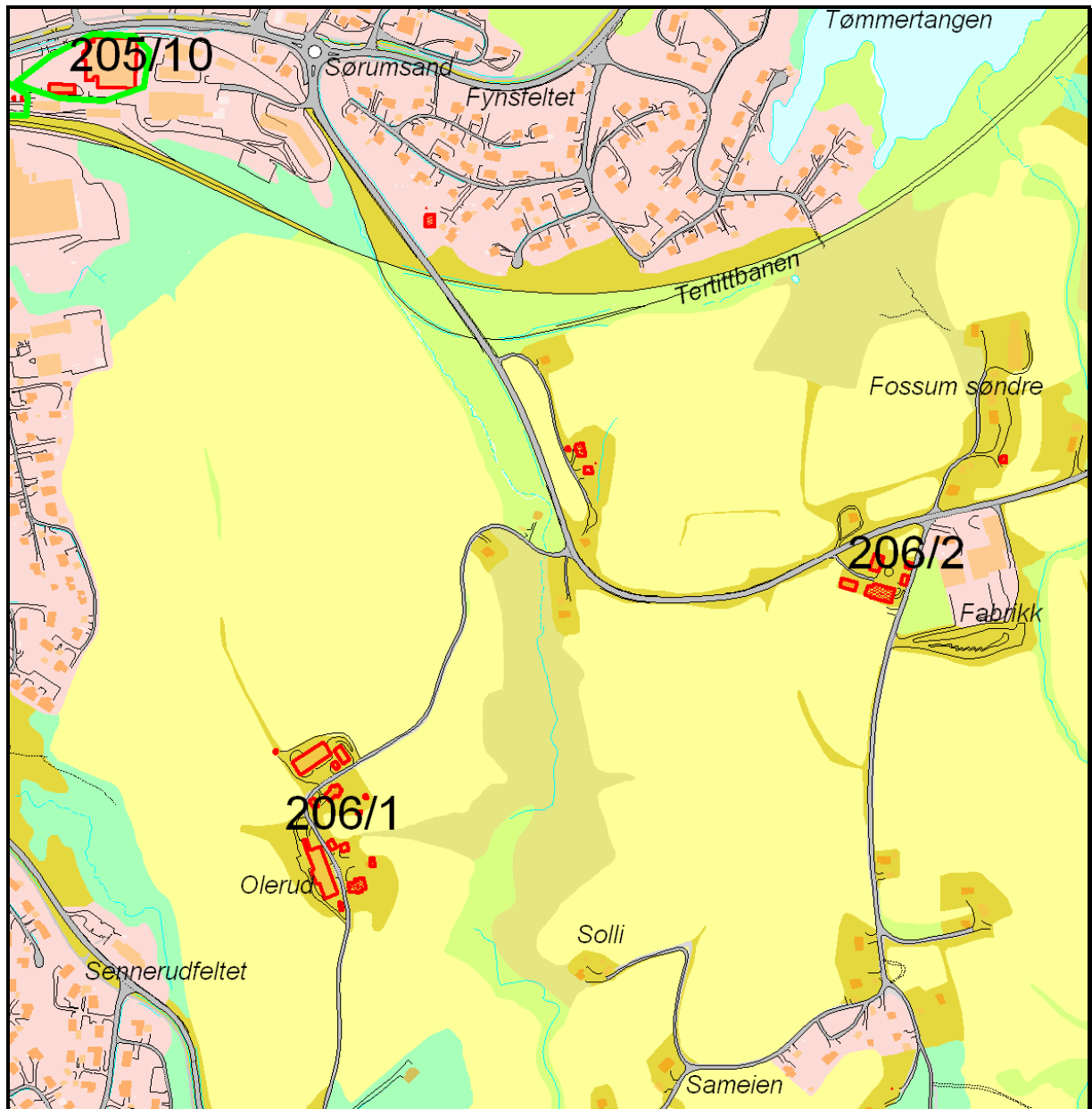
Boligområdet begrenset av Skrivervegen, Vestbyvegen, Parkvegen, Idrettsparken og jernbanelinja er en naturlig del av det gamle Sørumsand sentrum som bør ses på som en helhet. Tre hus i dette området er med i listen over nyere tids kulturminner (Lillebis, Idrettsvegen 4 og Idrettsvegen 10). Det er viktig å bevare hele området som et helhetlig eksempel på utviklingen av Sørumsand sentrum gjennom tidene. Området bør vurderes regulert til spesialområde for bevaring

Forslag til forvaltning

Vestby-gårdene med tilhørende kulturlandskap syd og øst for gårdstunene bør opprettholdes som LNF-område.

Orderud krets 206

Lokalisering

Kretsen har tidligere vært en del av Blaker, og består av gårdene Orderud og Fossum søndre med tilhørende utskilte bruk. Arealet strekker seg fra grensen mot Fet øst for Lystadmoen til Varsjøen, gjennom skogen ned til skillet mellom Fossumgårdene.

Kort historikk

Orderud eller Olerud som det også skrives, kommer fra kvinnenavnet Olof(Ålof), og er antakelig ryddet i tidlig middelalder, i alle fall har den ikke ligget øde etter Svartedauden.

Gården ble selveierbruk, og delt i to bruk rundt 1730, noe den fortsatt er.

Fossum søndre er som navnet tilsier blant de eldste i bygda. Gården var del av Nesøygodset, og ble bondeeid på 1700-tallet. Gården ble etter hvert delt i flere bruk (fem + to i 1950 matr), samt at det er skilt ut en rekke mindre bruk som Fyen, Låland, Lålandsbråten, Sameien, Haugen m.fl.

I løpet av 1990-årene ble boligområdet Orderudåsen lagt ut til selvbyggere.

Registreringer.

Fornminner

Det er ikke registrert fornminner på gårdsnumrene 124, Fossum søndre og 125, Orderud.

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 16 SEFRAK-objekter i kretsen.

206/1 - Orderud, tobølt tun med ombygde midtkammerbygninger fra 1800-tallet og med nyere driftsbygninger. **VK4**

206/2 - Fossum søndre. På bnr 15 er våningshuset og driftsbygninger revet, stabburet står igjen. På bnr 4 står stabbur og låve. **VK4**

På de mindre brukene er det noen enkeltstående bygninger, stabbur og låver.

Vernestatus/planstatus

Området er lagt ut til LNF-område i kommuneplanens arealdel, med unntak av området ved langs Fossumvegen som er regulert til spredt boligbebyggelse. Orderudåsen er et større boligområde utbygd fra ca. 1985 frem til i dag.

Begrunnelse for vern

Området er preget av spredt boligbygging, landbruksarealer nært opp til bebyggelsen på Sørumsand. Det er viktig at det ved eventuell utbygging i området blir bevart spor etter tidligere bebyggelsesstruktur.

Forslag til forvaltning

Ved regulering til nye formål bør området vurderes med tanke på å bevare noen representative kulturminner.

Sørum

Sørum-bygda er i denne planen delt inn i åtte områder, egentlig er det elleve kretser, men noen er her slått sammen. Områdene er Sørumsletta, Hellesjø, Vølneberg, Åsgård, Lørenfallet, Lisgården, Lundermoen og Refsum.

Området består av tettsteder og boligområder i Lørenfallet, på Lundermoen og Valsgrenda, mens de øvrige delene hovedsakelig består av landbruksbebyggelse.

I nordøst langs Glomma ligger Rud-gårdene, ryddet i middelalderen. Sydvest for disse ligger Blakersund og Imshaug som var en del av Blaker sogn fra slutten av 1500-tallet og frem til 1861. Det har vært bosetting her lenge, antakelig knyttet til sundstedet over Glomma. Imshaug er en gammel gård som inngår i de tidlige jordbruksbosettingene sentralt i Sørum.

Hovedvegen gjennom Sørum og Blaker og videre over Aurskog, etter hvert kalt den Øvre Fredrikshaldske hovedveg, gikk gjennom tunet både på Imshaug og Blakersund, ned til sundstedet ved Glomma. Vestover gikk den omtrent i traseen til dagens Haldenveg, gjennom Prestegården og Ålgård, videre gjennom Lørenfallet og over Rømua ved Nordli, til Hønsi, Yssi og videre til Frogner hvor den møtte Den Trondhjemske hovedveg.

I middelalderen sto det en kirke på Imshaug, en av fem i denne delen av kommunen. De andre fire var Sørum, Skea, Asak og Refsum, men alle unntatt Sørum forsvant en gang i slutten av middelalderen.

Borgen og Val er blant de største gårdene i Sørum. I dette området har det vært drevet jordbruk fra begynnelsen av vår tidsregning. Nøyaktig hvor gamle gårdene er vet vi ikke, men de er blant de eldste i bygda.

Boligområdet Valsgrenda er skilt ut fra Val og nabogården Øst-Bingen på 1950-tallet. Området ble regulert i 1960 men rundt 20 av tomtene var da allerede bebygde. På 60- og særlig på 70-tallet ble det bygget i alt 40-50 bolighus. I dag består området av rundt 90 eiendommer.

Sørum prestegård het tidligere Huseby, og er sammen med Sørum og Ålgård blant de mest sentrale gårdene i det som tidligere ble kalt Skaun. Her, på gården Sørums grunn ble den ene av de tre tridjungskirkene på Romerike bygget. Gården Sørum eller Sudreim som den da het, var også adelig setegård for den mektige Sudreimsætta. Gårdsnavnene Huseby og Ålgård viser at de har hatt sentrale posisjoner i bygda. Huseby var ofte administrasjonssenter i bygda, kongens gård, og Ålgård betyr ”allfarveg”, hovedvegen gjennom bygda.

Gården Sørum var sete for Sudreimsætten på 1300- og tidlig 1400-tallet, men eierne bodde neppe her fast etter dette. Den siste eieren av denne adelsslekten Gørvel Fadersdatter Sparre som bodde i Sverige hele sitt liv, testamenterte godset til Kristian 4. i 1599. Gården ble etter hvert i likhet med resten av godset solgt, og inngikk etter hvert i eiendomskomplekset som eide Bingen lense. Gården Solberg var antakelig en egen gård i middelalderen men var siden en del av Sørum-gårdene bl.a. som husmannsplass til 1838 da den fikk eget matrikelnummer. Solberg var deretter knyttet til lensene og bebodd av bestyrere og andre som var tilknyttet denne virksomheten, også etter at gården ble solgt til private i 1874.

Bingen-gårdene er ikke nevnt før på 1500-tallet, og det er mye som tyder på at gården som lå her het Rjoðokull. Dette kan være en gård som er nevnt i Magnus Erlingssons saga hvor Erling Jarl tar inn hos en prest som holdt messe ved Ryðjokul eller som det også kan skrives Rjoðokull. Det kan altså ha ligget en kirke her, kanskje forgjengeren til Sørumkirken. Det var to Rjoðokull-gårder og en Bingen-gård i 1308. Disse tre utgjorde antakelig det som i kildene fremstår som tre Bingen-gårder fra 1577 og utover.

I likhet med Solberg og Sørum-gårdene var to av Bingen-gårdene, Østre og Vestre også knyttet til lense-godset i perioder. I dette området langs Glomma har det tidligere ligget en rekke husmannsplasser, de fleste knyttet til lensene.

Bingen lense er fellesbetegnelsen på flere lenser i Glomma. Dette lenseanlegget for sortering av tømmer hadde sin storhetstid fra 1600-tallet og frem til 1861, da hovedanlegget ble flyttet til Fetsund

på grunn av den nye jernbanebrua over Glomma. Det var fortsatt aktivitet ved Bingen lenser frem til fløtinga tok slutt i 1985. Bingen lenser besto av Bingen lense, Rømu lense og Vestby lense, den sistnevnte på andre siden av Glomma.

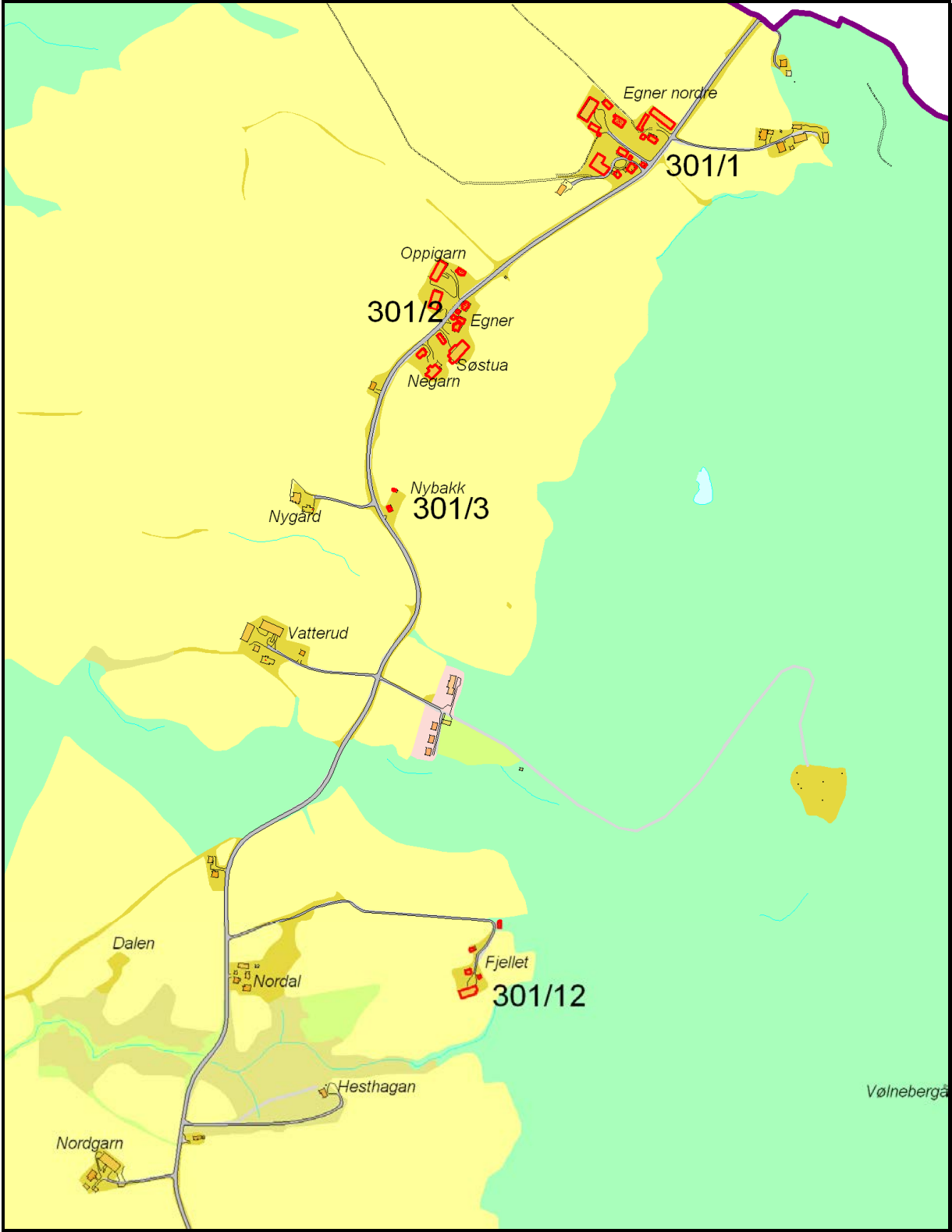
Løren var en stor og sentral gård i Sørumsdal inntil den ble rammet av jordras i 1794. Gården var blant de eldste i bygda og dekket det området som i dag utgjør gårdene Løren og Hol. Gården lå omtrent midt i nåværende Lørenfallet. Raset, som var et kvikkleireskred tok med seg hele gårdstunet og store deler av innmarka på gården Løren. Leira ble omgjort til flytende masse og rant ut i Rømu som ble fullstendig oppdemt. Elveløpet var stengt i 132 døgn og vannstanden steg til 19 meter over lavvannstand.

Det tok mange år før selve rasgropa kunne dyrkes opp og bosettes. Ikke før 1850 blir det første huset bygget her. Etter hvert ble det etablert handelsvirksomhet her, og i 1885 ble Sørumsdal Meieri etablert. I årene etter ble det etablert mølledrift og sag knyttet til meieriet, og ved folketellingen i 1891 var det fem bolighus i Lørenfallet. Det ble også etablert smie og verksted for jordbruksredskap. Lørenfallet ble etter hvert et sentrum for produksjon, service og handel i Sørumsdal.

De første utskilte boligtomtene lå langs Haldenvegen og ble bebygd i det første tiåret av 1900-tallet. I de følgende tiårene det ble etter hvert skilt ut en rekke tomter, og i 1950 var det rundt 50 utskilte tomter med boliger og bedrifter. På denne tiden ble Lørenfallet regnet som sentrum i Sørumsdal kommune, med post, bank og lensmannskontor. Dette utløste behovet for en reguleringsplan for det nye senteret og denne ble utarbeidet rundt 1950 og vedtatt i 1951. Denne planen inneholdt herredshus, skole, ungdomshus med kino og andre sentrumsfunksjoner som ikke ble iverksatt. Årsaken var at Sørumsdal kommune i 1962 ble sammenslått med Blaker og at kommunesenteret etter hvert ble flyttet til Sørumsand. Reguleringsplanen fra 1951 har likevel lagt klare føringer for hvordan stedet har utviklet seg i de påfølgende femti årene, med en klar utvikling av boligområdene.

Nordli har alltid vært blant de største gårdene i Sørumsdal. Beliggenheten ved den Fredrikshaldske hovedveg, og med inntekter fra sundstedet/broen over Rømu har gjort gården attraktiv å eie. Flere formuende eiere eide gården, som generalvegmeister Lars Ingier, som etter sigende skal ha satt opp hovedbygningen. Gården hadde mange eiere frem til kommunen overtok i 1922 og tok bygningen i bruk som kommunehus.

Vølneberg krets 301

Lokalisering

Vølneberg krets består av grenda Såkroken, som omfatter gårdene Egner Nordre, Egner Søndre, Vølner Lille, Flaen, Sæteren, Vølner Store, Vølneberg, samt Fjellet, utskilt fra Sørums prestegård. I tillegg hører gårdene Gjester og Bognerud til kretsen.

Kort historikk

Egner ble allerede i middelalderen delt i tre bruk, Nordre, Mellom og Søndre og ligger samlet i to tunklynger langs Egnervegen. Mellom og Nordre består av tre bruk. Søndre Egner består av fire bruk.

Vølner ble tidlig delt i to, de senere Vølner Store og Vølner Lille. Vølner Store er i dag delt i fem bruk.

Flaen og Sæteren kan ha blitt ryddet i middelalderen, men de blir ikke nevnt i skriftlige kilder før på 1600-tallet, begge er i dag delt i to bruk.

Vølneberg blir første gang nevnt på slutten av 1300-tallet, og ble etter hvert delt i tre bruk.

Vatterud var opprinnelig en del av Vølneberg.

Fjellet og Dalen var husmannsplasser under prestegården. De ble solgt til brukerne rundt 1900.

Langs vegen østover mot Bølergrenda ligger Grindbakken som opprinnelig var plass under Vølneberg, men ble selveiende på slutten av 1700-tallet. Videre kommer man til Bognerud som antakelig ble ryddet i høymiddelalderen, og hvor de to brukene nå er slått sammen til ett.

Gjester, som i dag består av to bruk, ligger langs vegen sørover mot Lørenfallet. Gården er først nevnt i 1577 og har vært drevet gjennom hele senmiddelalderen.

Registreringer.

Fornminner

Det er registrert en gravrøys, som nå nesten er forsvunnet ved den tidligere radarstasjonen på Egneråsen (52090), ellers er det ingen registrerte fornminner i kretsen.

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 19 SEFRAK objekter i kretsen

301/1 - Det er en 1800-talls hovedbygning på Egner Mellom. **VK4**

301/2 - På Oppigarn og Arstun på Egner Søndre er det 1800-talls hovedbygninger. Ellers er tunene preget av nyere bebyggelse med røde låver og nyere og moderniserte bolighus. **VK4**

301/3 - Langs Egnervegen ligger Nybakk, en liten stue fra ca 1900, utskilt fra Oppigarn Egner. **VK3**

301/4 - Vølneberg gamle skole i sveitserstil fra 1863 og den nyere skolebygningen fra 1923 er godt bevart. **VK2**

Langs vegen Såkroken ligger de tre brukene på Vølneberg ,

301/5 - med hovedbygning fra 2001 tegnet av arkitekt Gudmund Tangen på Framme. **VK2**.

301/7 – De fem brukene på Store Vølner **VK3**,

301/6 - med Søstu **VK2** nærmest, videre bakenfor Nordstua, Arstun, Negarn og Vestigarn.

301/8 – Videre nordover ligger LilleVølner **VK4**,

301/9 – de to Flaen-brukene **VK4**,

301/10 – og innerst ligger Nordgarn **VK3** og

301/11 Søgarn Sæteren **VK3**, og mellom disse ligger det en gårdsdam.

Til sammen utgjør disse gårdsbrukene et sammenhengende kulturmiljø. Av interessante enkeltbygninger er hovedbygningen på Søstua fra tidlig 1800-tall, med senere detaljer i sveitserstil, hovedbygningene på Søgarn Vølneberg også fra første halvdel av 1800 tallet, men ombygd, hovedbygning på Nordgarn Sæteren fra ca 1865 med låve og fjøs fra 1912. Videre våningshuset fra 1865 på Flaen bnr1.

301/12 - Bruket Nedre Fjellet har våningshus, låve, stabbur og grisehus med sveitserstilspreg fra 1920-årene. **VK3**

301/13 - På Gjester øvre er det bevart våningshus fra 1915-20, veslebygning og låve, samt grisehus i teglstein. **VK3**

301/14 - På Bognerud er våningshuset og stabbur fra første halvdel av 1800-tallet, men våningshuset er sterkt ombygd. **VK4**

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt som LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Vølneberg-Sæteren området er trukket frem som kulturmiljø av lokal verdi i *Grøntstruktur Romerike*.

Begrunnelse for vern

Jordbruksområdet fra Ullensaker grense mot Vølnermoen med de flerbølte tunene på Egner, Vølneberg skole og miljøet langs Såkroken med Vølneberg, Vølner, Flaen og Sæteren og med kulturlandskapet mot Rømua er et godt bevart kulturlandskap med lite spredt boligbebyggelse. Særlig viktig er området langs vegen Såkroken med til dels godt bevart gårdsbebyggelse og kulturlandskap.

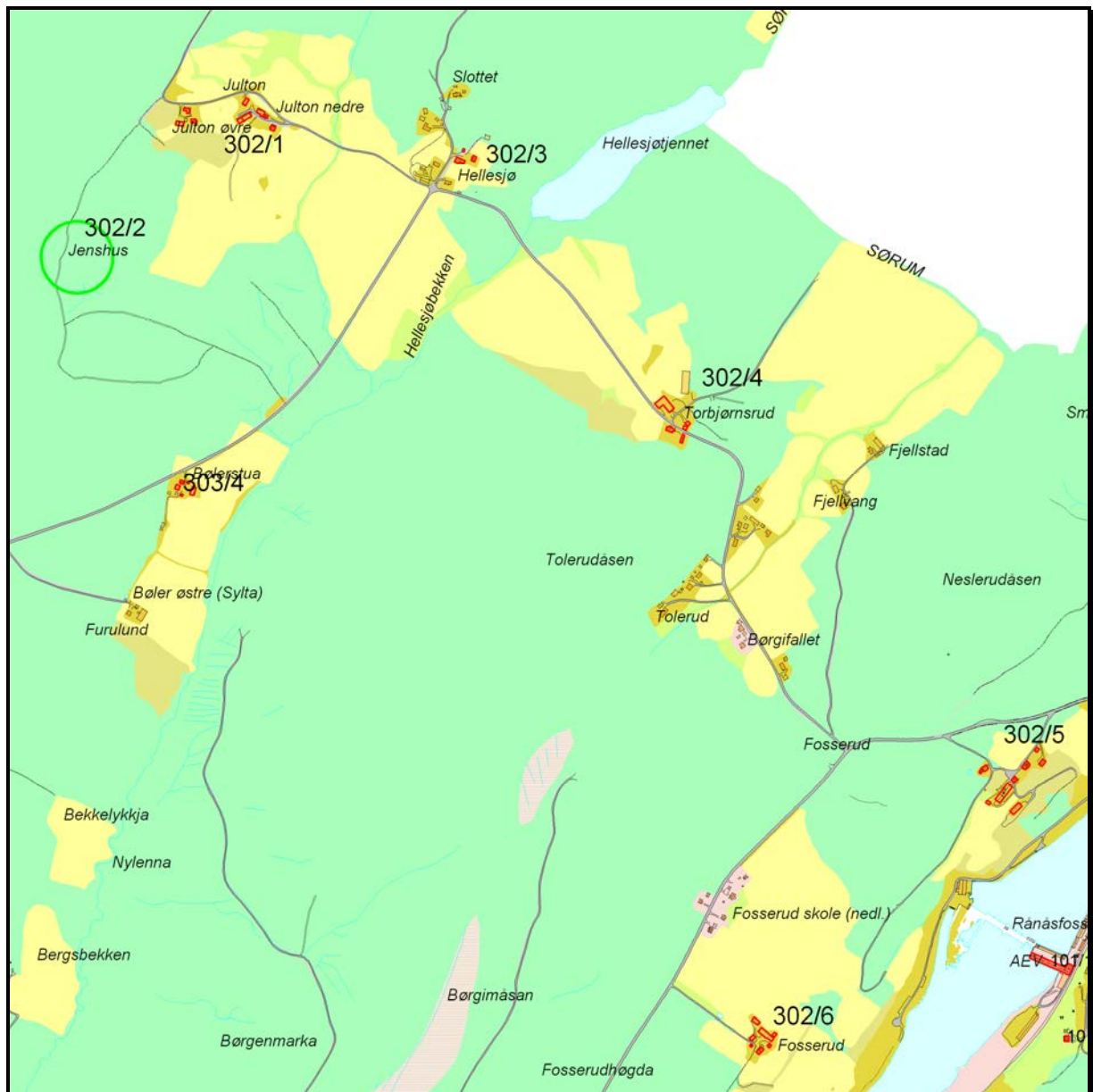
Forslag til forvaltning

Området bør opprettholdes som LNF-område. Nye bygninger bør søkes tilpasset eksisterende tun og bebyggelsesstrukturer.

Det bør utformes en samlet plan for området. Her bør LNF-området suppleres med vernebestemmelser som ivaretar landskapstrekk, gårdstun og enkeltbygninger.

Hovedbygningene på Søstua Vølner, Vølneberg Framme og Vølneberg skole med begge bygningene bør vurderes regulert til bevaring.

Hellesjø krets 302

Lokalisering

Hellesjø krets ligger i den nordvestre delen av Sørurum, fra Jultonåsen til Glomma og fra Nes-grensen til grensen mellom Fossrud og Tokerud. Kretsen består av gårdene Simarud, Neslerud, Fossrud, Torbjørnsrud, Hellesjø og Julton.

Kort historikk

Gårdene her på vestsiden av Glomma er ryddet i middelalderen og rydningene fikk navn som endte på –rud. Hellesjø og Julton kan være noe eldre. Alle gårdene ble lagt øde etter svartedauden og ble ryddet på ny på 1500- og 1600-tallet. De fleste gårdene ble selveiende på begynnelsen av 1800-tallet etter å ha vært leilendingbruk under Sørurum kirke.

Julton ble delt i tre bruk på 1800-tallet, Øvre Julton, Nedre Julton og Jultonstua.

Hellesjø ble også delt i to bruk i 1800, Øvre og Nedre Hellesjø.

Torbjørnsrud har vært drevet som ett bruk fra 1800, før det var det to brukere en periode.

Simarud ble delt i to allerede i 1830-årene og den ene halvdel ble lagt til nabogården Neslerud. I senere tid er det skilt ut en del boligtomter. Småbrukene Fjellstad og Fjellvang ble bygd opp der plassen Simarudstua lå tidligere. Brukene ble skilt ut i 1917 og 1922.

Neslerud ble i 1923 kjøpt opp av Haneborg-slekta fra Aurskog og inngikk i et større eiendomskompleks. Det ble drevet næringsvirksomhet i tilknytning til gården, bla. mølle og garveri. Eiendommens rettigheter til fossefallene ble overtatt av andre familiemedlemmer, som til sist solgte til Akershus amt i 1914. Fra gården er det skilt ut en del villaer. Fossesrud ble selveiende i 1834 og har hatt bare ett bruk.

Registreringer.

Fornminner

Det er registrert to fangstgroper på Julton. (22079)

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 16 SEFRAK-objekter i kretsen

302/1 - Det er bevart gamle våningshus både på Øvre og Nedre Julton, og begge er istandsatt i tradisjonell stil. På Nedre Julton ble det bygd nytt moderne våningshus i 1982, arkitekt Torbjørn Sletvold. **VK3**

302/2 - Langs den gamle vegen mellom Julton og Bøler ligger tuftene etter plassen Jenshus bebodd 1841 – 1900. Her er ennå spor etter den første boligen, en huk, dvs. en jordgravd bygning. **VK3**

302/3 - På Øvre Hellesjø er våningshus i 1 etasje med loft og seksvegget tømmerlåve med laftet fjøs fra siste halvdel av 1800-tallet godt bevart. **VK3**

302/4 - Torbjørnsrud har bevart hovedbygning, en midtkammerbygning fra ca 1840, stor vinkellåve fra 1924, stort stabbur med utkraget 2. etg fra 1900-tallet og veslebygning. Vegen går gjennom tunet som opprinnelig. **VK3**

302/5 - På Neslerud er det bevart hovedbygning fra 1840 og stort stabbur fra 1894, en stor låve fra 1918 og en sidebygning. **VK3**

302/6 - På Fossesrud er våningshuset fra 1800-tallet, visstnok av søkkesømmer, ombygd ca 1900 i 11/2-etasjes sveitserstil som senere er noe ombygd. **VK4**

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Begrunnelse for vern

Området, som i stor grad er preget av jordbrukslandskap med lite spredt boligbebyggelse og oppdelt av partier med skog og utmark, er godt bevart, i indre deler tildels med grusveger som fremdeles passerer gjennom gårdstunene.

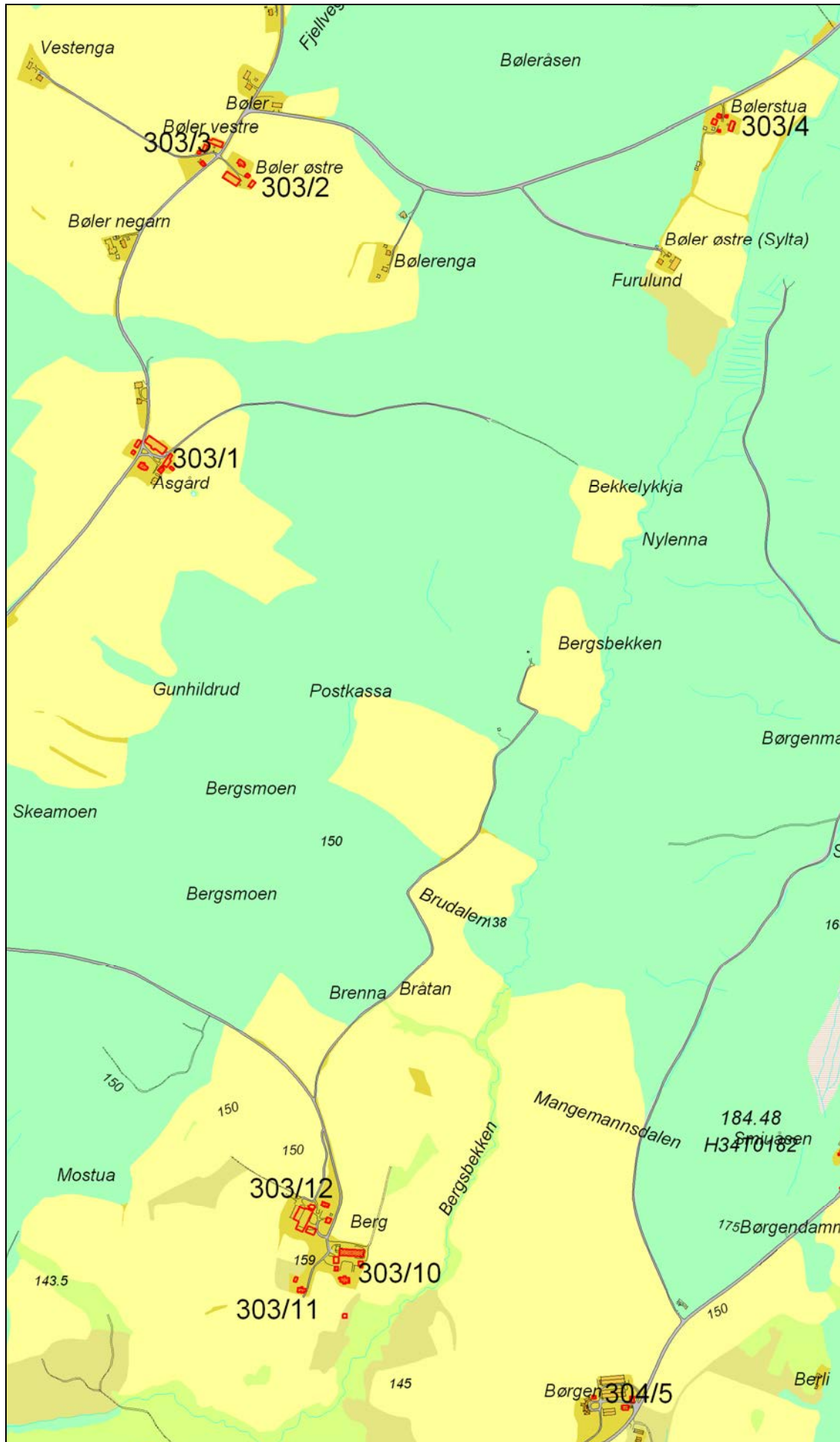
Av verneverdige miljøer kan nevnes de godt bevarte gårdstunene på Øvre og Nedre Julton, Øvre Hellesjø og Torbjørnsrud.

Forslag til forvaltning

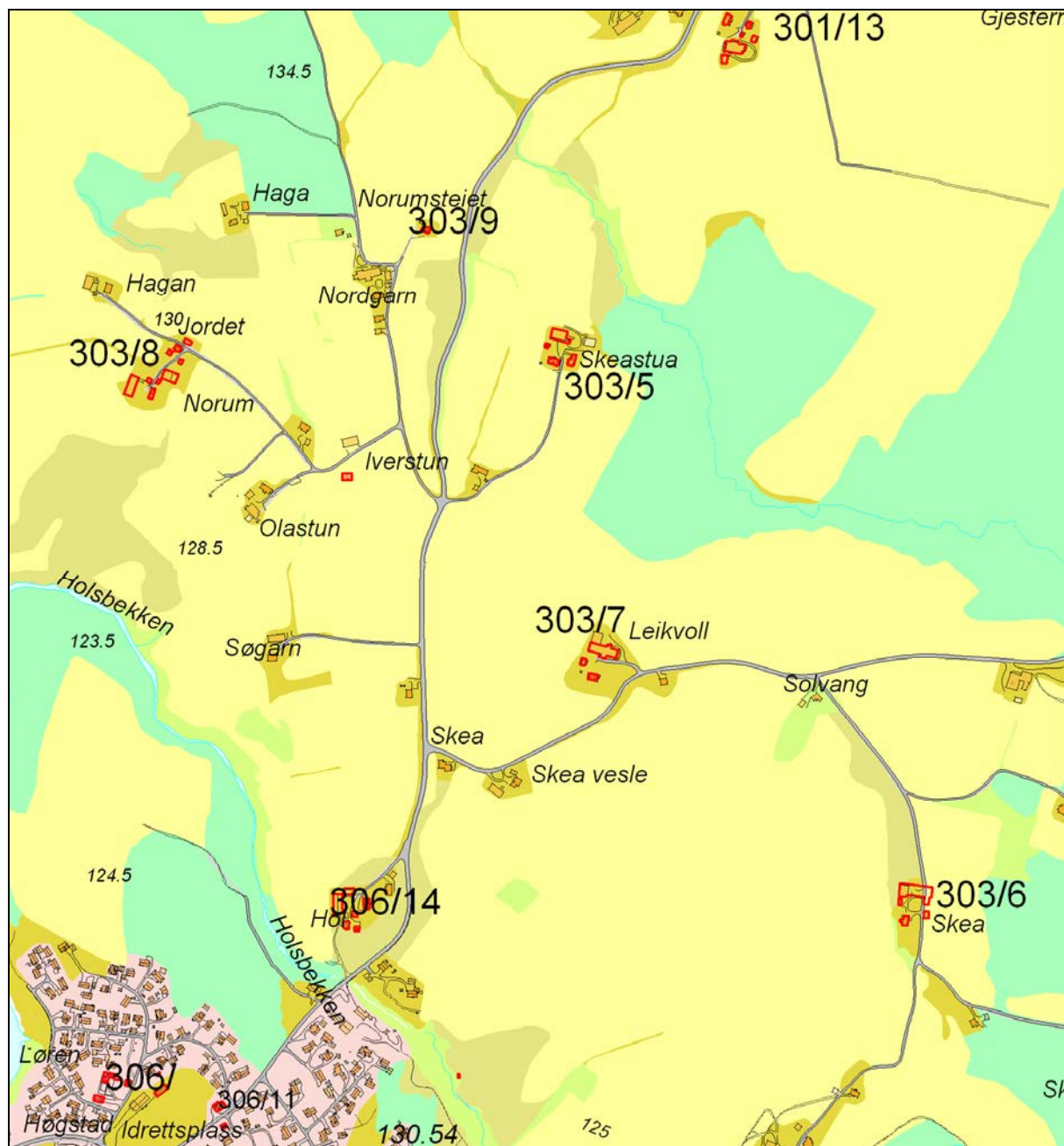
Området bør opprettholdes som LNF-område.

Åsgård krets 303

Lokalisering

Kretsen ligger nord og øst for Lørenfallet og består av gårdene Åsgård, Bøler, Skea, Leikvoll, Norum og Berg.

Kort historikk

Gårdene i denne kretsen er nok av ulik alder. Åsgård og Bøler er antakelig fra vikingtid, mens Skea, Norum og Berg er blant de eldste gårdene.

Åsgård var en liten gård i middelalderen, lå øde etter svartedauden, ble gjenryddet på 1500-tallet og utvidet til å bli en relativt stor udelt gård.

Skea var en av de sentrale gårdene i Sørum i frem til middelalderen og ble delt i to på 1600-tallet. Skea ble rammet av et leirskred i 1768, hvor hele gården med både hus og innmark forsvant. Etter dette tok det noen år før gården ble gjenreist, da med til sammen ni bruk. I middelalderen var det kirke her.

Norum er etter navnet en svært gammel gård og ble delt i to i høymiddelalderen, Østre og Vestre Norum, som på 1700-og 1800-tallet ble delt opp i tilsammen ni bruk.

Bøler var delt i to før svartedauden, Østigarn og Vestigarn, som i dag er delt i fire bruk.

Berg er blant de eldste gårdene i Sørums og gården var delt i to før svartedauden. Berg består i dag av to bruk, Østigarn og Nordstun.

Registreringer.

Fornminner

På Norum er det funnet to gravhauger (12699) og (70525) langs den gamle vegen til Vølner nordvest på eiendommen i nærheten av Mjønerudfossen.

På Skea er det flere registreringer, bl.a. et gravfelt mellom Skea og Berg (70446) og flere gravhauger ved Holsbekken (2945, 2946, 12645, 42332)

På Berg er det registrert en gravhaug med diameter på 16 m som tidligere har vært brukt til potetkjeller.(70448)

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 21 SEFRAK objekter i kretsen

303/1 - Åsgård ligger langs Åsgårdsvegen, en grusveg mellom Skea til Bøler, og består av hovedbygning fra 1850, ombygd 1880 i sveitserstil, veslebygning som tidligere var hovedbygning på Arstun (da gården en periode var delt i to bruk), stabbur og låve fra 1900 og med teglsteinsfjøs påbygd i 1939. Ved tunet ligger en gårdsdam. **VK2**

Tunene på Bøler Østigarn **303/2- VK3** og Arstun **303/3 – VK3** ligger på hver sin side av Åsgårdsvegen. På Østigarn er hovedbygningen fra ca 1880, stabburet fra ca 1900 og låven fra 1924. På Arstun er den gamle hovedbygningen, som kan være fra midten av 1800-tallet bygd på i lengden i senere år. På Bøhli **303/4 – VK3** er veslebygningen, kalt Gamlestua muligens fra 1800-tallet med våningshus og låve fra 1960-årene.

Skea-gårdene ligger spredt på gårdsområdet. Skeastua **303/5 – VK3** med gammel hovedbygning, en midtkammerbygning fra ca 1860, gammelt stabbur og låve fra 1939.

Skea Tomta **303/6 – VK3** med hovedbygning, stabbur og låve fra ca 1916. Skea med nyere hus fra 1930-årene. Leikvoll **303/7** har en godt bevart hovedbygning fra 1887 og låve fra 1905-40. **VK3**

På Norum **303/8** er det bevart gamle hus på "Voldeng" med 1800-talls hovedbygning påbygd i 1928, låve fra 1930-32 og stabbur fra 1945. Nabobruket Jordet som ligger i samme tun, har våningshus fra 1800-tallet og kårbolig fra 1929, skjul 1935 og stabbur fra 1912 samt en delvis nedfalt låve fra 1910 **VK3**. Sinastua **303/9** er en godt bevart lita stue som ligger nord for Nordgarn Norum på en høyde langs hovedvegen. **VK3**

På Berg er det gamle bygninger på begge tunene: Foruten den gjenstående hovedbygning på Arstun **303/11 - VK2**, antakelig fra begynnelsen av 1800-tallet, som er i svært dårlig stand, men uvanlig intakt står hovedbygningen på Østigarn **303/10**, en midtkammerbygning fra 1800-tallet, ombygd til sveitserstil i ca 1910 og rehabilitert i senere år. Videre er det bryggerhus fra 1870-80-årene og låve/fjøs fra 1898-1905 **VK3**. På Nordstun **303/12** står hovedbygningen i alle fall fra før 1860, da den ble flyttet til nåværende plass, påbygd i to etasjer i 1940, sidebygning og stabbur fra 1914. Nyere driftsbygning fra 1980-90-tallet. **VK3**

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Begrunnelse for vern

Området består av jordbrukslandskap med til dels lang bosetningshistorie. Det store leirskredet i 1768 har satt sitt preg på landskapet i deler av området, med tydelige spor etter raskanten. Flere av gårdene har godt bevarte gårdstun, dette gjelder i særlig grad Åsgård. Hovedbygningen på Arstun Berg er klart verneverdig og burde vært reddet tidligere. I dag kan det dessverre se ut som om forfallet er kommet for langt til at istandsetting er mulig innenfor økonomisk forsvarlige rammer.

Forslag til forvaltning

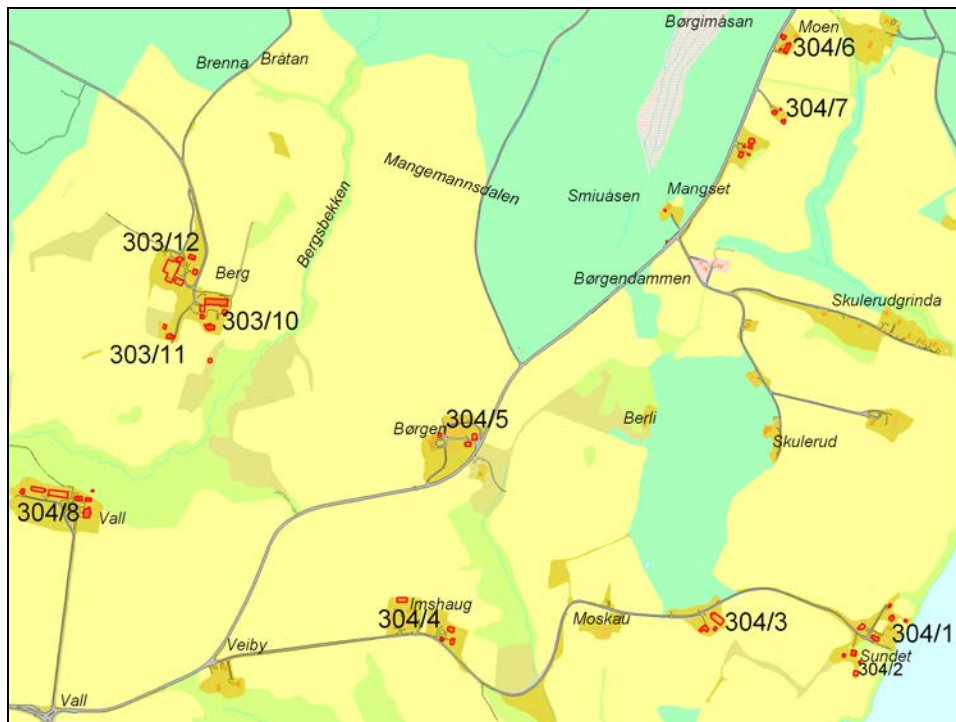
Området bør opprettholdes som LNF-område. Det er viktig at sporene etter raset i 1768 forblir synlige i landskapet.

Av kulturmiljøer som bør vernes særskilt er tunet på Åsgård som bør vurderes regulert til spesialområde bevaring.

Det bør undersøkes om det er mulig å redde hovedbygningen på Arstun Berg.

Sørumsletta(Val, Ålgård) krets 304-305

Lokalisering

Sørumsletta, som omfatter kretsene Val og Ålgård, omfatter de sentrale delene av Sørum sør for Lørenfallet, fra Rømua i vest til Tokerud i øst og Glomma i sør. Kretsen består av gårdene Tokerud, Skullerud, Blakersund, Imshaug, Borgen, Val, Sørum prestegård, Ålgård, Smedsrud, Sørum, Solberg, Bingen vestre, Bingen mellom og Bingen østre.

Kort historikk

Tokerud og Skullerud som ligger nord i kretsen hører naturlig til de øvrige rud-gårdene langs Glomma og som ble ryddet i middelalderen.

På Blakersund og Imshaug har det vært bosetting lenge, antakelig knyttet til sundstedet over Glomma. Blakersund er kjent fra middelalderen og har bestått av to bruk fra 1700-tallet. Imshaug inngår i de tidlige jordbruksbosettingene sentralt i Sørum. Gården har vært delt i to bruk fra 1679, men er nylig slått sammen til ett.

Borgen har innmark på Sørumsletta, utmark og skog i nordøst. I dette området lå det mange husmannsplasser, ti på det meste. Disse er senere dels blitt egne bruk, som Moen, men har for det meste gått inn i hovedbruket. På Jena står husene fortsatt etter at den siste av brukerne døde i 1999. Val er første gang nevnt i 1474 og var i drift i hele perioden etter svartedauden. Den har hele tiden vært drevet som ett bruk, og har vært selveiende fra 1699. Gården hadde hele åtte husmannsplasser, hvorav tre er blitt skilt ut som egne bruk, Setil, Bråten og Ekra.

Gårdene Sørum Prestegård, Ålgård og Sørum er svært gamle gårder, Smedsrud og Solberg er nyere enheter, som antakelig er skilt ut fra Sørum.

Sørum prestegård het opprinnelig Huseby og har vært prestegård fra høymiddelalderen.

Ålgård var en periode på 1800-tallet delt i tre men er nå samlet i et bruk.

Gården Sørum ble på 1700-tallet delt i to bruk, Nordre og Søndre Sørum. Smedsrud ble delt i to og etter hvert i fire på 17-1800-tallet. Av disse er det nå to bruk igjen, Arstun bnr 2 og bnr 1 tidligere Hansstun.

Solberg ble skilt ut fra Sørum Nordre på 1800-tallet og ble et senter i det daværende lense-godset.

Bingen-gårdene er som nevnt gamle og to av dem het opprinnelig Rjøðokull.

Gårdene ble selveierbruk i løpet av 1800-tallet. I dag er det fem bruk på Bingen som foruten de tre hovedbrukene er eiendommene Søndre Bingen og Elverhøy. I dette området langs Glomma har det tidligere ligget en rekke husmannsplasser, de fleste knyttet til lensene. Av disse er det nå bare Elvestad og Furulund som har bebyggelse.

Registreringer.

Fornminner

På Imshaug er det registrert et kirkested, men dette er ikke nøyaktig kartfestet.(42334)

På Borgen er det registrert et gravfelt (70450) med 7 gravhauger i skogen samt en overpløyd gravhaug(2950). Langs Borgenvegen ved Mangset ble det i 2003 funnet spor etter flere hus, antakelig fra 200-600-e.kr. Det største huset, et langhus, har vært rundt 30 meter langt og 6 meter bredt, og et av de største som er registrert på Romerike.

På Val er det gjort mange funn, særlig på Valsmoen på grensen mot Sørums, med et stort gravfelt fra jernalderen fordelt på tre registreringer(2943, 32362, 42324) på henholdsvis 5, 13 og 16 gravhauger. Videre er her registrert flere oldtidsveger over Valsmoen, riktignok med usikker datering (21960,70352). Det ligger ytterligere to gravhauger på Val, en øst for gårdstunet (80602) og en syd for Borgenvegen (2948).

På Sørums prestegårds grunn finnes få synlige fornminner, med unntak av haugen på Huseby rett før bakken ned til Lørenfallet(70445). Denne haugen har en diameter på nesten 20 meter og er blant de større på Romerike. Like ved ble det ved en større arkeologisk undersøkelse funnet bosetningsspor med stolpehull, kokegroper og ildsteder. 12 av stolpehullene viste et langhus på minst 20 meter. Øst for Sørums skole er det i 2001- 2006 funnet tilsvarende funn, men i enda større omfang i forbindelse med planer om bygging av barnehage.

På Ålgård, Smedsrud og Sørums grunn er det ikke registrert noen faste fornminner, med unntak av kirken og kirkestedet fra 1100-tallet.

305/6 – Sørums kirke er en middelalderkirke fra slutten av 1100-tallet i romansk stil **F**(automatisk fredet). På vestportalens dør, som har gotiske gangjern, henger en romansk dørring og et alenmål. Døpefonten er i klebersten. Alteret og prekestolen er fra ca. 1600 i renessansestil. Utenfor kirken står to solkors og en avlang stein som er satt sammen. Disse gravmælene er de eldste som finnes i Akershus og er antakelig fra middelalderen. Sør for kirken ligger Sørungårdene, et av landets største gods. En rose var adelsvåpenet, og den brukes nå som kommunevåpen. Sørums historie er nær knyttet til Suderheimsætta som døde ut med Gørvel Fadersdatter i 1605. Hun testamenterte sine mer enn 600, tildels meget store gårder til kong Kristian IV, deriblant Suderheim. Heller ikke på Solberg eller på Bingen-gårdene er det registrert mange fornminner. Med unntak av noen få løsfunn er det kun på Øst-Bingen at det er registrert faste fornminner.

304/13 - Romerikes eneste helleristning fra til 2007, eller bergkunst som det også kalles, to fotspor og en hjortefigur fra bronsealderen, hugget inn i fjellet nede ved Glomma.(70457) **F**(automatisk fredet)

304/15 – Nyoppdaget helleristning i 2007. Skipsfiguren viser markerte figurer eller mannskapsstreker i et skip. **F**(automatisk fredet)

Det er grunn til å tro at det finnes mange flere spor etter bosetting i dette området. Dette kan man kun finne ut ved mer omfattende arkeologiske registreringer.

Nyere tids kulturminner

På Tokerud og Skullerud er det lite eller ingenting igjen etter gammel bebyggelse.

304/1 – Blakersund fergested med veggen ned til Glomma. Sundstua, sterkt på- og ombygd ligger ved veggen ned til bredden. **VK3/ VK4**

304/2 - På Blakersund står hovedbygningen på det nedre bruket, muligens fra midten av 1800 tallet. Huset er påbygd en høy 2.etasje på slutten av århundret, uthusene er revet. **VK3**

304/3 - Bnr. 2 ble flyttet opp på bakketoppen i 1923 og hovedbygning, låve og stabbur der er fra mellomkrigstiden. **VK3**

304/4 - På Imshaug bnr 1 står et ombygd våningshus, sidebygning og stabbur fra sent 1800-tall og låven igjen. Jorda er overtatt av bnr 2 der det store våningshuset i to etasjer fra 1924 ble påbygd i lengden i 1996. Låve 1918 og øvrige driftsbygninger er nye eller sterkt ombygd. **VK3/ VK4**

304/5 - På Borgen er bygningene nye, med unntak av to stabbur og ei smie fra slutten av 1800-tallet. Ny moderne hovedbygning og driftsbygninger fra 1978 og 1986-96. **VK3**

304/6 - På småbruket, tidligere husmannsplassen Moen er våningshus, stabbur og låve, ca 1880. **VK2**

304/7 - På husmannsplassen Jena, som fortsatt tilhører Borgen er våningshuset, stabbur og skjul. **VK2**

304/8 - På Val ble de store driftsbygningene fra 1800-tallet, tømmerfjøs, låve og stallåve i et firkantet tun erstattet med stor låve i 1949. Av eldre bygninger er det en hovedbygning i to og en halv etasje, antakelig fra 1800-tallet, men påbygd i høyden i 1890. Matbu og sidebygning, en midtkammerbygning i halvannen etasje fra siste halvdel av 1800-tallet. I tillegg står det et stort stabbur, kornmagasinet helt vest i tunet. **VK3**

304/9 - På Mellom-Bingen er det en 1800-talls hovedbygning, stabbur og låve fra 1900-tallet. **VK3**

304/10 - På Øst-Bingen står fortsatt den store herskapelige hovedbygningen fra 1808, bygd for Oberst Hals den gang gården inngikk i lense-godset. En liknende bygning sto tidligere på Vest-Bingen. Her står også en stor låve og stabbur fra mellomkrigstiden. **VK2**

304/11 - På Sør-Bingen er hovedbygningen i sveitserstil fra 1906, stabburet fra 1900 og låven fra 1923. **VK3**

304/12 - Setil, tidligere husmannsplass under Val, har bevart et gammelt våningshus i sveitserstil. **VK3**

304/13 – Helleristninger (se fornminner)

304/14 – Gammel fløterhytte. Bygd ved Bingsfossen i 1947 av materialer fra den eldste av fløterbrakkene på Vestbylandet, Sørumsand og har fortsatt den opprinnelige innredningen. Eies, benyttes og vedlikeholdes av Sørumsand og Omegn Sportsfiskerforening **VK3**

304/15 – Helleristninger (se fornminner)

305/1 - På Sørums prestegård står det en hovedbygning fra 1830-årene, et stabbur sannsynligvis fra 1860-årene, forpakterbolig fra ca 1900 og driftsbygning fra 1961. **VK2**

305/2 - Ålgård har hovedbygning fra 1880 årene, sterkt ombygd, mursteinsfjøs fra 1927, ellers er husene nye. **VK4**

305/3 - På Smedsrud Arstun er våningshuset fra 1939, låve med tømmerfjøs fra 1885-1915, en eldre sidebygning og stabbur fra 1915. På Nilsstua, det nedlagte bruket, står hovedbygningen, en eternittkledd midtkammerbygning i halvannen etasje fra 1800-tallet. På bnr 1 er det hovedbygning fra 1930, låve med fjøs fra 1885 og 1900-talls stabbur. **VK3**

305/4 - På Søndre Sørums står hovedbygningen fra 1870-årene, låven fra 1880 med fjøs fra 1900, stabbur angivelig fra 1787 iflg. inskripsjon i tømmeret, og kårbolig fra 1926. **VK3**

305/5 - På Nordre Sørums er hovedbygningen fra 1870, sidebygning fra 1860, låve og fjøs fra 1936-39 samt stabbur fra 1870-80 årene. **VK3**

305/6 – Sørums kirke (se fornminner).

305/7 - Langs Bingenvegen ved Vest-Bingen står det et stort tømmerhus for seg selv. Dette er Sørums Sogneselskaps kornmagasin, et beredskapslager i tilfelle uår eller liknende. Det var basert på frivillig ”innskudd” av korn fra gårdene i bygd slik at bygdefolk kunne låne mot en rente betalt i korn. Systemet vatr ikke noen suksess og ordningen varte bare fra 1830-47, da bygning og innhold ble solgt. Bygningen ble overtatt av Vest-Bingen som har brukt bygningen som stabbur. **VK2**

305/8 - På Vest-Bingen er det kun låven fra 1887 med fjøs fra 1936, og et 1900 talls stabbur som er igjen av gammel bebyggelse. Hovedbygning fra 1975 erstattet den gamle fra 1810 som brant i 1973. **VK4**

305/9 - På fergestedet Elvestad er veggen ned til fergestedet eneste synlige rester. **VK4**

På brukene Elverhøy **305/10** og Bingsund **305/11** er det våningshus fra ca 1920. **VK4**

305/12 - Sørums gamle skole, Gamleskolen fra 1862-63, sterkt ombygd, like nord for kirkegården. **VK4**

305/13 – Sørums skole fra 1923 **VK3**

Vernestatus/planstatus

Området er i hovedsak avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Sørums kirke med kirkegård er automatisk fredet. Gamle Sørums skole er regulert til bevaring

Begrunnelse for vern

Området Sørumsletta består av store relativt flate fruktbare jordbruksområder og har bosetningsspor fra lang tid tilbake. Som senter i Sudreim-godset har den også en plass i norsk rikshistorie. De mange fornminnene som på Valsmoen, helleristningen nede ved Glomma og middelalderkirken på gården Sørums er viktige kulturminner som gjør at deler av området er valgt ut som kulturmiljø av nasjonal verdi i *Grøntstruktur Romerike*.

Dette gjelder området rundt kirken med Sørumsgårdene, Prestegården og gravfeltene på Valsmoen.

Jordbrukslandskapet videre ned mot Glomma med Bingen-gårdene med helleristning ved Glomma er også vurdert som verdifullt, særlig sett i sammenheng med Sørums-gårdene på den ene siden og

Glomma med Bingen lenser på den andre. Det åpne landskapet gjør at dette området oppleves som et stort sammenhengende kulturmiljø, noe som forsterkes av en rekke godt bevarte gårdstun.

Strandområdet langs Glomma med fergested og helleristning og delvis bevart ravinelandskap er trukket frem som et kulturmiljø av nasjonal verdi i *Grøntstruktur Romerike*.

Av enkeltstående objekter/miljøer er det naturlig å trekke frem stabbur og hovedbygning på Sørums prestegård, gårdstun og i særlig grad hovedbygningen på Øst-Bingen, samt kornmagasinet på Vest-Bingen.

Gårdstunene på Val og Borgen har verneverdige bygninger og er markante innslag i kulturlandskapet.

I nord er det husmannsplassene Moen (selveier fra 1930-tallet) og Jena under Borgen som i særlig grad skal nevnes, med godt bevart tun på Moen og bolighus på Jena.

Forslag til forvaltning

I hele kretsen bør LNF-området suppleres med vernebestemmelser som ivaretar landskapstrekk, gårdstun og enkeltbygninger. Området har i *Grøntstruktur Romerike*, status som kulturmiljø av nasjonal verdi (Sørums kirke med omgivelser, strandområdet fra Bingsfoss bru til Elvestad, samt Bingen lenser).

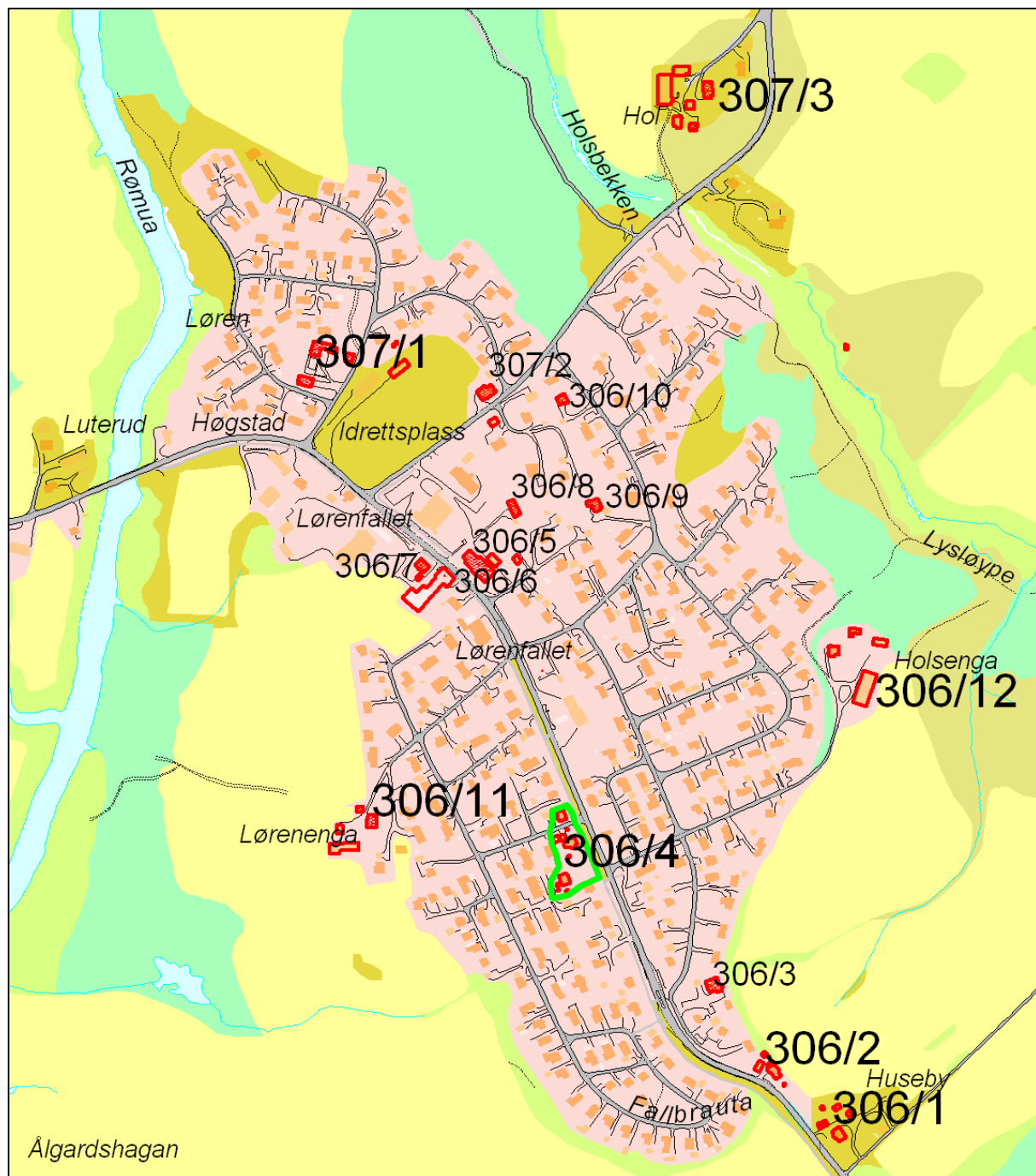
Av kulturmiljøer som bør vernes særskilt er hovedbygningen og gårdstunet på Øst-Bingen som bør reguleres til bevaring, det samme gjelder husmannsplassene Moen og Jena og kornmagasinet på Vest-Bingen.

Områdets mange automatisk fredete kulturminner må vies særskilt oppmerksomhet. Dette gjelder for eksempel i området Valsmoen, hvor det er en rekke gravhauger og oldtidsveger.

Fløterhytta ved Bingsfossen må bevares.

Lørenfallet (Hofsenga, Løri) krets 306-307

Lokalisering

Lørenfallet omfatter kretsene Løri og Holsenga og omfatter hele tettstedet som ligger på grunnen til gårdene Løren og Hol. Kretsen omfatter også deler av Sørums prestegårds grunn med eiendommen Huseby.

Kort historikk

Løren var som nevnt en stor og sentral gård i Sørums inntil den ble rammet av jordras i 1794. Gården var blant de eldste i bygda og ble tidlig delt i to bruk, Nordre og Søndre Løren og disse igjen var delt i til sammen fire bruk med felles tun. Dette lå omtrent midt i nåværende Lørenfallet.

Nordre Løren fikk navnet Hol da man skulle ta opp gårdsdriften igjen etter leirskredet. Den er delt i to bruk Hol og Holsenga. Søndre Løren er i dag to bruk, bruket Lørenenga og Nordre Løren eller det som kalles Lensmannsgården.

Tettstedet Lørenfallet har i hovedsak vokst opp på 1900-tallet. Det er som nevnt skjedd en stor vekst i antall boliger her i løpet av siste del av 1900-tallet, og relativt få kulturminner er bevart.

Registreringer.

Fornminner

Det er ikke registrert fornminner i kretsen, noe som naturlig nok har sammenheng med at raset har tatt med seg det som måtte ha vært her.

Nyere tids kulturminner

Det er relativt få eldre bygninger igjen i Lørenfallet, noe som selvsagt skyldes at det i 1900 kun var sju bolighus her mot rundt 300 i dag.

I SEFRAK registreringen er det 12 objekter i kretsene

306/1 - Huseby med villa-preget laftet hovedbygning fra 1880-90årene i sveitserstil med gravhaug i hagen (se krets 303-304) **VK3**

306/2 - Vestheim – bolighus stabbur og verksted. Et av de eldste husene, utskilt fra Huseby i 1902. **VK3**

306/3 - Misjonshuset, tomt utskilt i 1900. Opprinnelig bygget som arbeiderlokale, misjonshus fra 1913. **VK3**

306/4 - Villaer langs Haldenvegen – Damvegen 1 *Nordstrand*, Damvegen 2 *Løken*, Skoglundvegen 10A *Østlund* som er det eneste med opprinnelig tomtestørrelse. **VK3**

306/5 - Sørums meieri fra 1882 **VK2**

Lokal litteratur har 1885 som årstall for da Sørums meieri ble satt i drift

306/6 - Møllebygning – Sørums meieris mølle fra ca 1916. **VK2**

306/7 - Lena Nøvigs butikk – bolig og forretningsgård fra ca 1955, opprinnelig med bank og forretningslokaler i første etasje, bolig i annen. **VK2**

306/8 - Villa Tiriltoppen – Haldenvegen 315, arkitekttegnet moderne enebolig fra 1962. **VK3**

306/9 - Villa Varde – Holsvegen 24 Villa i jugendstil 1920. **VK3**

306/10 – Solli, Holsvegen 32, Tømmerhus fra Ålgårdsjordet, flyttet 1947, påbygd 2.etg **VK4**

306/11 - Lørenenga – Våningshuset fra 1800-tallet er ombygd og stabbur fra ca 1880. **VK3**

306/12 - Holsenga – Hovedbygning 1944, låve 1937, stabbur 1940. **VK4**

307/1 - Nordre Løren – Lensmannsgården med hovedbygning, sidebygning og vognskjul fra siste halvdel av 1800tallet. Hovedbygningen ombygd på 1920 tallet. Gårdsdam på tunet. **VK3**

307/2 - Villa Granheim, Funkisvilla fra 1949, med butikk i underetasjen. Nyere tilbygg. **VK3**

307/3 - Hol – Hovedbygning 1800-talls, ombygd 1933, sidebygning, stabbur 1940 og låve 1954. **VK4**

Vernestatus/planstatus

Lørenfallet ble regulert ca 1960. Sørums meieri er regulert til spesialområde bevaring.

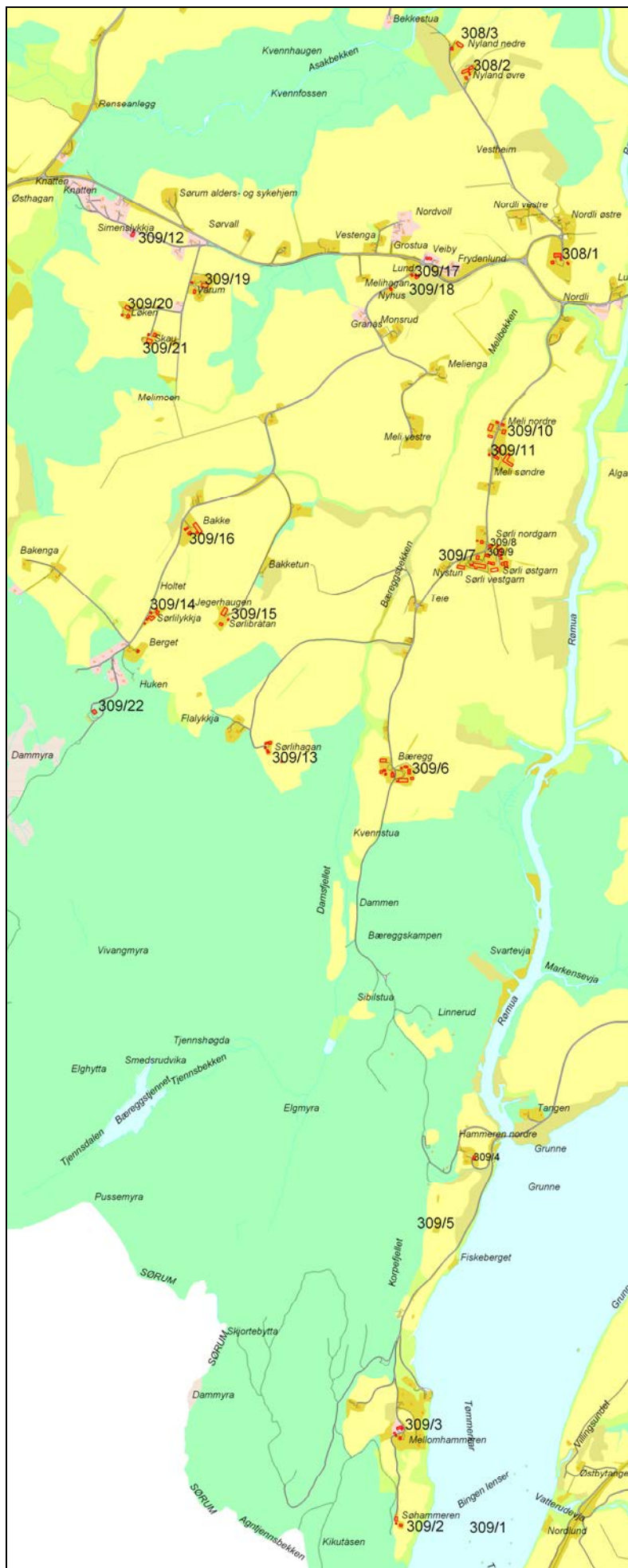
Begrunnelse for vern

Lørenfallet har vokst fra et par hus til flere hundre i løpet av drøyt hundre år. For å kunne formidle stedets historie og utvikling er det viktig at det blir bevart noen bygninger selv om de ikke er spesielt verneverdige i seg selv. I Lørenfallet er det lite igjen av gammel bebyggelse, men de fire gårdstunene med til dels nye og ombygde hus, viser godt hvordan bebyggelsen vokste frem først på raskanten og siden langs vegen nede i rasgrova. Her står ennå meieribygningen, møllebygningen og den godt bevarte kombinerte bolig- og butikkbygningen fra 1955 (Lena Nøvigs butikk) som var en viktig del av stedets sentrum.

Forslag til forvaltning

Det bør vurderes å regulere møllebygning og Lena Nøvigs butikk til spesialområde bevaring. Likeledes bør de gjenværende eldre bolighusene vurderes bevart i forbindelse med en eventuell gjennomgang av reguleringsplaner for Lørenfallet.

Lisgarden (Nordli, Lisgarden) krets 308-309

Lokalisering

Området er avgrenset av Rømua i øst, Asakbekken i nord til Knatten og sørover til Glomma. Den omfatter gårdene Hammeren, Bæregg, Sørli, Merli og Nordli, samt Sørvald.

Kort historikk

De offisielle navnene i matrikkelen på Hammeren-gårdene er Leikhammer (Sø-Hammeren, Mellom-Hammeren og Hammeren) og Trangen (Nord-Hammeren). Disse er antakelig bosatt på 1600-tallet. Oppdelingen av Leikhammer i tre bruk skjedde på 1800-tallet. Dette er skogsgårder, med lite innmark, men det er bare Nord-Hammeren som fikk beholde skogen da gårdene ble selveierbruk på 1800-tallet. Tidligere hørte hele området her til Sørungårdene.

Brukene har vært nært knyttet til lensene.

Før bruforbindelsen over Rømua kom i 1942, var vegforbindelsen over skogen til Bæregg. Denne vegen fortsetter over til Fet, og kalles gjerne Taterstien.

Lisgarda er navnet på grenda som omfatter gårdene langs Bæreggvegen. Li-gården ble tidlig delt i Sørli, Merli og Nordli. I likhet med Li-gårdene var også nabogården i sør Bæregg, bosatt i jernalderen, og alle gårdene ble drevet videre etter svartedauden.

Lisgarda har etter hvert også blitt oppdelt innbyrdes. Bæregg ble delt i to bruk i 1806, Sørli ble delt opp på 1700 og 1800-tallet og består i dag av tre bruk Teie, Sørli og bnr 1+5, samt tunet etter Nordgarn. I tillegg til disse er det skilt ut og dyrket opp en rekke eiendommer i den tidligere utmarka mot vest langs det som heter Bakkevegen. Dette er Sørlihagen, Løkka, Sørlibråten, Fjeld, Bakke og Bakketun.

Merli ble delt i to på 1600-tallet og er siden delt opp i til sammen fire bruk, Nordre, Søndre og Vestre samt Merlienga. De to førstnevnte ligger langs Bæreggvegen hvor det opprinnelige tunet lå, mens de to andre er nyere bruk og ligger ved Bakkevegen. Fra Merli er skilt ut brukene Monsrud, Nyhus, Lund, Merlihagen og Bakenga, samt en rekke mindre boligeiendommer.

Nordli består av to nye bruk, Østre og Vestre Nordli, etablert etter at kommunen overtok eiendommen i 1922 og tok hovedbygningen i bruk som kommunehus. Noen mindre bruk ble også solgt ut, Nordvoll, Veiby og Frydenlund. Tidligere rundt 1900 ble det etablert tre småbruk Øvre og Nedre Nyland og Vestengen som ble solgt ut i 1908.

Sørvald er en gammel gård, som lå nede etter svartedauden. Den inngikk siden i prestegårdsjorda og hadde samme gårdsnummer som denne. I 1701 ble Sørvald nevnt som husmannsplass under Prestegården. Det ble bygd skole her i 1865 og på 1930-tallet ble det skilt ut bureisingsbruk her. I Sørum Herred bind 1 står det at skolehus på Sørvald ble reist i 1862

Registreringer.

Fornminner

Det er registrert tre gravrøyser i åsen bak Hammeren-gårdene (22474, 70456, 11484)

På Bæregg er det registrert en fangstgrop/dyregrav (22475)700m s/ø for tunet og en gravhaug 300 m øst for tunet(32355)

På Merli ligger et gravfelt med 6 gravhauger, like sør for Haldenvegen ved Nordlibakken(42319), samt bosettingsspor.(72647)

På Sørvald er det registrert bosettingsspor flere steder (101942, 103340) og på Vårum er det registrert tre fangstlokaliteter/dyregraver.(22077,3015,70523)

I Glomma sør for utløpet av Rømua ligger funnstedet for Norges eldste båt, en stokkebåt fra 100-200 år f. kr.

Nyere tids kulturminner

308/1 - På Nordli er hovedbygningen antakelig bygd i siste halvdel av 1700-tallet og sidebygningen bygd etter 1860. **VK2** På de øvrige to gårdsbrukene er husene fra mellomkrigstiden. Gårdsdam ved tunet **VK4**

308/2, 308/3 - Brukene Øvre og Nedre Nyland ligger langs den gamle bygdevegen til Asak. Vegen går gjennom et godt bevart kulturlandskap bevart og den gamle gangbrua over **VK4** Asakbekken fra første halvdel av 1900-tallet er bevart, men i dårlig stand. På Øvre Nyland er det nyere og ombygde bygninger og på Nedre Nyland er våningshus og låve i sterkt forfall.

309/1 - Bingen lenser – ca 50 lensekar i stein og tømmer i Glomma. **VK1** Langs Glomma er det registrert spor etter lensefester.

309/2 - På Søy-Hammeren er det et godt bevart tun med våningshus, stabbur og låve fra siste del av 1800-tallet. **VK2**

309/3 - På Mellom-Hammeren er det nye og ombygde hus. **VK4**

309/4 - På Nord-Hammeren er det en restaurert hovedbygning, en midtkammerbygning fra siste del av 1800-tallet. **VK3**

309/5 - På Hammeren ligger også steintaket hvor det ble tatt stein til byggingen av lensekarene. **VK2**

309/6 - De to Bæregg-gårdene ligger ytterst på ryggen langs Rømu.. Det er stort sett hus fra 1900-tallet og de som er eldre er sterkt ombygd. **VK4**

309/7 - På Sørli er to av de gamle hovedbygningene bevart. Den tidligere hovedbygningen på Nordgarn Sørli er en midtkammerbygning, fra 1800-tallet, ombygd ca 1900 **309/8**. **VK3** Huset med tomt er skilt ut som bolighus og er ikke knyttet til noe gårdsbruk lenger. Den andre er hovedbygningen på bnr 1 tidligere Søgarn, fra ca 1860, senere ombygd **309/9** – **VK4**. Det er bevart en (to) eldre låver.

309/10 - På Merli –Nordgarn er det en ombygd hovedbygning fra 1915, sidebygning og stabbur fra tidlig 1900 tall og låve fra 1947. **VK4**

309/11 - På Merli-Søgarn er det bevart en sidebygning fra 1800-tallet og låven fra 1928. **VK4**

309/12 - På Sørvald står skolebygningen fra 1865, 1862 godt bevart. **VK2**

309/13 - Småbruk, tidligere plass utskilt fra Sørli i 1896. Sørlihagen har bevart våningshus fra 1800-tallet, stabbur 1917 og låve fra 1927. Våningshuset er i sveitserstil, en del på- og ombygd. **VK3**

309/14 Sørlibråten er et annet småbruk med godt bevarte bygninger, våningshus 1895, stabbur 1933 og låve 1910 med steinfjøs 1913. Tidligere plass, utskilt fra Sørli i 1837, bebygd ca 1870. **VK2**

309/15 - Fjeld, tidligere Bråten er et bruk, tidligere plass utskilt fra Sørli i 1822, med godt bevart våningshus og låve oppført i 1932 og stabbur fra 1920. **VK3**

309/16 - Bakke er også tidligere husmannsplass, men nå et middels stort bruk. Våningshus, stabbur, sidebygning og låve fra 1900 tallet, en del ombygd. **VK4**

309/17 - Lund er et småbruk skilt ut fra Monsrud i 1903, som er et av brukene utskilt fra Merli. Lund ble bebygd i 1890 årene. Våningshus og låve med tømmerfjøs er godt bevart. **VK3**

309/18 - Nabobruket Nyhus, med våningshus fra 1905, er en del ombygd. **VK4**

De tre bureisingsbrukene på Sørvald; Vårum **309/19**, Løken **309/20** og Skau **309/21**, ble utskilt i 1936 og har delvis bevart bebyggelse fra mellomkrigstiden. / **VK4**

309/22 - Ved Dammyra ligger skytebanen etablert tidlig på 1900-tallet og skytterhuset, bygget på dugnad i 1954. **VK3**

Vernestatus/planstatus

Eiendommen Nordli er avsatt til offentlig formål. Resterende del av kretsen er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Begrunnelse for vern

De fire Hammeren-gårdene er del av et sammenhengende kulturmiljø på begge sider av Glomma knyttet til Bingen lenser, et viktig område med til dels nasjonal verdi (Jfr. *Grøntstruktur Romerike*). Av de fire brukene på Hammeren er det særlig det fraflyttete bruket Søy-Hammeren som er godt bevart, med bygninger og dyrket mark som fortsatt drives.

De bevarte lensekarene utgjør et omfattende kulturminne som strekker seg fra Solberg i nord til Fetgrense i sør. Anlegget er et av få bevarte, og inngår som en naturlig forlengelse, for ikke å si forutsetning for det fredete Fetsund lenser lenger sør i Glomma. Anlegget er av nasjonal verdi og bør vernes.

Vest i kretsen ligger det en rekke mindre bruk, tidligere husmannsplasser og bureisningsbruk utskilt bl.a. fra Merli og Sørli. Flere av disse er godt bevart og viser småkårsbebyggelsen som vokste opp på 1800 og 1900-tallet. Særlig gjelder dette brukene Sørlibråten og Lund.

På Nordli står det en hovedbygning, antakelig fra slutten av 1700-tallet, som også har vært kommunelokale for Sørums herred frem til Rådhuset på Sørumsand ble bygget. Bygningen er i to etasjer med valmet tak og har en uvanlig utforming både i størrelse og planløsning. Antakelig er den bygget av generalvegmeister Ingier som eide gården på den tiden, noe som forklarer dette ”herregårdspreget” .

Forslag til forvaltning

Området bør opprettholdes som LNF-område. I Hammeren-området bør LNF området suppleres med vernebestemmelser som ivaretar landskapstrekk, gårdstun og enkeltbygninger.

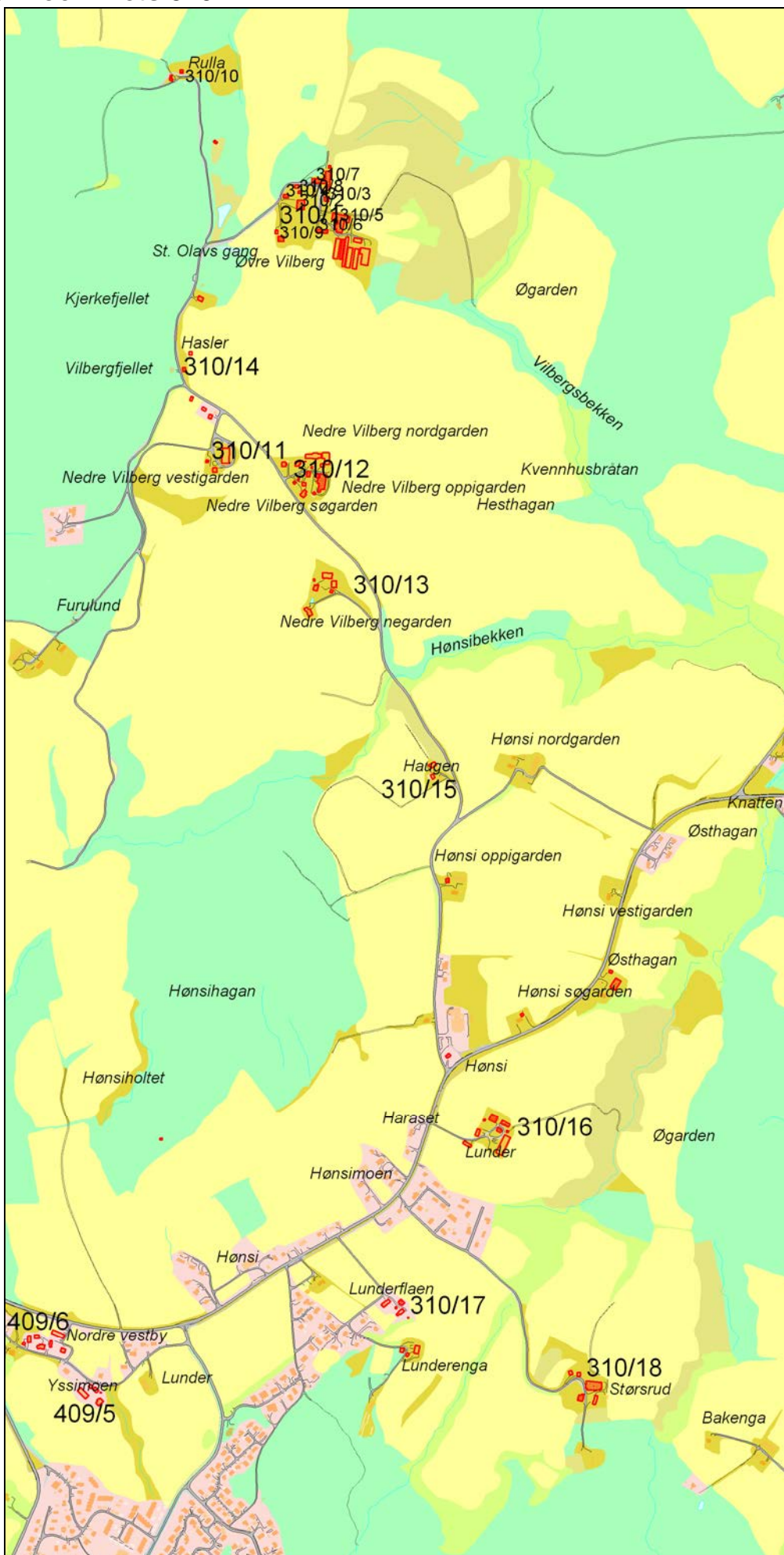
Det er en utfordring å gjennomføre vern av et så stort anlegg som Bingen lenser uten betydelig ressurser. Anlegget er av nasjonal verdi og skal man foreta seg noe som gir anlegget et varig vern er det nødvendig med oppfølging fra nasjonale myndigheter. Anlegget er ikke hittil prioritert i den sammenhengen. Det bør nedsettes en prosjektgruppe i samarbeid med Blaker og Sørum Historielag og Fetsund lenser som kan utrede dette spørsmålet nærmere.

Av enkeltobjekter/miljøer som bør vernes særskilt er bygninger og innmark på Sør-Hammeren, småbruket Sørlibråten, hovedbygningen på Nordli og Sørvald skole. Disse kulturminnene/-miljøene bør vurderes regulert til spesialområde bevaring

Hovedbygningen på Nordli

Lundermoen krets 310

Lokalisering

Kretsen strekker seg fra grensen til Fet ved Lundertjernet, opp til Vilbergfjellet i nord og omfatter Vilberg Øvre, Vilberg Nedre, Hønsi, Lunder og Størsrud.

Kort historikk

Vilberg og Hønsi er sannsynligvis svært gamle gårder, fra eldre jernalder. Lunder antas å være fra vikingtid, og Størsrud fra middelalderen.

Vilberg antas å være blant de eldre sentrale gårdene, den ble tidlig delt i to, nordre og søndre, nå Øvre og Nedre. Gården er første gang nevnt i 1397. Ett bruk, antakelig en del av Nedre Vilberg var nedlagt etter svartedauden. Nedre Vilberg har tidlig vært delt i flere bruk, i dag er det fem bruk her. Bruket Stensrud er skilt ut fra Nedre Vilberg.

Øvre Vilberg har alltid vært drevet som ett bruk, og eid av embetsmenn og andre fra samfunnets øvre sjikt. Hovedbygningen bygget i 1771 av fogden Wangensteen er et synlig bevis på dette. Gården har også på 18- og 1900-tallet hatt eiere med midler, noe de store bygningene viser. Det er skilt ut noen mindre bruk, Ulverud m.fl., vest for Vilbergfjellet, som inngår i Arteid krets i Frogner.

Hønsi er en vin-gård, antagelig fra før vikingtid, Den har antakelig vært udelt i lang tid og var selveiende gjennom middelalderen. Gården var en storgård på 1300 tallet. Det ble åpnet landhandel på Søndre Hønsi rundt 1870. Gården er i dag delt i 5 bruk, samt flere mindre utskilte eiendommer.

Lunder ble ryddet i vikingtid og har vært delt i middelalderen: Et bruk lå øde etter svartedauden. I dag er gården delt i to bruk, samt en rekke mindre eiendommer på Lundermoen.

Størsrud er en relativt stor enbølt gård, den ble skattet som fullgård, men lå nede etter svartedauden. Gården er av de større skoggårdene i Sørums.

Fra begynnelsen av 1980-tallet og frem til i dag er boligfeltene Lunderåsen og Lunderåsen vest utbygd med i hovedsak eneboliger. Elevtallet på Vesterskaun skole og barnehagen i feltet vitner også om at dette er et område med ung befolkning. .

Registreringer.

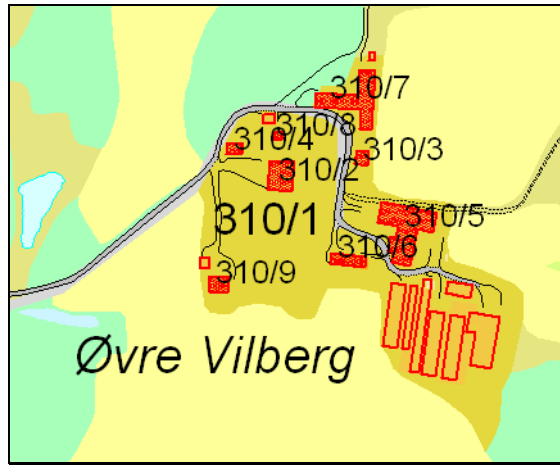
Fornminner

Det er registrert en gravhaug 350 m nord for våningshuset på Vilberg (22076). På Hønsi er det registrert bosetningsspor (25721, 35606) langs Haldenvegen. På Størsrudåsen er det registrert en gravrøys (12649) på grensen til Skedsmo.

Nyere tids kulturminner

310/1 På Vilberg øvre er den gamle hovedbygningen **310/2** fra 1771 fredet etter kulturminneloven §15 *F*. Ellers består gårdstunet av grisefjøs i mur ca 1770 **310/3 - VK2**, stabbur ca 1770 **310/4 - VK2**, stor tømmerlåve fra 1800-tallet med nyere fjøs i vinkel (midtstilt) **310/5 - VK2**, drengestue fra tidlig 1900-tall **310/6 - VK3**, vognremisse fra tidlig 1900-tall **310/7 - VK3** og tilflyttet 1700-talls loft (flyttet fra Telemark eller Setesdal ca 1980) **310/8 - VK3**. Dagens hovedbygning er en villa fra siste halvdel av 1900-tallet **310/9 - VK3**. På tunet er det bevart en gårdsdam.

310/10 - Litt nord for tunet ligger Rulla, en husmannstue fra 1800-tallet **VK3**.

Vilberg nedre

310/11 - På Vestigarn er det kun stabburet som er gammelt. Våningshus og låve fra etter 1967. **VK4**

310/12 – Fellestun mellom Oppigarn, som har våningshus fra 1895 og låve 1889 med teglsteinsfjøs fra 1911 og Nordgarn og Søgarn hvor det er nyere bygninger. **VK4**

310/13 - Negarn har nyere hus fra ca 1950. **VK4**

310/14 - Fjelli – tidligere husmannsplass under Nedre Vilberg. **VK3**

310/15 - Haugen – av Hønsi. Godt bevart småbruk med våningshus, stabbur og låve. **VK3**

310/16 - På bnr 1 på Lunder er det bevart hovedbygning fra 1840-årene, stabbur fra ca 1750 og låve **VK2**.

310/17 - Våningshus, uthus og stabbur fra 1800-tallet på Lunderhaugen er i dårlig forfatning, men lite endret. **VK2/VK3**

310/18 - På Størusrud er det bevart våningshus fra 1863, ombygd 1924, låve/fjøs 1901/28, stabbur fra 1905 og to sidebygninger. **VK3**

På Hønsi- gårdene er det i hovedsak nyere bygninger.

Vernestatus/planstatus

Store deler av området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel. I området sør for Haldenvegen er flere områder regulert, til bolig og næring med mer.

Hovedbygningen på Øvre Vilberg er fredet etter kml §15.

Begrunnelse for vern

Området Hønsi – Vilberg har et godt bevart jordbrukslandskap med lite spredt boligbebyggelse, som bør bevares. Et viktig element i dette kulturlandskapet er Øvre Vilberg gård som er et godt bevart storgårdsmiljø, med fredet hovedbygning og med flere bygninger fra 17-18- og 1900-tallet som til sammen utgjør et verneverdig kulturmiljø.

Gårdstunet på Lunder har flere verneverdige bygninger som bør søkes bevart.

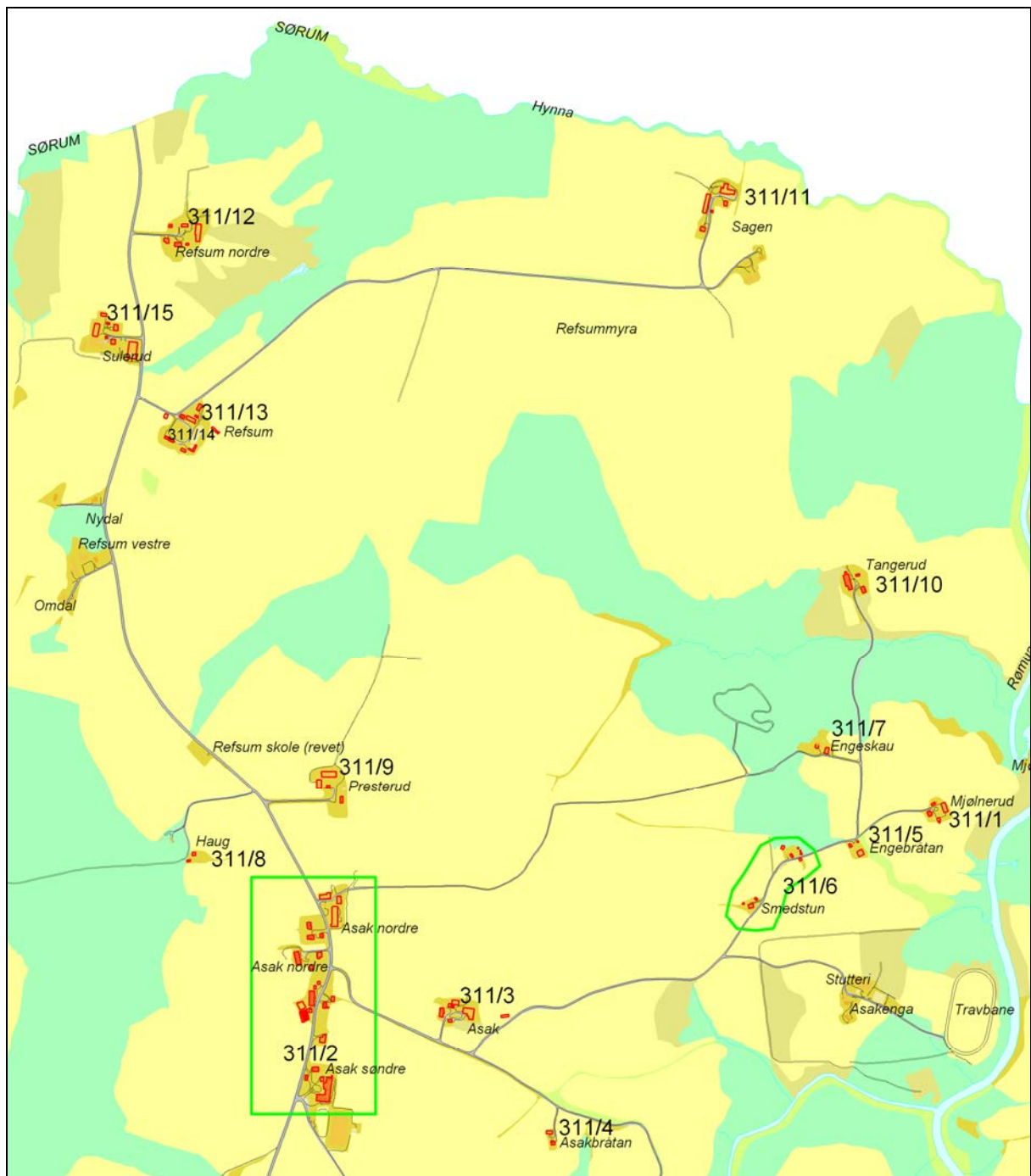
Bruket Lunderhaugen, har bygninger fra 1800-tallet som er svært lite endret.

Forslag til forvaltning

Gårdstunet på Øvre Vilberg, med fredet hovedbygning, grisehus, stabbur, låve, vognremisse, drengestue og ny hovedbygning, bør reguleres til spesialområde bevaring.

Det bør vurderes om gårdstunene på Lunder og Lunderhaugen skal reguleres til bevaring.

Refsum krets 311

Lokalisering

Kretsen omfatter området vest for Rømua og grenser mot Ullensaker i nord, Arteid og Vilberg i vest og Asakbekken i sør. Den består av gårdene Mjølnerud, Asak søndre, Asak nordre, Presterud, Tangerud, Sagen, Refsum og Sulerud.

Kort historikk

Navnet Mjølnerud kommer av mylna eller mølle og henger sammen med gårdens plassering ved Rømua og Mjølnerudfossen, hvor det har vært både mølle og to sager.

På Asak sto det kirke i middelalderen, dette viser at gården må ha vært en storgård.

Asak er blant de eldste gårdene i området og er delt først i Asak Søndre og Nordre og siden i flere bruk. I dag er Asak Søndre delt i to bruk og Asak Nordre i tre bruk, i tillegg kommer Asakengen.

Presterud, Tangerud og Sulerud er som navnene angir, anlagt i middelalderen og de to førstnevnte er i dag enbølte, Sulerud er delt i to.

Sagen, som er delt i fire bruk, er en nyere gård, opprinnelig skilt ut fra Refsum, med navn etter en sag i Rømua.

Også på Refsum sto det kirke i middelalderen, men man vet ikke nøyaktig hvor. Refsum er blant de største gårdene i Sørsum, og er i dag delt i to bruk, Refsum Nordre og Søndre, samt noen mindre eiendommer.

Registreringer.

Fornminner

På Tangerud ligger en gravhaug, Huldrehaugen rett vest for Rømua. (22460)

På Refsum øst for gårdstunet på Refsum Søndre ved Tangerud ligger to fangstlokaliteter. (32358, 42327)

Nyere tids kulturminner

311/1 - På Mjønerud er det hovedbygning fra 1882, noe ombygd, stabbur 1929, nyere driftsbygninger. **VK4**

311/2 - Fire av Asakgårdene ligger samlet langs Asakvegen på en høyderogg. Det femte bruket, Asak Østre, som er bnr 2 på Asak Nordre ligger nede på flata øst for de andre gårdene.

På Asak søndre bnr 1 er det nytt våningshus (2008), fjøs 1879-1936, stabbur 1945, sidebygning ca 1900, samt nyere driftsbygninger.

På Asak Søndre bnr 2 som har tun på begge sider av veien er det våningshus fra 1890-årene(?), låve fra 1880-årene med fjøs fra 1928, grisekjøs i tegl fra mellomkrigstiden, stabbur fra 1900-tallet og kårbolig/sidebygning fra mellomkrigstiden.

På Asak nordre er det på bnr 1 bevart hovedbygning fra 1905, grisekjøs i teglstein 1936 og låve 1898.

På Asak Nordre bnr 4 er det våningshus fra 17-1800-tallet, ombygd i 1900 og i nyere tid, eldre sterkt ombygd sidebygning, stabbur fra 1800-tallet og låve fra 1927. **VK3**

311/3 - På Asak Østre er det bevart våningshus fra ca 1860, sidebygning ca 1900, stabbur fra 1930, låve fra 1924, teglsteinskjøs fra 1935. **VK3**

Asakplasser

311/4 - På Asakbråtan er det et bolighus, sterkt ombygd fra ca 1903. **VK4**

På Småbrukene Engebråten **311/5** og Smestuen **311/6** og Engeskau **311/7** på veien inn til Mjønerud, er det bevart eldre våningshus og låver. alle **VK3/ VK4**

311/8 – Haug, stue/plass ute på jordet vest for veien vis a vis Presterud. **VK3**

311/9 - På Presterud er det et stabbur fra 1869, ellers nyere bygninger fra ca 1950. **VK4**

311/10 - På Tangerud er det bevart hovedbygning fra 1860-årene, påbygd i to etasjer, på 1900-tallet, og låve fra 1908. **VK3**

311/11 - På Sagen er det et gammelt stabbur fra før 1867, ellers nyere bygninger på alle brukene. **VK4**

311/12 - På Refsum Nordre er den gamle hovedbygningen, midtkammerbygning fra ca 1850 bevart, noe endret, 1800-talls stabbur og låve bevart. **VK3**

311/13 - På Refsum Søndre er det bevart et stabbur fra 1800-tallet, låve 1885-1940 og ny moderne arkitekttegnet hovedbygning fra ca. 1967 **311/14** - **VK2**. Verneverdig. På tunet er det bevart en gårdsdam.

311/15 - På Sulerud er det bevart stabbur, låve og hovedbygning, sterkt ombygd, ellers nyere bygninger. **VK4**

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Begrunnelse for vern

Området består av et sammenhengende jordbrukslandskap fra Asak til Refsum og består av flere godt bevarte gårdsmiljøer. Asakgårdene ligger samlet i en grend langs veien og er et markant innslag i landskapet. Tunene på Asak Østre, Presterud og Refsum-gårdene er godt bevarte, med flere verneverdige enkeltbygninger. Et særlig interessant eksempel er den moderne hovedbygningen på Refsum Søndre som er bygget ca 1967, og er et svært godt eksempel på et moderne bygg som likevel er tilpasset omgivelsene. Bygningen har tradisjonell form og materialbruk, men likevel i modernistisk stil.

I øst langs Rømua er det delvis bevart ravinelandskap og flere mindre bruk med eldre bebyggelse.

Forslag til forvaltning

Området opprettholdes som LNF-område, og det bør tilstrebes å opprettholde dagens bebyggelsesstruktur.

Hovedbygningen på Refsum Søndre bør reguleres til bevaring.

Frogner

Frogner har helt siden 1500-tallet vært annekssogn til Sørum. Før dette hørte det til Ullensaker. Bygda het opprinnelig Gauteid, men navnet Frogner ble allerede på 1300-tallet brukt som navn på sognet etter gården Frogner hvor kirken står.

Frogner gamle kirke er en middelaldersk steinkirke, antakelig bygget rundt 1200. Kirken brant i 1918, og ny kirke ble fullført i 1925, ved siden av den gamle som sto som ruin til 1948, gjeninnviet i 1981.

Frogner har alltid vært et viktig kommunikasjonsknutepunkt. Foruten at det har vært krysningspunkt over Leira, har hovedvegen Oslo – Trondheim passert her i uminnelige tider. Den Trondhjemske kongeveg gikk over Leirsund og øst for Frognerplataet forbi Leirud, Skrøver og Hol, frem til ca 1810. Da ble den lagt om over Berger i Skedsmo via Rud og Melvoll, frem til Mo, hvor den igjen fulgte den gamle traseen. Videre nordover fulgte den omtrent traseen til Gamle Trondheimsvegen.

Den østgående hovedvegen mot Sørum, Blaker og etter hvert videre til Halden, Øvre Fredrikshaldske hovedveg, tok før 1810 av ved Skrøver. Da ble den lagt om slik at den gikk fra Frogner over Hval og Yssi.

I 1854 åpnet Hovedbanen til Eidsvoll, og Sørum fikk sin første jernbanestasjon på Frogner. Dette medførte at det vokste opp en stasjonsby her med skole (fra 1864), meieri (fra 1897), og skyss-stasjon på Frogner gård til 1885 da til Store Rud og senere til Hvalsødegården. Det ble etablert et landhandleri i 1854 (kongelig bevilling).

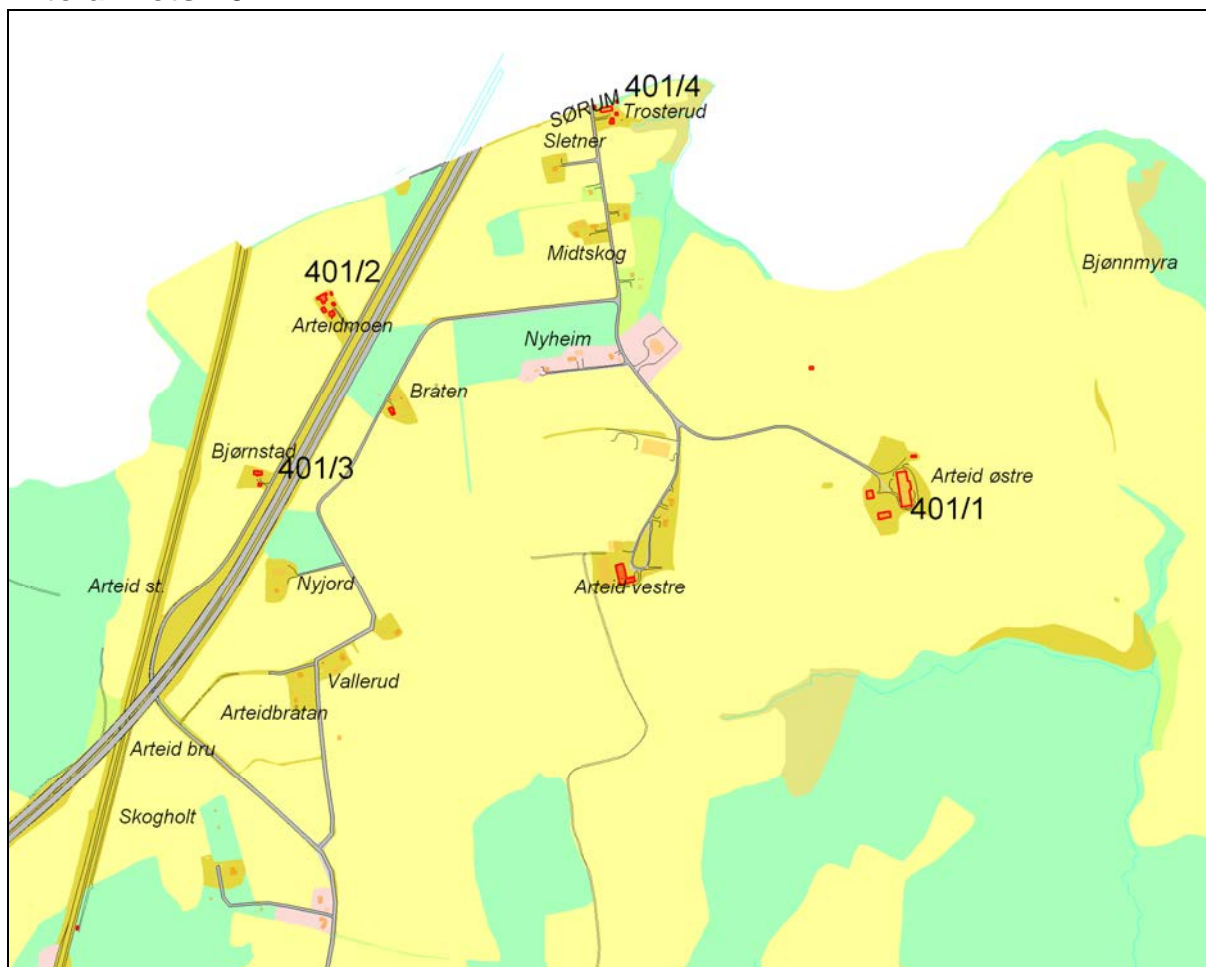
Tettstedet har vokst med nye boligområder i siste del av 1900-tallet. Frogner er definert som kommunedelsenter, med barne- og ungdomskole, helsestasjon, lege, base for hjemmetjenesten, bibliotek, barnehage m.m. og noen foretninger.

I de aller siste årene er det vokst opp store nye boligområder vest for Frogner i Heksebergåsen, og større næringsområder langs E6..

Lindeberg

Tettstedet Lindeberg vokste opp rundt Lindeberg stasjon, etablert i 1944. To bedrifter som ble etablert her var G.H.Armatur as og Fagerbachs plastfabrikk. som begge etter hvert gikk inn i Farex fabrikk, som produserte skumplast- og metallartikler og var hjørnesteinsbedrifter på Lindeberg i 1950-60 årene. Området har fortsatt industriområder og nye boligområder har kommet til på slutten av 1900-tallet. På slutten av 1900-tallet bygde Frogner Trykkeri et større industribygg i utkanten av Lindeberg. Dette området er nå tatt i bruk til annen næringsvirksomhet.

Arteid krets 401

Lokalisering

Kretsen omfatter området nord for Vilbergfjellet mot Ullensaker, fra Hovedbanen i vest mot Sulerud og Refsum i øst, og omfatter gården Arteid med underliggende bruk, samt noe av Øvre Vilberg.

Kort historikk

Gården må være gammel, men det finnes ifølge Rygh ingen klar forklaring på navnet. Gården er første gang nevnt i skriftlige kilder i 1383, da halvdelen ble solgt.

Gården er delt i to bruk, samt at det er skilt ut en rekke mindre eiendommer, bl.a. bureisingsbruk og småbruk/husmannsplasser nord og øst langs Lindebergvegen og Arteidvegen. Sør i kretsen, på grensen til Lindeberg ligger fire mindre bruk utskilt fra Øvre Vilberg: de to Ulverud-brukene samt Linneberg og Fjellheim.

Registreringer.

Fornminner

Det er ikke registrert fornminner i området.

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 8(19) SEFRAK-objekter i kretsen.

401/1 - Arteid Østre: Monumentalt anlegg med stor heislåve, våningshus i pusset mur og bestyrerbolig i tegl fra 1940. På tunet er det bevart en gårdsdam. **VK2**

Langs gårdsvegen står det en bygning som tilhørte Kløftamastene, som sendte på langbølgen for NRK, revet 1995.

Småbruk

401/2 - Arteidmoen er et bureisingsbruk med bygninger fra tidlig 1900-tall, våningshus, låve, stabbur og skjul. **VK4**

401/3 - På Bjørnstad og Trosterud **401/4** står det gamle men noe ombygde våningshus. **VK4**

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel.

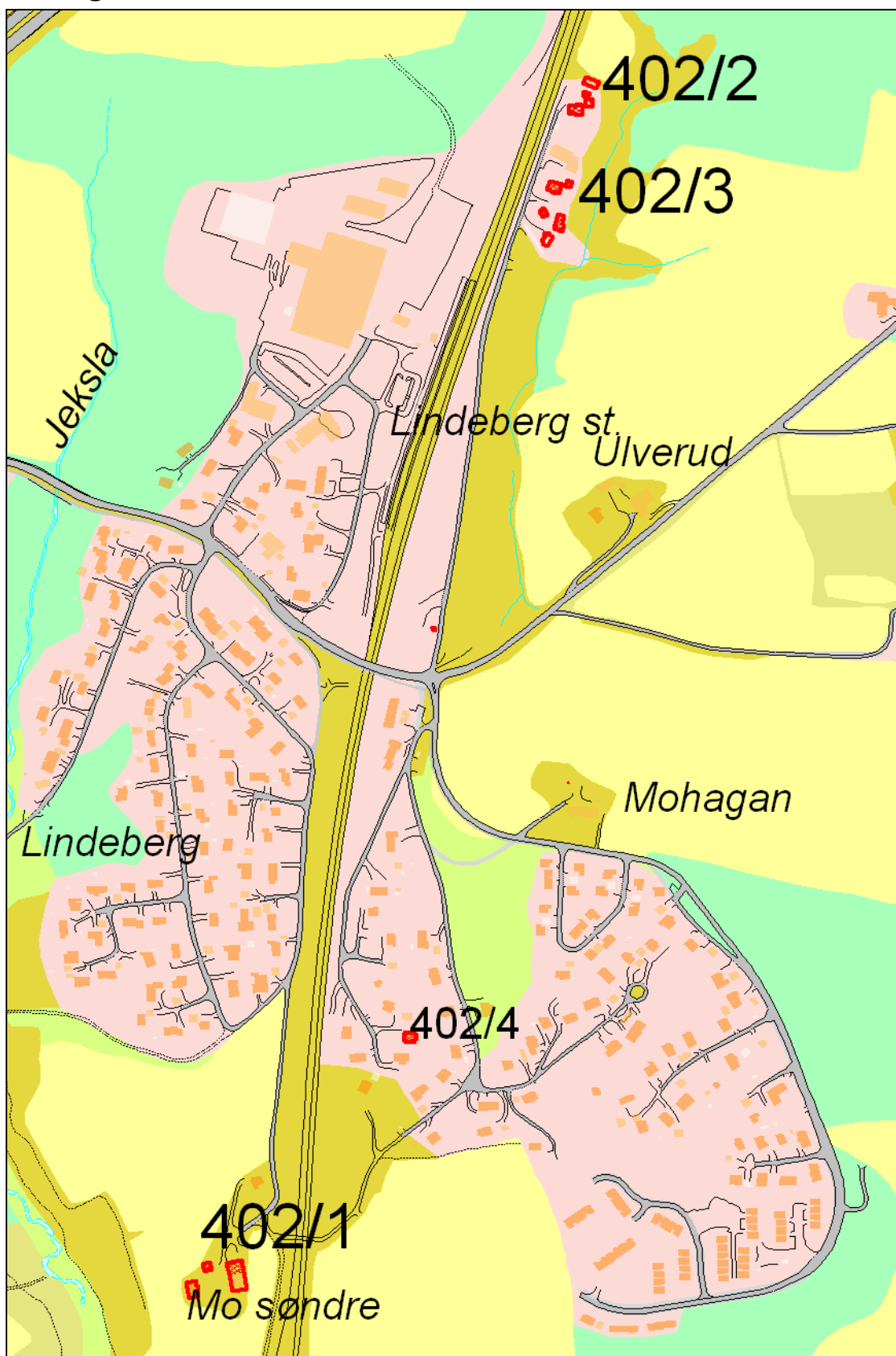
Begrunnelse for vern

Gårdstunet på Arteid Østre, med heislåve, hovedbygning, bestyrerbolig og gårdsdam er et sjeldent helhetlig anlegg fra perioden. Heislåven er av de aller første i landet, og er godt bevart. Bygningene er et markant element i kulturlandskapet og kan sees på lang avstand.

Forslag til forvaltning

Det foreslås at gårdstunet på Arteid Østre vurderes regulert til spesialområde bevaring.

Lindeberg krets 402

Lokalisering

Lindeberg tettsted ligger langs hovedbanen øst for FV 260 og omfatter arealer som er skilt ut fra gårdene Gran Store, Mo Søndre, Mo Nordre, Bjerke Vestre og Bjerke Østre.

Kort historikk

Registreringer.

Fornminner

Se krets 403

Nyere tids kulturminner

Det er registrert 6(24) SEFRAK-objekter i kretsen

402/1 - På Moe søndre (østre), gnr 93/2 står det igjen en låve fra 1888, senere påbygd og ombygd.

VK4

402/2 - På småbruket Vestre Bjerke gnr 90/5 står det et stabbur og et sterkt ombygd våningshus. **VK4**

402/3 - Småbruket Lindeberg østre/"Dalheim" gnr 91/9-11, har bevart våningshus, stabbur og uthus fra tidlig 1900-tall. **VK4**

402/4 - En funkis-villa i Rådyrvegen fra ca 1950 er relativt uendret, ellers er det få bolighus igjen fra de første tiårene etter at stasjonen ble etablert. **VK4**

Vernestatus/planstatus

Området er regulert. Ingen av de registrerte objektene er vernet.

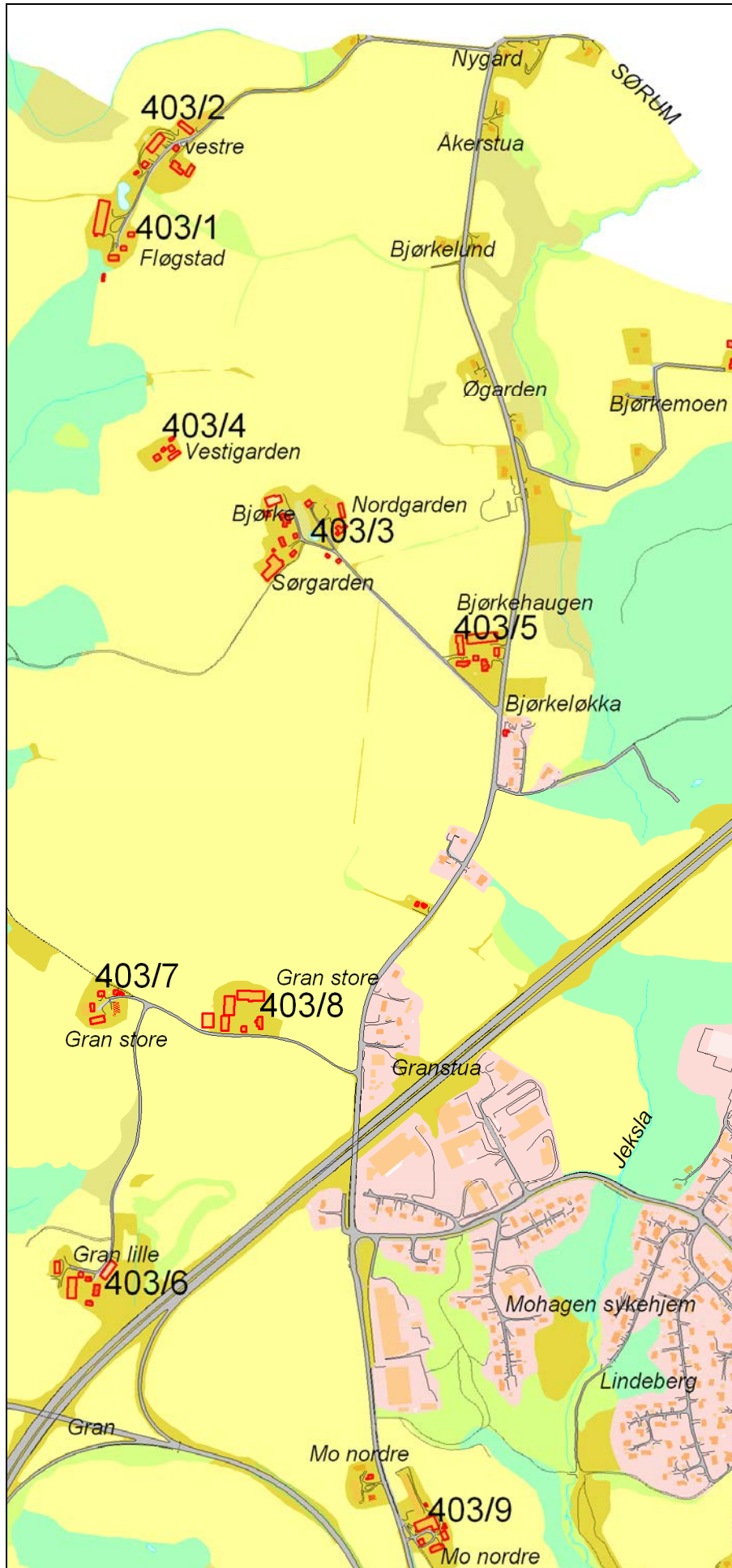
Begrunnelse for vern

De registrerte bygningene her er ikke svært verneverdige i seg selv, men i et "nytt" tettsted er det viktig å ta vare på noen historiefortellende elementer som kan bidra til å visualisere området historie.

Forslag til forvaltning

De registrerte objektene foreslås vurdert til bevaring, eventuelt i forbindelse med revidering av reguleringsplan for området.

Gran krets 403

Lokalisering

Gran krets ligger nord for Frogner tettsted, på begge sider av den Gamle Trondheimsvegen. Den består av gårdene Fløgstad Vestre, Fløgstad Østre, Bjørke Østre, Bjørke Vestre, Gran Store, Gran Lille, Mo Søndre, Mo Nordre.

Kort historikk

Gårdene i denne kretsen ligger på et høydedrag i landskapet langs Gamle Trondheimsvegen som var hovedferdselsvegen nordover. Dette vegfarete har nok historie langt tilbake til før middelalderen, og kan betegnes som oldtidsveg. På slutten av 1700-tallet ble den bygd om til kjøreveg, Den Trondhjemske kongeveg.

Gårdene er store og ligger i et område som lenge har vært dyrket, og har navn som tyder på lang bosettingshistorie. Alle gårdene er delt i to eller flere bruk, og i tillegg er det utskilt flere mindre eiendommer, tidligere husmannsplasser og villabruk langs Gamle Trondheimsvegen. Her finner vi også landets første buddhist-tempel ferdigstilt 2007. Ved Lindeberg ligger også mye nyere bebyggelse.

Registreringer.

Fornminner

Det er registrert fornminner på Fløgstad - to gravfelt med tils. 11 gravhauger(31820, 22423), og på Gran store – to gravfelt med tils. 8 gravhauger(52128, 22073).

Nyere tids kulturminner

403/1 - Fløgstad Østre har godt bevart våningshus, stabbur og låve fra ca 1900, samt en gårdsdam.

VK2

403/2 - Fløgstad Vestre har stabbur fra 1846, sammenbygd våningshus, med innebygd svalgang i østre del. Huset kan være svært gammelt. **VK2** Mellom tunene er det bevart en gårdsdam.

403/3 - Bjørke gårdene – Flerbølt tun med to, tidligere tre bruk, samt Vestigarden som også er nedlagt som eget bruk.

Sørgarden har midtkammerbygning i to etasjer antakelig fra 1800-tallet, veslebygning, stabbur og låve fra ca 1920. **VK3**

Bjørke Østre har ombygd våningshus fra 1870 og låve. **VK4**

De gamle bygningene på Nordgarden er nå borte og erstattet med en villa. Hovedbygningen brant i 1990. Her er det bevart en gårdsdam.

403/4 - Vestigarden har delvis nedfalte bygninger og ligger litt nord for tunet til de andre brukene.

VK3

403/5 - Bjørkehaugen har våningshus fra ca 1860, stabbur og låve fra 1900-tallet. **VK4**

403/6 - Gran Lille har 1800-talls hovedbygning, midtkammerbygning i sveitserstil, låve, stabbur og veslebygning. Vernehjem for alkoholikere i mange år. Skjemmende brakkeliknende boligfløy og nyere redskapshus i utkanten av tunet. **VK3/VK4**

403/7 - Gran Store bnr 1 er godt bevart med midtkammerbygning i sveitserstil fra 1850-60 årene, stabbur ca 1900 og nyere driftsbygning. **VK3**

403/8 - Gran Store bnr 3 har eldre ombygd hovedbygning og låve samt stabbur fra 1934. Tunet er sterkt preget av nyere nærings/driftsbygninger. **VK4**

403/9 - Mo Nordre har to bruk, på hver side av Gamle Trondheimsvegen. Bnr 2 har nyere bygninger, bnr 1 på østsiden av veien har låve fra 1909-40, hovedbygning fra 1949 og stabbur fra 1910. **VK4**

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt som LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Begrunnelse for vern

Området består av en rekke gårdstun med til dels verneverdig bebyggelse, et godt bevart kulturlandskap ned mot Leira og fire gravfelt. Av særlig verneverdi er det godt bevarte tunet på Fløgstad Østre fra ca 1900 og hovedbygningen på Fløgstad Vestre som antakelig er en svalgangsbygning fra 1700-tallet.

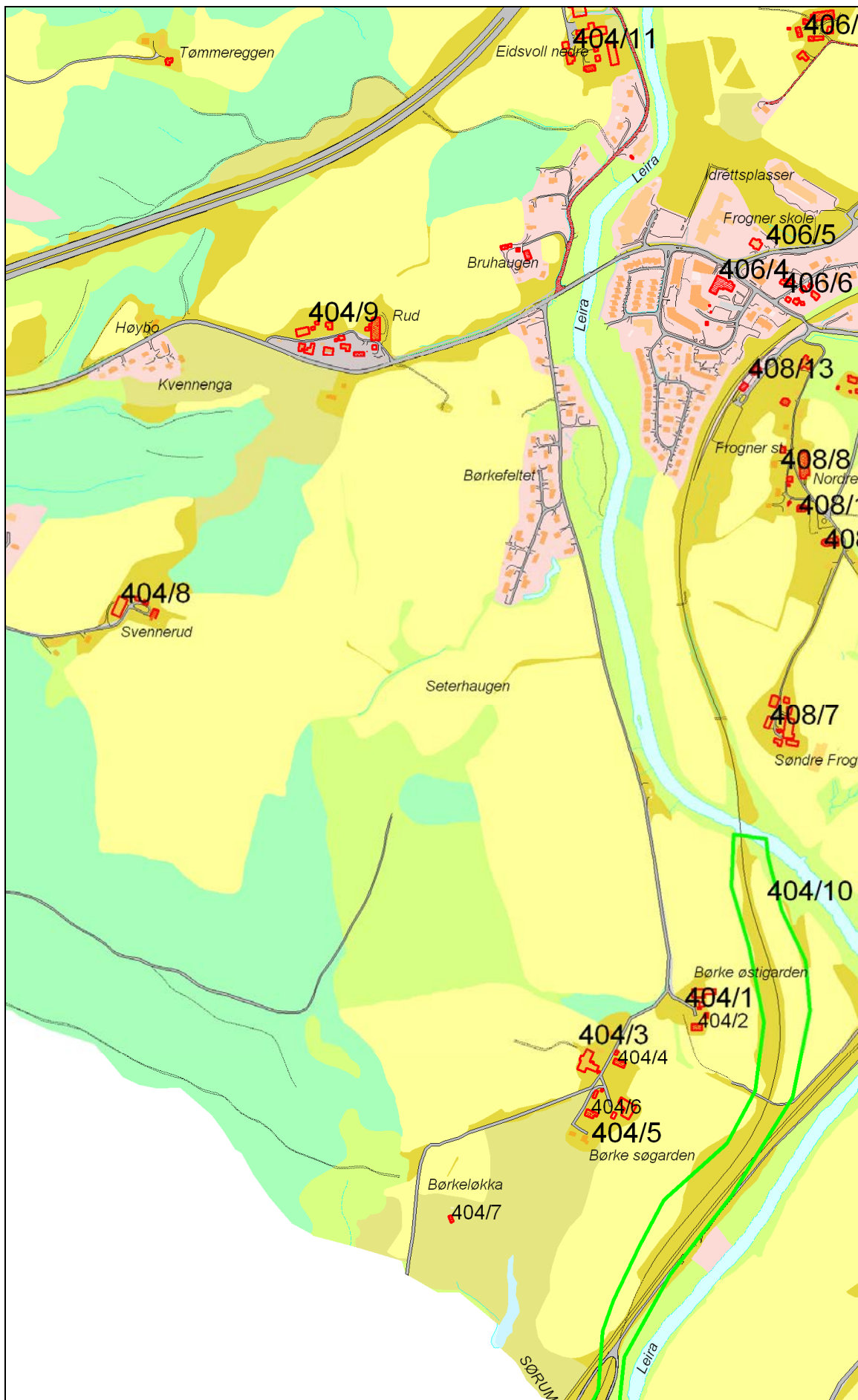
Forslag til forvaltning

Området bør opprettholdes som LNF-område, supplert med vernebestemmelser som ivaretar landskapstrekk, gårdstun og enkeltbygninger i området Fløgstad –Bjørke – Gran vest for E6/Gamle Trondheimsvegen. Videre fortetting langs Gamle Trondheimsvegen bør unngås.

Tunet på Fløgstad Østre og hovedbygningen på Fløgstad Vestre bør vurderes regulert til spesialområde bevaring.

I de resterende delene av området bør LNF-området opprettholdes.

Svennerud krets 404

Lokalisering

Svennerud krets ligger vest for Leira og Frogner tettsted og grenser til Skedsmo. Kretsen består av gårdene Børke, Svennerud og Rud.

Kort historikk

Børke er etter navnet blant de eldste gårdene i området. Gården var trolig delt i to bruk før Svartedauden, og er første gang nevnt i 1352, da Østigarden ble gitt til Nonneseter kloster. Gården er i dag delt i tre bruk. Det er skilt ut noen mindre eiendommer samt et boligfelt.

Svennerud og Rud er nyere gårder. Svennerud består av ett bruk, og det er i senere tid bygget et industri-/næringsområde like ved gården.

Rud består av to bruk som ligger samlet i ett tun. Småbrukene Steinerud, Fjeldbo og Tømmereggen er utskilt fra Rud, (se krets 405 Hekseberg).

Registreringer.

Fornminner

Det er registrert fornminner på Heksebergåsen, tilhørende gården Rud (se krets 405 Hekseberg). Dette er et felt med gravrøysen som ligger i grenseområdet mot Skedsmo og Gjerdrum. (70473)

Nyere tids kulturminner

404/1 - Børke – Østigarden har hovedbygning **404/2 - VK2** i 2 etasjer sannsynligvis fra 1700-tallet, påbygd 2.etg ca 1830, stabbur og låve. **VK4**

404/3 - Børke- Midtgarden har våningshus **404/4 – VK3** med eldre deler, muligens fra 1700-tallet, låve og stabbur angivelig fra 1818. **VK3**

404/5 - Børke - Søgarden har våningshus fra 1856 **404/6 – VK3**, påbygd 2.etg i 1928, låve. Det ligger to nye bolighus sør for tunet. **VK3/VK4**

404/7 På Børkeløkka sørvest for Børke Søgarden, står våningshuset, sterkt forfallent. Børkeløkka var tidligere husmannsplass under Børke Østigarden. **VK3**

404/8 - Svennerud har våningshus fra 1880-tallet (ombygd), stabbur og låve **VK4**.

404/9 - Rud – To bruk i felles tun. Nytt våningshus i sveitserstil på Søndre/Store Rud. Diverse næringsvirksomhet i driftsbygningene. Ombygde eldre hus på bnr 5, med nye funksjoner/utleievirksomhet i låven. **VK4**

404/10 – Rester etter murte konstruksjoner langs hovedbanens trasé.

404/11 - Eidsvoll Nedre – våningshus fra 1941, stabbur 1911. Tunet flyttet fra fellestun på begynnelsen av 1900-tallet. Se krets 405 for mer informasjon om gården Eidsvoll. Eidsvoll Øvre ligger i krets 405. **VK4**

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel, med unntak av industriområder på Svennerud og Børkehagan.

Begrunnelse for vern

Børkegårdene er blant de eldste gårdene i Frogner. De tre brukene som ligger samlet på en høyde vest for Leira har flere bygninger som har stor verneverdi. Dette gjelder særlig hovedbygningen på Østigard som etter tradisjonen skal være svært gammel, og som sannsynligvis er en 1700-talls bygning som er påbygd en etasje i 1830. Bygningen har fått ny kledning og vinduer i de senere årene.

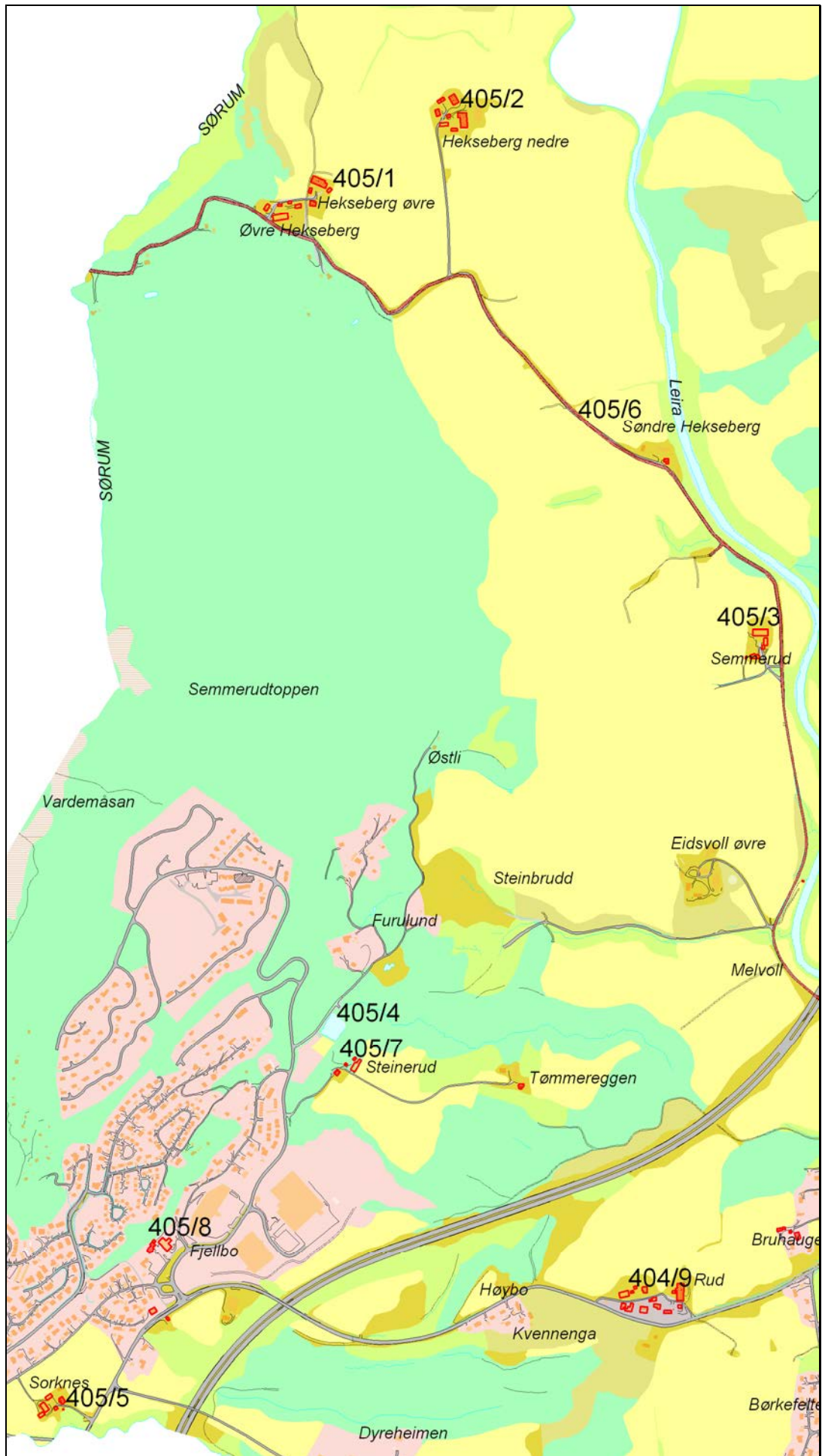
Hovedbygningene på de to andre tunene er også verneverdige. Kulturlandskapet rundt Børkegårdene er godt bevart og sammen med de tre gårdstunene utgjør dette et viktig kulturmiljø.

Forslag til forvaltning

Børke-gårdene med tun og bygninger og kulturlandskapet rundt og sydvest for gårdene bør vurderes som spesialområde bevaring.

Hekseberg krets 405

Lokalisering

Hekseberg ligger nordvest i kommunen og grenser til Gjerdrum, (Skedsmo)og (Ullensaker). Kretsen består av gårdene Hekseberg, Semmerud, Eidsvoll, Sorknes, samt deler av Rud.

Kort historikk

Hekseberg, Eidsvoll og Sorknes er eldre gårder, men Semmerud etter navnet er fra middelalderen. Hekseberg er delt i Hekseberg øvre med to bruk, Hekseberg nedre med to bruk, samt Hekseberg søndre som er slått sammen med Semmerudstua.

Semmerud består av ett bruk.

Eidsvoll består av to bruk, Øvre og Nedre. Nedre ligger i krets 404.

Sorknes består også av ett bruk, og store deler av gården er omgjort til boligområde.

Sydvest i området er det bygd ut bolig- og næringsområder i de senere årene.

Registreringer.

Fornminner

Det er registrert fornminner på Heksebergåsen, tilhørende gården Rud (se krets 404 Svennerud). Dette er et felt med gravrøyser som ligger i grenseområdet mot Skedsmo og Gjerdrum. (70473)

Nyere tids kulturminner

405/1 - Øvre Hekseberg – to bruk med felles tun. Våningshus, midtkammerbygning på det søndre bruket fra 1800-tallet, noe endret. **VK3**

405/2 - Nedre Hekseberg består av to bruk med felles tun, midtkammerbygning på bnr 1, ombygd flere ganger. Eldre låver med teglsteinsfjøs på begge bruk. **VK4**

405/3 – Semmerud, gårdstun på en høyde vest for Heksebergvegen. Bygningene fra 1920-årene. Noe endret. **VK4**

405/5 - Sorknes - Våningshus i sveitserstil i 2 1/2 etasjer, stabbur, veslebygning og låve. **VK3**

405/6 - Heksebergvegen anlagt fra Gjerdrum til Frogner jernbanestasjon i 1903 har opprinnelig linjeføring som følger det bakkete terrenget. Store deler av vegen har grusdekke. Veggen inngår i ”Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner”. **VK2**

Småbrukene Steinerud **405/7** – **VK3**, Fjeldbo **405/8** **VK4** og Tømmereggen, utskilt fra Rud, ligger i den delen av kretsen som er regulert, eller avsatt til næring. Bevart tun med eldre bygninger på Steinerud. På Fjellbo er det gjort mange ombygginger. Stabburet er i opprinnelig standard. Ved Steinerud ligger Frogner vannverks første dam, Nedre Frognerdam fra 1910. **405/4** – **VK 2**

Vernestatus/planstatus

Gårdene Hekseberg, Semmerud og Eidsvoll er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel. Større områder i sydvest er regulert til bolig og næring. Heksebergvegen er tatt med i Statens vegvesens verneplan.

Begrunnelse for vern

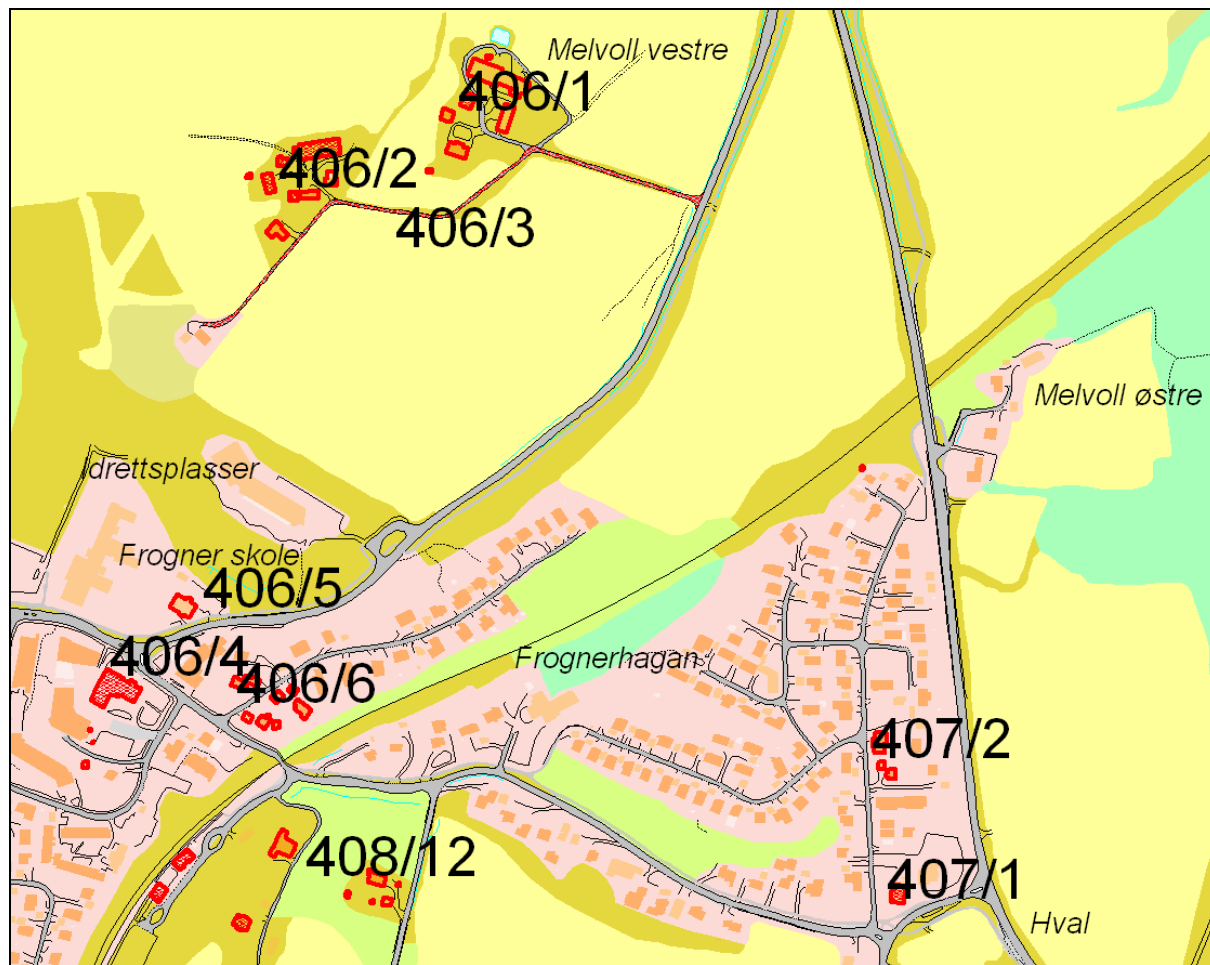
Heksebergvegen er en tidstypisk veg fra ca 1900, bygget av Vegdirektøren som tilførselsveg til Frogner stasjon. Veggen er godt bevart, både i linjeføring og med opprinnelig grusdekke. Veggen inngår i Statens vegvesens Nasjonal verneplan. Nedre Frognerdam er et tidlig eksempel på offentlig vannforsyning i Frogner som er godt bevart og er et viktig element i landskapet. Denne dammen skal bevares som en del av et friområde/grendelekeplass.

Forslag til forvaltning

I tråd med anbefalingene i Nasjonal verneplan bør det utarbeides egne vernebestemmelser for Heksebergvegen, i samarbeid med Statens vegvesen, som sikrer vernet av vegtrase med grusdekke. Opprettholdelse av kulturlandskapet langs vegen som LNF-område er en nødvendig forutsetning for dette.

Frogner krets 406 Melvoll og 407 Gauteid

Lokalisering

Frogner tettsted består av to kretser, Melvoll og Gauteid og består av gården Melvoll, samt deler av gården Frogner.

Kort historikk

Se s. 57.

Registreringer.

Fornminner

På Melvoll Vestre er det registrert en gravhaug nord for tunene (80618)

Nyere tids kulturminner

Melvoll østre – lite igjen av gården

406/1 - Melvoll Vestre bnr nr 1 har hovedbygning fra 1925, stabbur fra 1890-årene og låve bygget på begynnelsen av 1900-tallet. På tunet er det bevart en gårdsdam. **VK3**

406/02 – Melvoll Vestre bnr 2 har våningshus fra tidlig 1800-tall, påbygd i lengden i 1946, drengestue fra 1800-tallet, nasjonalromantisk stabbur og låve fra 1880. **VK2**

406/03 - Rester av den tidligere traseen for Den Trondhjemske kongevegen er fortsatt intakt ved Melvoll gård. Veggen ble lagt om i nåværende trasé på slutten av 1800-tallet. **VK3**

Frogner sentrum

406/4 - Frogner meieri fra ca 1900, med nyere tilbygg for Frogner trykkeri fra 1950-årene. **VK2**

406/5 - Frogner skole fra 1914 **VK3**

406/6 - Tidlig villabebyggelse i Frognervegen/Lerkevegen. Tre eldre villaer fra mellomkrigstiden to med mansardtak og ett funkishus. **VK3**

407/1 - Frogner Bedehus fra ca 1900, flyttet hit i 1911. **VK3**

407/2 - Villabebyggelse i Frogneralléen. Småhusmiljø med flere mindre bolighus fra århundreskiftet.
VK4

Vernestatus/planstatus

Området er regulert til utbygging. Frogner meieri og gamleskolen er regulert til bevaring.

Begrunnelse for vern

Kulturlandskapet og tunene på Melvoll-gårdene nord for tettstedet, er et viktig landskaps-element som bør opprettholdes.

De få bevarte enkeltbygningene i tettstedet er ikke nødvendigvis svært verneverdige i seg selv, men det er viktig at det står igjen noen referanser til stedets fortid. Dette gjelder i særlig grad meieri og skole, men også noen av de eldste bolighusene.

Forslag til forvaltning

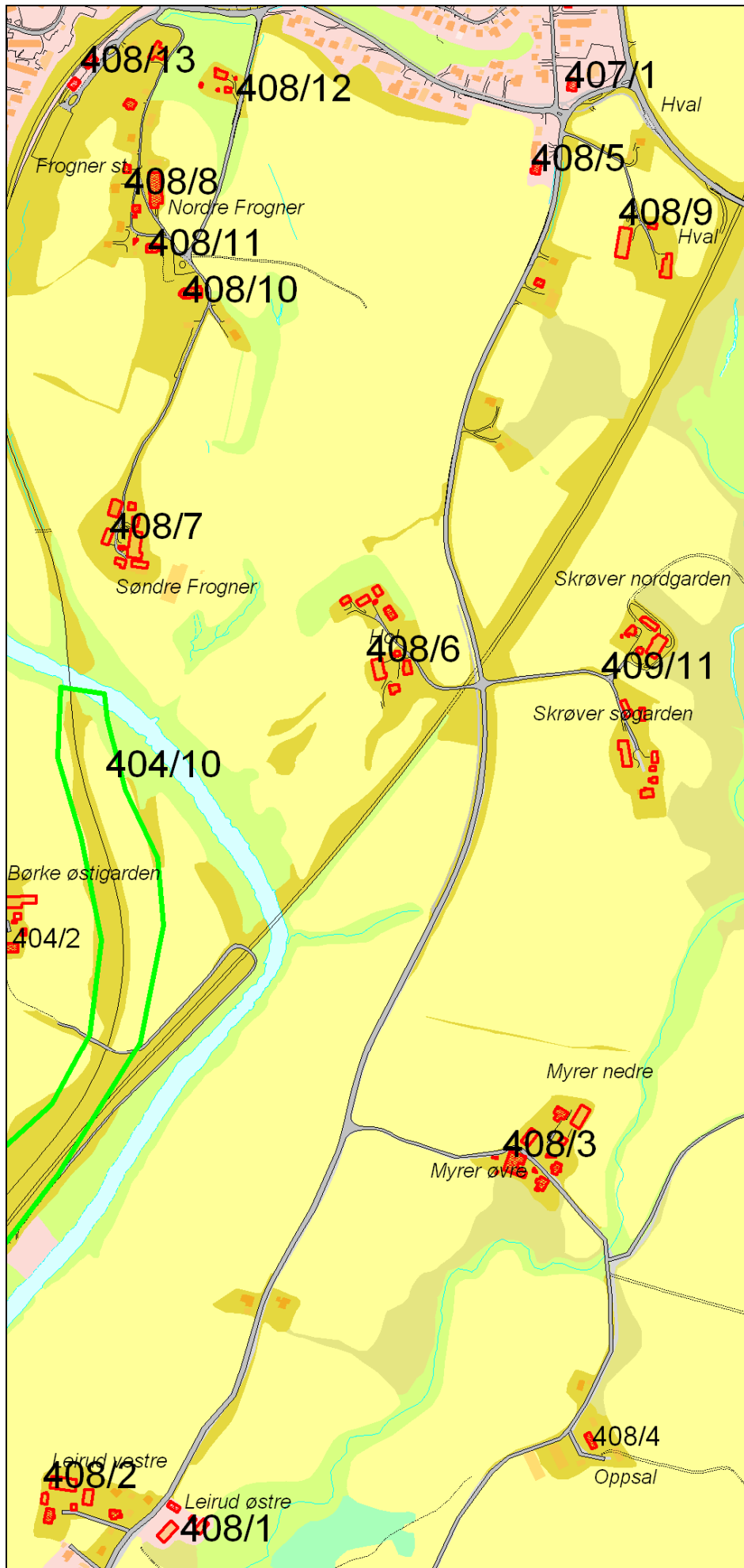
Melvoll-gårdene opprettholdes som LNF-område.

De få bevarte enkeltbygningene i tettstedet bør alle vurderes regulert til bevaring i forbindelse med revisjon av kommunedelplan.

Frogner skole

Leirud krets 408

Lokalisering

Kretsen omfatter området på østsiden av Leira fra Frogner og sørover mot Leirsund. Den omfatter gårdene Leirud, Myrer, Oppsal, Skrøver, Hol, Søndre Frogner, Nordre Frogner, Hval og Hvalsødegården, som har samme gårdsnummer som Sørums Prestegård.

Kort historikk

Området er sentralt i denne delen av Romerike, med den viktige oldtidsvegen som frem til ca 1810 var hovedleden nordover til Trondheim. Alle gårdene langs denne vegen har navn som tyder på tidlig bosetning. Frogner ble kirkested allerede ca 1200, da man antar at steinkirken ble bygget. Fra 1845-1885 var det skyss-stasjon på Nordre og senere på Søndre Frogner. Fra 1885 og frem til 1920-årene lå denne på Hvalsødegården. Foruten et mindre boligområde ved Leirud på grensen til Skedsmo består området i dag av de opprinnelige gårdstunene.

Registreringer.

Fornminner

Hval – gammelt vegfar og gravfelt (32408)

Frogner nordre – fjernede gravhauger (2933,52071,51072)

Frogner søndre – to ødelagte gravhauger(2932, 52072)

Kirkested med middelalderkirke,

408/11 – Frogner gamle kirke fra ca 1200. **F** (automatrisk fredet)

Nyere tids kulturminner

Leirud Østre **408/1** og Vestre **408/2** - Gårdstun med våningshus av midtkammertypen (en del ombygd), låve og stabbur fra 1900-tallet på begge brukene. Riksvegen går mellom tunene. **VK3**
408/3 - Myrer-gårdene består av to bruk, tidligere tre, som ligger sammen i et flerbølt tun. Det er bevart tre ombygde hovedbygninger fra siste del av 1800-tallet, låve fra ca 1900 og et teglsteinsfjøs.

VK4

408/4 - Oppsal - Nyere våningshus og låve, stabbur fra 1900-tallet. **VK4**

408/5 - Villa Solhøy, sveitervilla fra tidlig 1900-tall ved krysset Frognervegen – Leirsundvegen. **VK4**

408/6 - Hol består av to bruk, stort sett med nyere eller ombygde hus. Låve, stabbur, flere våningshus.

VK4

408/7 - Søndre Frogner har ombygde våningshus og låve med store nye driftsbygninger. **VK4**

408/8 - Nordre Frogner, gårdstun med låve med teglsteinsfjøs, stabbur, ombygd/nytt våningshus, mindre våningshus. **VK3**

408/9 - Hval har gårdstun med eldre låve og sidebygning samt nytt våningshus i tømmer. **VK4**

408/10 - Frogner kirke sto ferdig i 1925, tegnet av arkitekt Ole Stein. **VK2**

408/11 – Frogner gamle kirke (se fornminner)

408/12 - Gamle kirkeveg med to eldre villaer fra tidlig 1900-tall og en moderne arkitekttegnet split-level villa fra ca 1960. **VK3**

408/13 - Frogner stasjon, med stasjonsbygning og pakkhus fra 1854, arkitektene Schirmer og von Hanno. Påbygd en etasje ca 1900. **VK2**

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel, med unntak av boligområder ved Frogner Nordre, Leirud og Hval samt Frogner kirke og kirkegård.

Begrunnelse for vern

Området ved Frogner kirke med tunene på Frogner Nordre og Søndre ligger på et markant platå i landskapet. Kirkene med oldtidsveg og flere fornminner gjør at dette området er rangert som kulturmiljø av nasjonal verdi i Grøntstruktur Romerike.

Forslag til forvaltning

Jordbruksområdene langs Leirsundvegen bør opprettholdes som LNF-område. Frognergårdene med kirkested bør opprettholdes som LNF-område med supplerende bestemmelser som ivaretar landskapstrekk, gårdstun og enkeltbygninger.

Ausen krets 409

Lokalisering

Kretsen ligger øst for Frogner sentrum, mellom Tangerud i nord og Skedsmo i sør. I øst går grensen ved Yssimoen. Området omfatter gårdene Yssi, Kamphus og Ausen.

Kort historikk

Yssi og Ausen er opphavsgårder, Kamphus er yngre. Yssi er delt i tre bruk, Yssi Søndre og Yssi Nordre og Yssi Mellom. Utskilt fra Yssi er også Grønvoll, Myrvoll, Yssimoen og Vestby.

Kamphus består av to små bruk Kamphus og Åslia.

Ausen består i dag av tre bruk, Søndre og Nordre, og Ausenflaen, som ligger lenger vest mot Myrer, og består av parter fra begge gårdene. Brukene Fjellstad og Grønli er utskilt fra Ausen. Hva med moderne tid?

Registreringer.

Fornminner

Størsrud – gravrøys på Størrudåsen

Yssi – gravhaug(2937), veganlegg uavkl(25720, Bosetningsområde(35605), Gravhaug (42318), Bosetningsområde/aktivitetsområde(54922)

Nyere tids kulturminner

Yssigårdene ligger samlet med de to brukene på Yssi Nordre **409/1** på nordsiden av Haldenvegen og Yssi Søndre på sørsiden **409/2**. De to nordre brukene har midtkammerbygninger i sveitserstil fra 1880-årene, låver og stabbur på midtre bruket. Yssi Søndre har bygninger fra første tredjedel av 1900-tallet. **VK3**

409/3 - Grønvoll – godt bevart småbruk med våningshus og låve samt veslebygning. **VK3**

409/4 - Myrvoll – Låve, våningshus. **VK4**

409/5 - Yssimoen – Våningshus, låve og stabbur. **VK4**

409/6 - Vestby Nordre – Våningshus, stabbur og veslebygning **VK4**

409/7 - Kamphus – sterkt ombygde bolighus. **VK4**

409/8 - De to separate tunene på Ausen-gårdene ligger etter hverandre på en nord-syd-gående rygg. Hovedbygning fra 1877 og låve fra 1944 på Søgarden **VK3**, nyere hus på Nordgarden.

409/9 - På Ausenflaen er det bevart ombygd hovedbygning fra 1875, stabbur, eldre låve samt moderne driftsbygning **VK3**.

409/10 - På Fjellstad er eldre våningshus og låve bevart **VK3**.

409/11 - På Skrøver Nordgarden er det nyere bygninger. På Søgarden er det eldre våningshus og stabbur med nyere låve. **VK4**

Vernestatus/planstatus

Området er avsatt til LNF-område i kommuneplanens arealdel. I sørøst er det regulert et større ervervsområde og et boligområde. *Dersom dette er Lunderåsen og Lunderåsen vest, Ausenfjellet. Industriområde bør det omtales. Se også under Lundermoen, mulig noe der ifra bør flyttes hit? .*

Begrunnelse for vern

Av verneverdige kulturmiljøer er Yssi-gårdene langs Haldenvegen et kulturmiljø som bør bevares. Det samme gjelder det godt bevarte småbruket Grønvoll lenger øst langs vegen, samt kulturmiljøet/kulturlandskapet i området langs Ausenvegen.

Forslag til forvaltning

LNF-områdene bør opprettholdes.

Tabeller

Tabell fredede kulturminner

- F. Fredet kulturminne, automatisk fredet fornminne eldre enn 1537, eller vedtaksfredet etter Kulturminneloven.

Reg. nr	Objekt
105/1	Urskog Hølandsbanens trase til Fossum med Bingsfoss og Fossum stasjoner. <i>F</i> (kml §15)
205/9	Stasjonsområdet på Sørumsand, Trekanttomba på Sørumsand stasjon med den originale omlastingskrana for Urskog-Hølandsbanen er fredet. Her finnes også kopi av banens stasjonsbygning og lokomotivstall på Bjørkelangen. <i>F</i> (trekanttomta er fredet etter kml §15)
	Klebersteinsbruddet på Brenneppåsen er automatisk fredet.
305/6	Sørum kirke, middelalderkirke fra ca 1200 <i>F</i> (automatisk fredet)
310/2	På Vilberg øvre er den gamle hovedbygningen fra 1771 fredet etter kulturminneloven §15 <i>F</i> .
408/11	Frogner gamle kirke fra ca 1200. <i>F</i> (automatisk fredet)

Tabell kulturminner i bevaringskategori 1

- VK1. Kulturminne/ -miljø med nasjonal og/eller regional betydning. Kan være fredningsverdig.

Reg. nr	Objekt
101/1	Rånåsfoss kraftstasjon med tilhørende bygninger og installasjoner 1918-19 tegnet av arkitekt Thorvald Astrup. Kraftstasjonen er med i NVEs landsverneplan <i>Kulturminner i norsk kraftproduksjon</i>
101/2	Transformator-tårn
101/3	Direktørbolig (arkitekt Otto Juell) Er regulert til bevaring
101/4	funksjonærboliger (arkitektene Astrup og Juell) Er regulert til bevaring
101/5	”Skolen”, senere forsamlingshus Er regulert til bevaring
103/5	Blaker Skanse, festningsanlegg 1683 -1894, med kommandantbolig fra ca 1810, nybygd etter brann i 1977, Artilleri- og magasinbygning og kruttårn fra ca 1750, bastioner fra 1750 – 1814. Skansen er regulert til bevaring.
104/1	Hovedbygning på Svarstad Østre fra 1700-tallet.
309/1	Bingen lenser – ca 50 lensekar i stein og tømmer i Glomma

Tabell kulturminner i bevaringskategori 2

- VK2. Kulturminne/ -miljø med stor lokal/regional betydning. Bevaringsverdig, bør sikres gjennom regulering til spesialområde bevaring.

Reg.nr	Objekt som er regulert til bevaring
103/5	Blaker Skanse, Utenfor anlegget ligger Nansenbygget, (ark Odd Nansen) 1946 administrasjons og undervisningsbygg for Statens lærerskole i forming som ble bygget på dugnad av skolens ansatte og elever. Skansen er regulert til bevaring
103/10	Det tidligere Solstad hotell, nå bolig Er regulert til bevaring

203/1	Valstad Kafe (Se 202/21) Er regulert til bevaring.
205/1	Kuskerud – Villa bygget av skipsreder Jentoft, som endret navnet på gården Kuskerud til Jentoft, et navn som senere i en periode ble brukt på Sørumsand videregående skole. Er regulert til bevaring
205/7	Sørumsand videregående skole, ny og gammel del, hovedbygning og fløybygning, opprinnelig bygget som Romerike ungdomsskole, ferdig i 1929. Ny skole fra 2003 av Østgaard arkitekter as Gamle skolen og Skoealleen er regulert til bevaring
204/6	Sorenskrivergården fra 1920-årene, bygget som bolig og kontor for Sorenskriveren i Nes, tegnet av arkitekt Arnstein Arneberg. Nyere fløy fra 1950-tallet. Er regulert til bevaring
204/7	Lund, Sveitervilla bygget for disponenten på Sørumsand trevarefabrikk, bygget der. I hagen ligger en stor gravhaug (461). Er regulert til bevaring
203/2	Østbyskolen – skolebygning for Sørumsand krets fra 1909/1933 Er regulert til bevaring
203/3	Sørumsand verksted med verkstedhall fra 1903, samt senere påbygninger. Inne på området ligger en ny produksjonshall fra 1990 årene i ”moderne tidstypisk industristil VK2/VK3 De gamle hallene er regulert til bevaring
203/4	Ing. Bøhns veg, med fire sveitervillaer, hvorav to er ganske intakte, særlig Valstad kafé, med intakt kafeinteriør fra 1930-50-tallet. Telefonsentral fra ca 1960 Er regulert til bevaring
203/6	Øverst ligger våningshus og veslebygning på Sennerud Nordre Er regulert til bevaring
306/5	Sørum meieri fra 1882. Er regulert til bevaring
Reg.nr	Objekt som ikke er regulert til bevaring
101/7	Hengebro over Glomma fra 1927 er med i Statens vegvesens landsverneplan, men er ikke formelt vernet.
102/1	De fire brukene på Søndre Eid ligger samlet i et flerbølt tun. Hovedbygningen på bnr 7 (Vestre Eid) er eldst, muligens fra 1700-tallet. Hovedbygningene på bruk 4 og 6 er satt opp i 1851, og på bnr 3 i 1860 årene. Alle er av midtkammertypen, de tre førstnevnte i sveitserstil, mens bnr 3 er ombygd i 1965. Hovedbygningen på bnr 6 er nylig rehabilitert, etterisolert med nytt panel og nye vinduer i tilnærmet opprinnelig utseende. Tre av brukene har låvene i behold. De to på bnr 3 og 6 er fra 1900 tallet, mens låven på bnr 4 er eldre, med laftet fjøs fra 1907 som står på en murt gjødselkjeller. Her står det også en veslebygning, og på bnr 7 står det en veslebygning og et stabbur
102/2	Tidligere hovedbygning på bnr 1, antakelig fra tidlig 1800-tall, opprinnelig visstnok med svalgang i vest, påbygget 1/2 etasje i sveitserstil på slutten av 1800-tallet
103/4	Blaker kirke fra 1880 med kapell fra ca 1915, tegnet av Arnstein Arneberg
103/6	Blaker meieri, bygningskompleks med flere bygninger fra 1911
103/8	Godshus på Blaker stasjon
103/13	Øvre Fredrikshaldske hovedveg gikk gjennom Blaker skanse. Nede ved Glomma er det rester etter fergestedet med bevart mast for kabelferge.
104/4	Blaker kommunehus, ombygd våningshus på Huseby store fra 17-1800-tallet.
104/5	Fossmoen – landhandel med intakt butikkinteriør, tidl. husmannsplass, noe ombygd våningshus med intakte uthusbygninger
106/4	Kjølstad - De tre Kjølstadgårdene ligger samlet på en bakketopp langs Blakervegen. På to av brukene står det midtkammerbygninger i 1 ½ etasje i sveitserstil, trolig bygget på 1700-tallet. Bygningen på bnr 1 er svært intakt og har høy verneverdi
106/6	(Kjølstad)Tangen - Tidligere husmannsplass under Kjølstad, etablert på slutten av 1700-tallet. Selveiende fra 1910. Våningshus og låve fra 1800- tallet i original stand
107/2	Snekkerud, småbruk med våningshus fra 1905, stabbur fra 1850 og låve fra 1925. Fjuk.
107/4	På Fjuk Søndre bnr 3 er hovedbygningen antakelig fra 1700-tallet
107/10	Gårdstunet på Bøss består av våningshus i sveitserstil fra 1905, stabbur fra 1909, bryggerhus fra 1880 årene og en eldre tømmerlåve og fjøs fra 1880 årene. I utkanten av tunet ligger en vandrevet sag med flishøvel og tilhørende sagdam fra ca 1880
107/11	Slora Mølle med møllebygning fra 1908 med delvis intakt maskineri (Francisturbin og forbrenningsmotor) med rester av damanlegg
109/4	Mork Vestre – svært godt bevart tun med stabbur fra ca 1800, veslebygning fra 1901, låve fra 1908 og våningshus fra 1925. Gårdsdam ved tunet
109/9	Jødal Lille – Godt bevart tun hvor med midtkammerbygning fra 1854, låve fra 1911, 1900-talls stabbur, vognskjul og sidebygning

109/10	Det er spor etter Urskog-Hølandsbanen ved tidligere Mork stasjon, traseen er nå gårdsveg, og på grunnen til Jødal Lille ligger restene av Jødalsbekk kulvert, en hvelvet stor kulvert bygget i 1896 der Urskog-Hølandsbanen krysser Jødalsbekken
205/2	Villa Kollen ved Bingsfossen, en svært godt bevart villa fra 1930-årene med elementer av klassisisme og funkis, bygget av stasjonsmester Hoff på Sørumsand stasjon
205/3	Festiviteten, Sørumsands første forsamlingshus, bygget i 1935 av andelslaget Festiviteten
205/6	Kommunesletta, boligområde regulert på 1940-tallet med villaer med enhetlig preg fra 1950-tallet, de fleste tegnet av arkitekt Finckenhagen. VK2(VK3)
205/8	Sørum rådhus fra 1974, tegnet av Christoffersen og Hvalby arkitekter MNAL
203/5	Fagerlivegen, boligbebyggelse fra 1900-1940 som sammen med bebyggelsen langs Sørumsandvegen utgjør en sentral del av det tidlige Sørumsand.
202/2	Slettum (før Bråten), godt bevart småbruk med sveitserstils våningshus, stabbur og uthus
301/4	Vølneberg gamle skole i sveitserstil fra 1863 og den nyere skolebygningen fra 1923 er godt bevart
301/6	Store Vølner - Søstua
303/1	Åsgård ligger langs Åsgårdsvegen, en grusveg mellom Skea til Bøler, og består av hovedbygning fra 1850, ombygd 1880 i sveitserstil, veslebygning som tidligere var hovedbygning på Arstun(da gården en periode var delt i to bruk), stabbur og låve fra 1900 og med teglsteinsfjøs påbygd i 1939. Ved tunet ligger en gårdsdam
303/11	På Berg er det gamle bygninger på begge tunene: Foruten den gjenstående hovedbygning på Arstun antakelig fra begynnelsen av 1800-tallet, som er i svært dårlig stand,
304/6	På småbruket, tidligere husmannsplassen Moen står våningshus, stabbur og låve fra ca 1880.
304/7	På husmannsplassen Jena, som fortsatt tilhører Borgen står våningshuset, stabbur og skjul
305/1	På Sørum prestegård står det en hovedbygning fra 1830-årene, et stabbur sannsynligvis fra 1860-årene, forpakterbolig fra ca 1900 og driftsbygning fra 1961
305/7	Langs Bingenvegen ved Vest-Bingen står det et stort tømmerhus for seg selv. Dette er Sørum Sogneselskaps kornmagasin, et beredskapslager i tilfelle uår eller liknende. Det var basert på frivillig "innskudd" av korn fra gårdene i bygda slik at bygdefolk kunne låne mot en rente betalt i korn. Systemet vatr ikke noen suksess og ordningen varte bare fra 1830-47, da bygning og innhold ble solgt. Bygningen ble overtatt av Vest-Bingen som har brukt bygningen som stabbur
304/10	På Øst-Bingen står fortsatt den store herskapelige hovedbygningen fra 1808, bygd for Oberst Hals den gang gården inngikk i lense-godset. En liknende bygning sto tidligere på Vest-Bingen. Her står også en stor låve og stabbur fra mellomkrigstiden
306/6	Møllebygning – Sørum meieris mølle fra ca 1916.
306/7	Lena Nøvigs butikk – bolig og forretningsgård fra ca 1955, opprinnelig med bank og forretningslokaler i første etasje, bolig i annen
309/2	På Sjø-Hammeren er det et godt bevart tun med våningshus, stabbur og låve fra siste del av 1800-tallet
309/5	På Hammeren ligger også steintaket hvor det ble tatt stein til byggingen av lensekarene
308/1	På Nordli er hovedbygningen antakelig bygd rundt 1800 og sidebygningen bygd etter 1860.
309/12	På Sørvald står skolebygningen fra 1865 godt bevart.
309/14	Sørlibråten er et annet småbruk med godt bevarte bygninger, våningshus 1895, stabbur 1933 og låve 1910 med steinfjøs 1913. Tidligere plass, utskilt fra Sørli i 1837, bebygd ca 1870
310/3	Vilberg øvre, grisevåningshus i mur ca 1770
310/4	Vilberg øvre, stabbur ca 1770
310/5	Vilberg øvre, stor tømmerlåve fra 1800-tallet med nyere fjøs i vinkel (midtstilt)
310/16	På bnr 1 på Lunder er det bevart hovedbygning fra 1840-årene, stabbur fra ca 1750 og låve
310/17	Våningshus, uthus og stabbur fra 1800-tallet på Lunderhaugen er i dårlig forfatning, men lite endret
311/13	Refsum Søndre er det bevart et stabbur fra 1800-tallet, låve 1885-1940
311/14	Refsum Søndre ny moderne arkitekttegnet hovedbygning fra ca. 1967
401/1	Arteid Østre: Monumentalt anlegg med stor heislåve, våningshus i pusset mur og bestyrerbolig i tegl fra 1940. På tunet er det bevart en gårdsdam.
403/1	Fløgstad Østre har godt bevart våningshus, stabbur og låve fra ca 1900, samt en gårdsdam.

403/2	Fløgstad Vestre har stabbur fra 1846, sammenbygd våningshus, med innebygd svalgang i østre del. Huset kan være svært gammelt.
404/2	Børke – Østigarden har hovedbygning i 2 etasjer sannsynligvis fra 1700-tallet, påbygd 2.etg ca 1830
405/6	Heksebergvegen anlagt fra Gjerdrum til Frogner jernbanestasjon i 1903 har opprinnelig linjeføring som følger det bakkete terrenget. Store deler av vejen har grusdekke. Veggen inngår i Nasjonal verneplan
406/2	Melvoll Vestre bnr 2 har våningshus fra tidlig 1800-tall, påbygd i lengden i 1946, drengestue fra 1800-tallet, nasjonalromantisk stabbur og låve fra 1880
406/4	Frogner meieri fra ca 1900, med nyere tilbygg for Frogner trykkeri fra 1950-årene
408/10	Frogner kirke sto ferdig i 1925, tegnet av arkitekt Ole Stein
408/13	Frogner stasjon, med stasjonsbygning og pakkhus fra 1854, arkitektene Schirmer og von Hanno. Påbygd en etasje ca 1900.

Kobling mellom req.nr og gårds/bruksnummer

Kilder:

Kulturminneregistreringer:

SEFRAK-registrering for Sørums kommuner 1985-89

Askeladden – database for kulturminner, Riksantikvaren

Fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007 – 2018, Spor for framtiden, Akershus fylkeskommune

Litteratur:

Horgen, Jan Erik, Sørums bygdebok, bind 1 og 2, Sørums kommuner 2003-2005

Lillevold, Eyvind, Aurskog og Blaker, bind 2, opptrykk 1987

Rudie, Gunnar, Sørums herred bind 1, Sørums kommuner 1972

Rudie, Gunnar, Sørums herred bind 2, Sørums kommuner 1961

Norske gårdsbruk, Akershus fylke, Oslo 1967

Veileder: Kulturminner og kulturmiljøer, Plan- og bygningsloven, Riksantikvarens rapporter Nr. 29.2001

Nettsider:

http://www.akershus.no/index.php?page_id=1952